

Università
Ca' Foscari
Venezia

Universidad
de Sevilla

Corso di Laurea Magistrale in Lingue e Letterature Europee
Americane e Postcoloniali - Università Ca' Foscari

Máster en Estudios Hispánicos Superiores
Universidad de Sevilla

Doble titulación en Estudios Ibéricos e Iberoamericanos

Tesi di Laurea

**La poesia de Vicent Andrés Estellés com a eina
d'ensenyament del Català com a Llengua Estrangera**

Relatrice

Ch. Prof. ssa Paula Marqués Hernández

Correlatore

Ch. Prof. Francisco Javier Escobar Borrego

Laureanda

Elisa Tameni

Matricola: 861450

Anno Accademico

2021/2022

Perquè hi haurà un dia que no podrem més,

i llavors ho podrem tot.

(Sonets a Jackeley, dins Obra Completa VII, 2021)

A tutti coloro che hanno sempre creduto in me

e che mi sono stati accanto ogni singolo istante.

RINGRAZIAMENTI

Ai miei genitori, Marzia e Roberto, che hanno saputo incoraggiarmi e spronarmi a vivere quest'avventura e che mi sono sempre stati accanto dandomi supporto e amore infinito.

A mio fratello Andrea, al quale voglio un bene immenso.

Ai miei nonni Carla, Bruno e Teresa che mi vogliono bene e che sono i miei fan numero uno.

A Nicolas, che ha deciso di intraprendere questo viaggio con me, che mi è sempre stato accanto e mi ha aiutato in ogni istante.

Alle mie migliori amiche, Lisa e Mariavittoria, dimostrazione del fatto che non importa quanto siamo lontane, l'amicizia vera supera ogni confine e ogni distanza.

A Paula Marqués, la mia relatrice, colei che mi ha fatto profondamente innamorare della lingua catalana, che mi ha trasmesso la sua passione e l'amore per la lingua e per la cultura e soprattutto, che mi ha permesso di conoscere Vicent Andrés Estellés.

A Francisco Escobar, il mio correlatore dell'Universidad de Sevilla, un professore capace di trasmettere l'amore per ciò che si studia, sempre pronto a invogliare chiunque a scoprire cose nuove e a motivare anche nei momenti più difficili.

ABSTRACT

El meu Treball de Fi de Màster està enfocad en la figura de Vicent Andrés Estellés com a element clau en la didàctica del Català com a Llengua Estrangera. L'objectiu d'aquest treball és crear unitats didàctiques per als tres macronivells lingüístics establits pel Marc Europeu Comú de Referència per a les llengües utilitzant com a fil conductor la figura del poeta valencià; d'aquesta forma es donarà importància no només a la llengua i a la gramàtica sinó també a la cultura i a la literatura. La figura de Vicent Andrés Estellés serà per tant un element clau en la creació de unitats didàctiques innovadores on es posarà atenció als diferents elements culturals que ens presenta en les seues poesies però també hi haurà un foc d'atenció sobre la geografia de València i de la Comunitat Valenciana, així com sobre la varietat del català occidental parlat en eixa zona. L'objectiu d'aquest TFM per tant és dar a conèixer la figura d'aquest poeta tan important pel País Valencià.

ÍNDICE DE CONTENIDOS

RINGRAZIAMENTI	2
ABSTRACT	3
1. INTRODUCCIÓN	6
2. ESTADO DE LA CUESTIÓN	8
2.1 EL CATALÀ COM A LLENGUA ESTRANGERA.....	8
2.2 INSTITUT RAMON LLULL	9
2.3 XARXA VIVES D'UNIVERSITATS	11
2.4 SERCLE.....	12
2.5 CREACIÓN DE NUEVOS MATERIALES CLE	13
2.6 PORQUÉ UTILIZAR LA POESÍA PARA ENSEÑAR CLE.....	14
2.7 LAS GEOGRAFÍAS LITERARIAS DISCIPLINA AL SERVICIO DEL CATALÀ COM A LLENGUA ESTRANGERA.....	16
2.8 LOS ESTUDIOS ESTELLESIANOS.....	19
2.9 TESIS DOCTORALES SOBRE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS	23
3. DISCUSIÓN	31
3.1 PRESENTACIÓN DEL AUTOR: VICENT ANDRÉS ESTELLÉS.....	31
3.2 <i>LLIBRE DE MERAVELLES</i>	33
3.3 <i>MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ</i>	38
3.4 LA LITERATURA COMO INSTRUMENTO PARA LA ENSEÑANZA DE LAS LENGUAS EXTRANJERAS	44
3.5 LA OBRA ESTELLESIANA COMO RECURSO CLE	48
3.6 LA VARIEDAD LINGÜÍSTICA EN EL AULA DE CLE	51
4. METODOLOGÍA DIDÁCTICA	55
4.1 EL MCER COMO BASE PARA LA CREACIÓN DE SECUENCIAS DIDÁCTICAS.....	55

4.2 COMPETENCIAS GENERALES	59
4.3 ENFOQUES METODOLÓGICOS Y NUEVAS TECNOLOGÍAS.....	60
4.4 LA ESCRITURA CREATIVA	61
4.5 LA FÓNETICA, LA VARIEDAD LINGÜÍSTICA Y LOS COLOQUIALISMOS	62
4.6 LA TRADUCCIÓN POÉTICA.....	63
4.7 LAS RUTAS LITERARIAS	64
5. PROPUESTAS DIDÁCTICAS	65
5.1 NIVELLS A1-A2	66
5.2 NIVELLS B1-B2.....	86
5.3 NIVELLS C1-C2.....	105
5.4 SEMINARI: LES RUTES LITERÀRIES	130
5.5 TALLER DE TRADUCCIÓ POÈTICA	136
6. CONCLUSIONES.....	145
6.1 CONCLUSIONES GENERALES	145
6.2 PERSPECTIVAS FUTURAS	146
7. BIBLIOGRAFÍA.....	149
7.1 BIBLIOGRAFÍA PRIMARIA	149
7.2 BIBLIOGRAFÍA SECUNDARIA	153
8. ANEXOS	157
8.1 TEXTOS DE ANIMAL DE RECORDS (MEMÒRIES).....	157
8.2 ANTOLOGIA POEMES SELECCIONATS	163
8.3 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM I [València: 3i4, 2002].....	173
8.4 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM II [València: 3i4, 2002]	181
8.5 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM III [València: 3i4, 2002].....	184
8.6 LLIBRE DE MERAVELLES [València: 3i4, 2020]	199
8.9 TRADUCCIONES	225

1. INTRODUCCIÓ

Joan Fuster en 1976 afirmó: “Feia segles que, al País Valencià no es feia sentir, en poesia, una veu tan intensa i tan potent” (1976: 358). Dos años más tarde, en 1978¹, en concomitancia con la entrega del Premi d’Honor de les Lletres Catalanes a Vicent Andrés Estellés, Enric Bou en una entrevista al autor escribió:

Vicent Andrés Estellés és un home baix, de cara rodona i ulls vius que demanen complicitat en la ironia. Amb les mans dibuixa gestos, completa les paraules i sembla marcar cesures i finals de vers. Afable, amb una sensibilitat a flor de pell, impregna les frases de sentiment i de ritme. Gairebé recita quan parla, o sembla que mentalment, potser per deformació professional, ordeni les frases dins una estructura adequada i imagini versos. Parla un valencià molt ric; de poble, com a ell li agrada. (1978: 57).

He decidido abrir mi trabajo con estos dos testimonios que avalan de alguna forma la notoriedad de mi objeto de estudio: la resonancia y la grandeza del poeta burjassoter. No es un caso, si todavía hoy en día, todos los valencianos conocen su nombre y/o sus versos y le tienen particular cariño, sino todo lo contrario: es un síntoma claro de la magnificencia que sigue desencadenando la poderosa voz de Estellés a distancia de veintinueve años de su desaparición.

En este Trabajo de Fin de Máster se ha estudiado la obra estellesiana y todos aquellos artículos científicos, libros y tesis que se han llevado a cabo en los últimos años, sobre todo, los que se centran en su posible aplicación didáctica. Otro objeto de análisis ha sido la disciplina CLE, Català com a Llengua Estrangera, la cual está viviendo una fuerte expansión en el último periodo, como pasó hace unos quince-veinte años con el ELE, Español como Lengua Extranjera.

A raíz de estas consideraciones, he decidido profundizar los estudios en materia para poderlos sintetizar y dar vida a una serie de secuencias didácticas para los seis niveles de referencia del Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas (MCER) que tuviesen como base los textos de Vicent Andrés Estellés de modo que, se pudiesen explicar contenidos lingüísticos y gramaticales, pero también literarios y culturales según las necesidades de los estudiantes de cada nivel.

¹ *Vicent Andrés Estellés, una inconformitat*, Serra d'Or. Any XX, núm. 226-227, juliol-agost 1978. Disponible al siguiente enlace: <https://www.cervantesvirtual.com/downloadPdf/serra-dor-any-xx-num-226-227-julio-agosto-1978-938017/>

Además de estas unidades, han sido creados otros dos apartados didácticos: el primero corresponde con un seminario basado en las geografías literarias y el segundo es un taller de traducción.

Las tres rutas literarias presentes en este trabajo están basadas en la obra y en las vivencias personales de Estellés, de esta manera, los alumnos pueden comprobar en primera persona que la poesía no es algo simbolista y abstracto, sino todo lo contrario: las producciones poéticas pueden estar claramente vinculadas a lugares específicos y significativos y narrar sobre experiencias reales y comunes a todos. Estos tres itinerarios se basan en diferentes recorridos: en primer lugar visitaremos Burjassot, pueblo natal del poeta, seguiremos entonces por la Valencia de los años de la postguerra dónde reinaban la miseria, la pobreza y el hambre pero, al mismo tiempo, escenario de esperanza, de amor, de fuerza y resiliencia de un pueblo. Con la tercera ruta llegamos finalmente a abordar en toda su complejidad la Comunidad Valenciana, eso será posible gracias a los magníficos poemas que Estellés dedicó a su tan querida tierra. Mediante la combinación de los versos estellesianos con estos recorridos virtuales, los estudiantes podrán descubrir más sobre la geografía, la historia, la cultura y las tradiciones conectadas con el idioma que están estudiando. Todo esto no sería posible si no contáramos con un amplio abanico de temas como los que están presentes en la inmensa obra del burjassoter, motivo por lo cual, hay que aprovecharla al máximo.

Por lo que se refiere al segundo apartado citado anteriormente, nos encontramos con un taller de traducción el cual se subdivide en dos minitalleres: el primero corresponde con un ejercicio de traducción directa, pensada para los niveles A1-B2, mientras que el segundo se basa en la inversa y se dirige a los usuarios del C1-C2, dado su mayor grado de dificultad y el alto nivel de dominio lingüístico requerido. A través de esta experiencia los aprendices podrán ponerse en juego y mejorar sus capacidades lingüísticas de una forma distinta utilizando la traducción como método de aprendizaje. Este taller representa un desafío y un intento de rescatar el ejercicio traductor que en los últimos años se ha dejado al lado en las aulas de LE. A partir de mi propia experiencia personal como alumna de distintas lenguas extranjeras, estoy convencida de que este pueda resultar un ejercicio muy enriquecedor que, combinado con la tipología poética se convierte en algo estimulante y desafiante.

Finalmente, en el último apartado he considerado oportuno añadir unos anexos en los que se podrán encontrar de forma ordenada todos los textos de Vicent Andrés Estellés que han sido utilizados y mencionados en las unidades didácticas.

2. ESTADO DE LA CUESTIÓN

2.1 EL CATALÀ COM A LLENGUA ESTRANGERA

El acrónimo CLE significa - “Català com a Llengua Estrangera” – y se emplea para hacer referencia a la enseñanza del catalán a hablantes nativos de otras lenguas que no viven dentro del dominio lingüístico de esta lengua románica. El CLE se encuadra por lo tanto, dentro del Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas (MCER), donde se describe de forma integradora y específica todo lo que tienen que aprender los estudiantes de una LE (lengua extranjera), con el objetivo de usar la lengua para comunicarse, así como los conocimientos, las nociones y todo tipo de destreza que tienen que desarrollar para poder ser hablantes eficaces.

Enseñar CLE por lo tanto, no es lo mismo que enseñar catalán a estudiantes nativos, ya que el objetivo de la enseñanza CLE, como ya hemos visto, es la de trabajar las varias destrezas señaladas en el MCER según el nivel lingüístico que veremos más adelante en el apartado de “Metodología Didáctica”.

Hoy en día, 10.048.969² de personas hablan catalán en cuatro estados diferentes: España, Principado de Andorra, Francia e Italia. Cada vez más, se registran números elevados de alumnos que lo estudian como lengua extranjera: según el InformeCAT de 2018 ha habido un incremento del 12,1% de número de estudiantes de catalán en las universidades extranjeras llegando a registrar unos 6.952 estudiantes de CLE; de estos, un 60% ha cursado asignaturas de lengua, mientras que un 37,9% ha escogido asignaturas de lingüística, literatura, cultura y traducción. Actualmente, según la Plataforma per la Llengua, el catalán se enseña en 158 universidades de todo el mundo (datos del curso 2019-2020). Estas universidades están distribuidas en 28 países distintos y ofrecen cursos sobre lengua y literatura catalana, de estas 88 forman parte de la Xarxa d’Estudis Catalans a l’exterior de l’Institut Ramon Llull y de la Xarxa Vives Universitats.

Los países con una oferta más completa de estudios catalanes son Reino Unido y Alemania, con 22 y 21 universidades respectivamente. Francia e Italia no se quedan atrás, con 20 y 13 respectivamente. España, sin embargo, a pesar de albergar al 95% de los hablantes de catalán, solo ofrece estos estudios en ocho universidades fuera del área de origen de la lengua. En cuanto al resto de países europeos, el catalán se puede estudiar en cinco universidades de Polonia; tres

² Número de hablantes de catalán sacado de la Plataforma per la Llengua “InformeCAT 2018 – 50 dades sobre la lengua catalana”. Disponible en la web: <https://www.plataforma-llengua.cat/que-fem/estudis-i-publicacions/217/informecat-2018> [Consultado el 09/05/2022].

de Hungría y la República Checa; dos de Austria, Irlanda y Rusia, y una de Croacia, Finlandia, Lituania, Países Bajos, Portugal, Rumanía, Serbia, Suecia y Suiza. (Plataforma per la Llengua, 2022: 9).³

El Català com a Llengua Estrangera (CLE) por lo tanto, es una disciplina que se ha ido desarrollando en los últimos años ya que se ha visto un considerable incremento en la demanda de estudiar la lengua y la cultura catalana al extranjero. A la luz del fuerte éxito que tuvo el CLE, han nacido diferentes entes y asociaciones cuyo objetivo primario es hacer difusión lingüística y cultural, crear eventos y formar los profesores de CLE. Entre los principales promotores encontramos: el Institut Ramon Llull, SERCLE (Societat d'Ensenyament i Recerca del Català com a Llengua Estrangera) y la Xarxa Vives. Analizaremos y veremos ahora las instituciones que tienen un rol relevante en la difusión del CLE.

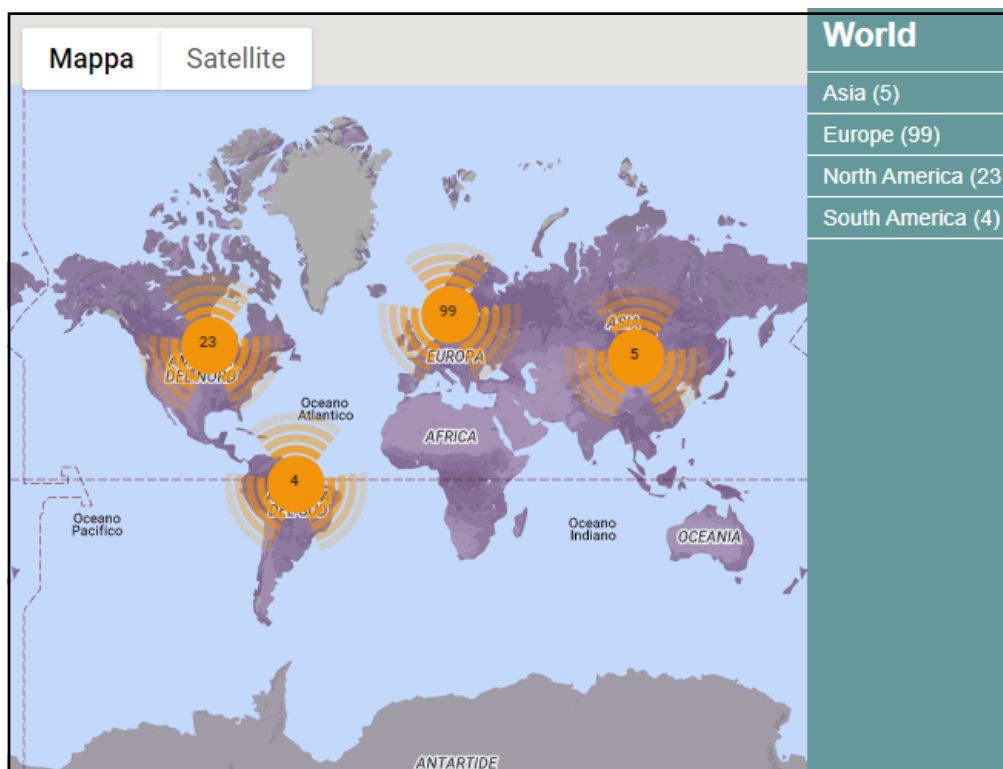
2.2 INSTITUT RAMON LLULL

El Institut Ramon Llull es un organismo público que se fundó en el año 2002 con el objetivo primario de promocionar el estudio de la lengua, la cultura y de la literatura catalana al extranjero. Retomando los objetivos que se propusieron y que siguen siendo los que persiguen como promotores del CLE encontramos, por lo tanto: la promoción de la lengua y de cultura catalana en el ámbito académico, la traducción de la literatura y el pensamiento escritos en catalán y la producción cultural catalana en otros ámbitos artísticos, como son el teatro, el cinema, el circo, la danza, la música, las artes visuales, el diseño o la arquitectura. (IRL, Objectius, 2022: <https://www.llull.cat/catala/quisom/quisom.cfm>). Como consecuencia de todos estos objetivos que se plantearon, el Instituto Ramon Llull ha sellado acuerdos con muchísimas universidades al extranjero para poder promover la docencia del catalán y ofrecer apoyo a más de ciento cuarenta centros en todo el mundo. Entre los objetivos prefijados encontramos también la promoción y la financiación de proyectos de investigación lingüística en universidades de prestigio. Además de todo esto, el Llull es el organismo oficial de certificación y de acreditación de los conocimientos del catalán como lengua extranjera por lo que, organiza pruebas según los cinco diferentes niveles (A2-C2) en acuerdo con el Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas.

³ La lengua catalana (2022) – Plataforma per la Llengua, l'ONG del català. Disponible en la web: https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/the-catalan-language-es-final---la-lengua-catalana_1651500157.pdf [Consultado el 09/05/2022].

Como hemos comentado anteriormente, el Institut Ramon Llull se dedica por un lado a la enseñanza del CLE a través de cursos de especialización, programas de prácticas, certificaciones lingüísticas y cursos estivos en colaboración con otras instituciones, entre estos: les Estades lingüístiques en territoris de parla catalana, el Campus universitari de la lengua catalana, l'Estada lingüística d'estiu a les Illes Balears, l'Estada lingüística d'estiu a València las cuales se celebran de forma presencial, o bien, l'Estada virtual als territoris de parla catalana para todos aquellos que no pudieran participar presencialmente. Por otro lado, se ocupa de formar todos los profesores de CLE a través de cursos de formación específicos en materia, Jornadas Internacionales, actividades académicas y culturales, todo eso ofreciéndole también recursos en línea que le pueden ser útiles para la didáctica y que están disponibles en el catálogo de recursos XarxaLlull⁴.

Otra tarea del Institut Ramon Llull es la de ser el mayor ente de referencia del CLE en cuanto colabora con 131 universidades alrededor del mundo: cinco en Asia, noventa y nueve en Europa, veintitrés en América del Norte y cuatro en América del Sur. Con estas universidades el Institut se ha comprometido a subscribir acuerdos para implantar y consolidar el estudio del catalán como lengua extranjera y su investigación dando apoyo a las universidades, a los profesores y a los estudiantes a través de diferentes programas en línea.

(https://www.llull.cat/catala/aprendre_catala/mapa_llengua.cfm)

⁴ https://www.llull.cat/catala/aprendre_catala/links_interes.cfm [consultado el 13/06/2022].

Conjuntamente con ser el referente para la enseñanza del catalán como lengua extranjera es también una de las más importantes instituciones que reúne bajo de sí las asociaciones internacionales de catalanística, es decir, entidades académicas que agrupan expertos y estudiosos de lengua y cultura catalana en diferentes países del mundo cuyo objetivo principal es de representar, fomentar y difundir la cultura catalana a través de actividades en ámbito lingüístico, literario y cultural abierto a todo tipo de público. Por consiguiente, el objetivo es fomentar el desarrollo de la investigación en el ámbito de la catalanística en el mundo en colaboración con otras instituciones y entes como son: The Anglo-Catalan Society (ACS), l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC), l'Association Française des Catalanistes, l'Associazione Italiana di Studi Catalani (AISC), la Deutscher Katalanistenverband E. V (DKG), la North-American Catalan Society (NACS), la Associació de Catalanistes de l'Amèrica Llatina (ACAL) y la Federació Internacional d'Associacions de Catalanística (FIAC).

Entre otras tareas, se puede encontrar el fuerte apoyo que da a la internacionalización de la cultura catalana al extranjero a través de la traducción de obras literarias escritas en catalán.

2.3 XARXA VIVES D'UNIVERSITATS

La Xarxa Vives⁵ es una institución sin ánimo de lucro que nació hace veintiséis años que se encarga de representar y de coordinar la acción conjunta en la enseñanza superior, investigación y cultura catalana de 22 universidades. Las universidades que forman parte de esta institución son: la Universitat Abat Oliba CEU, la Universitat d'Alacant, la Universitat d'Andorra, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Barcelona, la Universidad Cardenal Herrera, la Universitat de Girona, la Universitat de les Illes Balears, la UIC Barcelona, la Universitat Jaume I, la Universitat de Lleida, la Universidad Miguel Hernández, la Universitat Oberta de Catalunya, la Université Perpignan, la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat Politècnica de València, la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Ramon Llull, Universitat Rovira i Virgili, la Università degli Studi di Sassari y la Universitat de València; de esta forma la Xarxa consigue conectar no sólo 22 universidades, sino también cuatro estados (España, Andorra, Francia e Italia).

⁵ Informaciones sacadas de la página web de la Xarxa Vives. <https://www.vives.org/xarxa-vives-qui-som/#1526891015086-d3024ce6-5f27> [Consultado el 10/05/2022].

La regió Vives [<https://www.vives.org/xarxa-vives-qui-som/>]

El objetivo de la Xarxa Vives es de compartir: “els valors de la unitat lingüística i cultural, la col·laboració interuniversitària, l’equitat i el respecte a l’autonomia universitària, la democràcia com a forma de govern de la institució d’educació superior i la voluntat de projecció i servei conjunt a la societat.”⁶ (web de la Xarxa Vives, 2022).

El objetivo primario de la Xarxa Vives es de potenciar las relaciones que hay entre las instituciones universitarias de Cataluña, del País Valencià, de las Islas Baleares, de Cataluña del Nord, del Principado de Andorra y de Cerdeña, pero también con aquellos territorios que tengan vínculos históricos, culturales, geográficos y lingüísticos comunes para poder crear una red universitaria que sea capaz de coordinar la docencia, la investigación y todas las actividades culturales aptas a potenciar el uso y la normalización lingüística del catalán.

2.4 SERCLE

La Societat d’Ensenyament i Recerca del Català com a Llengua Estrangera (SERCLE) es una asociación formada principalmente por profesores de catalán como lengua extranjera, lengua segunda

⁶ Citado de la web: <https://www.vives.org/xarxa-vives-qui-som/universitats-xarxa-vives/> [Consultado el 17/05/2022].

y lengua adicional. Fue fundada en el mes de julio de 2018 cuando se dieron cuenta de que hacía falta una sociedad que se dedicara a la investigación y a la enseñanza de la lengua y de la cultura catalana en otros contextos distintos de los habituales que lo ven como una L1 (didáctica del catalán como L1 en la ESO y en la universidad).

SERCLE, así como el Institut Ramon Llull, se ocupa de crear y de organizar actividades de formación y de divulgación científica, además tiene en su web, un portal dedicado al intercambio de experiencias y de materiales para los profesores de CLE y no sólo.

Para los profesores de CLE realiza numerosas actividades de formación y de actualización como: seminarios en línea, tertulias didácticas, jornadas y congresos, entre otros. Asimismo, en la página Didacteca⁷, un espacio creado para compartir los materiales de catalán como lengua extranjera, L2 o lengua adicional, los profesores pero también los alumnos de CLE pueden encontrar una serie de recursos en línea para poder enseñar y aprender la lengua según el nivel más adecuado: hay ejercicios de todo tipo, desde el nivel A1 hasta el C2. Los recursos disponibles se dividen en varias categorías dependiendo del contenido que se está estudiando, las habilidades lingüísticas de los estudiantes y el contexto educativo en el que se imparte CLE.

Otro objetivo de la SERCLE es, como ya hemos comentado, la investigación, es por esta razón que los miembros de la sociedad decidieron crear la Resercle, la Revista de la Societat d'Ensenyament i Recerca del Català com a Llengua Estrangera, la cual tiene una publicación de tipo anual en línea. La temática principal de la revista es la enseñanza y el aprendizaje de la lengua, de la literatura y de la cultura catalana y los desarrollos de estas disciplinas.

2.5 CREACIÓN DE NUEVOS MATERIALES CLE

A la luz de lo que acabamos de decir, considero de fundamental importancia la creación de nuevos materiales para la didáctica del CLE en cuanto, como hemos visto, es una disciplina que está creciendo y expandiéndose de forma muy rápida en los últimos años. Lo que propongo en este TFM por lo tanto, es la creación de nuevos materiales didácticos que cubran los seis niveles indicados en el MCER y que están pensados para estudiantes de niveles universitarios que están matriculados en asignaturas tanto de lengua, como de literatura y de cultura CLE. Estos materiales didácticos se enfocarán en la figura del poeta valenciano Vicent Andrés Estellés, personaje de referencia de la literatura y de la cultura catalana del siglo pasado y actual. Para crear mis materiales me basaré en las

⁷ Didacteca: <https://didacteca.cat/>

pautas del MCER para cada uno de los niveles, además tendré como base de apoyo los recientes estudios que se han llevado a cabo sobre el aprovechamiento de la figura de Estellés en ámbito didáctico del catalán como L1 desarrollados en los últimos años sobre todo por Aina Monferrer Palmer. Me basaré también en los estudios que están tomando pie en los Países Catalanes acerca de la importancia de las geografías literarias como recursos de aprendizaje de la lengua, de la literatura y de la cultura. Todo esto servirá como un primer escalón para crear actividades y materiales enfocados en la didáctica CLE a partir de la poesía de Vicent Andrés Estellés, poniendo el foco específicamente en dos obras del poeta: *Llibre de Meravelles* (1971) y *Mural del País Valencià* (1996).

2.6 PORQUÉ UTILIZAR LA POESÍA PARA ENSEÑAR CLE

Utilizar material de tipo literario y llevarlo al aula de CLE es fundamental en cuanto éste es un buen aliado en el proceso de adquisición de la lengua extranjera, como subraya Paula Marqués Hernández en su artículo “Desglaçant la literatura a les classes de llengua”:

Si fem una revisió detallada dels avantatges i inconvenients de l'ús del material literari a l'aula de CLE, podrem constatar que només hi ha bons resultats, ja que és eficaç en tot procés d'adquisició de la llengua estrangera i l'alumnat pot reforçar els continguts lingüístics a partir dels textos: a redactar bé se n'aprèn llegint molt i escrivint més. (Marqués Hernández, 110: 2021).

Incluso, siempre según Marqués, llevar la literatura al aula de CLE, permite que los estudiantes conecten con el circuito literario catalán, con la historia de la literatura catalana y con la teoría de la literatura, de modo que se pueda aprender y mejorar la lengua estudiándola en uno de sus contextos de uso real: la literatura.

Más específicamente si hablamos de poesía, podemos encontrar un gran recurso para enseñar nociones de tipo lingüístico que, desafortunadamente es muy poco aprovechado en el aula, tanto de L1, como de L2 y LE. De hecho, Aina Monferrer Palmer habla de una paradoja respecto al uso de la poesía como instrumento para enseñar la lengua en el aula: la estudiosa afirma que, aunque la poesía represente un género muy asequible para trabajar en clase, tanto por su brevedad, como por su amplia unidad de significado, existe un rechazo muy generalizado hacia la poesía tanto por parte de los estudiantes, que la consideran como un género inaccesible y abstracto, como por parte de los profesores que no saben cómo sacarle provecho (Monferrer Palmer, 2019).

Es a partir de estas consideraciones que, Monferrer Palmer decidió publicar el libro *Vicent Andrés Estellés i la literatura al aula. Anàlisi de l'estil i propostes didàctiques*⁸, resultado de su tesis doctoral, titulada “Estudi lingüístic, literari i textual de la poesia de Vicent Andrés Estellés en un marc d'interessos traductològics i didàctics”. Monferrer Palmer gracias a su trabajo como docente ha podido constatar en primera persona el potencial de la poesía y de su aplicación didáctica a nivel lingüístico, más concretamente, ha sabido utilizar Vicent Andrés Estellés como instrumento didáctico en el aula de catalán como L1 (Trigueros Navarro, 2020: 128).

El libro en cuestión está dirigido, según las palabras de la autora tanto a los estudiosos del poeta valenciano, como a todos los profesores que desean trabajar los contenidos lingüísticos a partir de la literatura y, más concretamente, de la poesía de Estellés, razón por las cuales, el objetivo principal de Monferrer Palmer a la hora de publicar este volumen es de romper con la visión según la cual la poesía es un género únicamente formal y poco asequible a nivel didáctico.

El estudio se divide en dos partes: en la primera sección se puede encontrar el trabajo y el análisis minucioso que Aina Monferrer Palmer ha llevado a cabo sobre el estilo de Vicent Andrés Estellés. Palmer se ha ocupado de realizar un análisis del idiolecto literario del poeta a partir de una investigación metodológica que combina la pragmaestilística con la lingüística de corpus y con un estudio de carácter cuantitativo para poder hacer una reflexión cualitativa sobre el estilo del autor de Burjasot. Utilizando el programa Word Smith Tools y el paquete de instrumentos cedidos por el Institut Virtual de la Traducció de la Universitat d'Alacant (IVITRA), la autora ha conseguido elaborar un detalladísimo y muy acurado mapa sobre el idiolecto del poeta. Entre los varios aspectos que destacó en su análisis, los más relevantes para el estudio de la producción estellesiana son: el uso del antropónimo ‘Vicent’, interpretado por la autora como una especie de juego establecido con el yo poético, la fuerte frecuencia de aparición de topónimos en la producción poética como reflejo del compromiso del escritor con su tierra natal, el País Valencià, la abundante adjetivación repleta de calificativos, muestra de la incuestionable creatividad del poeta, las estructuras colocativas de evidente influencia ausiasmarquiiana, el elevado número de sustantivos vinculados con ciertos campos semánticos (el cuerpo, los elementos de la naturaleza, los conceptos, el tiempo, el espacio, la muerte, el amor, el sexo, la cotidianidad, la pasión, la reivindicación política y patriótica y la misera entre otros) que constituyen los ejes de las principales temáticas de la poesía estellesiana; y por último, la presencia de interjecciones, rutinas conversacionales e insultos.

⁸ La tesis de Aina Monferrer Palmer se puede consultar a través del siguiente enlace: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/290855> [consultado el 11/05/2022].

Por otro lado, en la segunda parte, la autora propone algunos ejemplos de aplicaciones didácticas a partir de la poesía de Estellés y sugiere entonces, una serie de actividades innovadoras basadas en las recientes teorías de las geografías literarias, en el uso de las nuevas tecnologías de la información y de la comunicación (TIC) y nos propone, consiguientemente a las premisas de los apartados anteriores, secuencias didácticas basadas en el tratamiento integrado de las lenguas (TIL) o multilingüismo.

En palabras de Sergi Trigueros Navarro:

Les activitats que es proposen en aquest llibre aposten per la importància de l'educació discursiva a l'aula per tal de preparar els estudiants per ser lectors crítics tant de textos periodístics com literaris, a través de la lectura i l'estudi d'elements expressius en textos reals i no d'elements isolats i textos prefabricats. Comptat i debatut, cal que la dimensió cultural i literària de la llengua siga vista com una aliada en l'ensenyament de llengües i en benefici de l'explicació de la norma més microtextual, fet que passa necessàriament per trencar amb la idea que les explicacions més enllà de la norma aïllada són les úniques útils per a l'aprenentatge d'una llengua. Aina Monferrer aporta amb el seu llibre raons de pes per a reconciliar l'alumnat amb la poesia i, afegiríem, animar els docents de llengües a desterrar vells prejudicis. (Trigueros Navarro, 2020: 129).

A la luz de cuanto expuesto hasta ahora, considero que el libro publicado por Monferrer Palmer constituye un eje fundamental y un punto de partida para lo que será el objeto de estudio de mi Trabajo de Fin de Máster, es decir, la creación de unidades didácticas y materiales CLE a partir de la poesía de Vicent Andrés Estellés y de sus libros *Mural del País Valencià* y el *Llibre de Meravelles*.

2.7 LAS GEOGRAFÍAS LITERARIAS DISCIPLINA AL SERVICIO DEL CATALÀ COM A LENGUA ESTRANGERA

Alexandre Bataller y Héctor H. Gassó en la introducción del libro *Un amor, uns carrers. Cap a una didáctica de les geografies literàries* hablan de cómo en los últimos años se ha asistido a un cambio de paradigma en la teoría y en la enseñanza de la literatura la cual, cada vez más, se está apropiando de la dimensión geográfica de los textos literarios. Según los autores se está comenzando a dejar al lado los tradicionales planteamientos historicistas para donar protagonismo a nuevas concepciones que ven el contexto como un factor determinante en los textos literarios. Estas teorías afectan por lo tanto, la manera de estudiar y de percibir la literatura: “les obres literàries, a més de ser llegides i imaginades, es poden viure i recórrer sobre el territori” (Bataller y Gassó, 2014: 9).

A partir de estas consideraciones nació el Grup de Innovació Educativa «Geografies Literàries» de la Facultat de Magisteri de la Universitat de València con el objetivo de reflexionar sobre la teoría y la experimentación del componente didáctico que un territorio puede ofrecer acostándolo con la lengua y la literatura.

Así pues, Alexandre Bataller considera la geografía literaria como un nuevo paradigma metodológico para poder crear una didáctica de la lengua y de la literatura que esté vinculada con el territorio. De la misma manera, Ricard Giramé Parareda afirma que las geografías literarias han supuesto un cambio en los paradigmas educativos, transformando de manera radical los modelos educativos tradicionales (Giramé Parareda, 2014: 36). Según Bataller, a la base de este nuevo “paradigma geograficoliterari” (Bataller, 2014: 13) existe la voluntad por parte del lector de relacionar las obras literarias y sus respectivos autores con los escenarios en los que dichas producciones literarias fueron creadas.

Los lectores sentimos una emoción especial difícilmente expresable, al visitar las casas, las calles y los paisajes que transitaron y donde imaginaron sus obras nuestros autores más admirados, somos adictos a peregrinaciones devotas para ver los rincones y los cielos que contemplaron aquellos a quienes debemos tantos momentos de emoción y de iluminación. Los comprendemos mejor y nos sentimos más cerca de ellos al conocer el marco, a veces ya muy deteriorado por el tiempo inmisericorde, en que transcurrieron sus vidas y se fraguó su escritura. (Savater, 2013: 13).

A raíz de estas consideraciones, Bataller señala que durante el curso 2010-2011, como fruto del trabajo conjunto de dos departamentos de la Facultat de Magisteri de la Universitat de València, vieron la luz las primeras cinco rutas literarias dedicadas a autores valencianos:

- 1) Ruta fusteriana (en honor de Joan Fuster);
- 2) Ruta valoriana (en honor de Enric Valor);
- 3) Ruta literaria por Valencia;
- 4) Ruta estellesiana (en honor de Vicent Andrés Estellés);
- 5) Ruta “Xàtiva estellesiana”.

En consecuencia, a la luz de los recientes estudios que se han llevado a cabo respecto al papel cada vez más importante de las geografías literarias, podemos afirmar que, a la hora de abordar la lengua, la literatura y la cultura en las clases de CLE, el profesor puede servirse de una serie de instrumentos que le puedan ayudar para hacer que sus clases sean más dinámicas y atractivas para los estudiantes. De hecho, uno de los riesgos que se presentan a la hora de estudiar lengua y literatura es que los alumnos no se sientan lo bastante motivados puesto que los textos suelen estar

descontextualizados y, por lo tanto, no dejan la posibilidad de ampliar los conocimientos a partir de ellos. Es por este motivo que en los últimos años ha ido cobrando paulatinamente más importancia la geografía literaria que, al conjugar lengua, literatura, geografía y arquitectura, consigue dar vida a los textos y visualizarlos en vivo. Del mismo modo, la geografía literaria se revela un instrumento eficaz dado que sus principales objetivos consisten en incrementar la competencia lingüística y literaria del estudiante y, a la vez, aumentar su motivación a la hora de acercarse a los textos literarios que se le proponen desde múltiples perspectivas (nivel cultural, histórico, artístico, etc.). Según el estudio realizado por Alexandre Bataller Català (*Per una didàctica de la llengua i la literatura vinculada al territori*, 2014), los fines últimos de aprendizaje que se pueden esperar a partir de una ruta literaria son los siguientes:

- 1) Reforzar las actitudes positivas, de admiración y de promoción lingüística, literaria, histórica del paisaje y del patrimonio artístico y cultural;
- 2) Hacer que el estudiante se sienta identificado y participe del territorio y de la historia cultural del poeta;
- 3) Favorecer el descubrimiento de una geografía literaria y lingüística;
- 4) Dinamizar los textos para que dejen de estar anclados en los libros y tomen nueva vida;
- 5) Entender la lengua, la literatura y el patrimonio artístico, histórico y natural como una forma de arraigo en la sociedad;
- 6) Favorece a aumentar la motivación acerca del estudio no sólo de la lengua, sino también de la cultura y de la literatura que se está estudiando. (Bataller, 2014: 18-19).

Resulta evidente que, la geografía como aliada de la literatura puede convertirse en un instrumento muy eficaz para aumentar la motivación a la hora de estudiar la lengua, la literatura, pero también el patrimonio cultural y artístico vinculado con el poeta.

Asimismo, cabe señalar la importancia que en este tipo de actividad cobran los mapas literarios, que pueden ser fundamentales para mostrar de forma más rápida e interactiva la literatura relativa a una determinada zona geográfica. En particular, Giramé Parareda (2014) señala la existencia de tres tipos de mapas literarios:

- 1) Mapas literarios en el autor: esta tipología de mapa sirve para mostrar los lugares literarios descritos por el autor en su obra o en los que vivió el mismo.
- 2) Mapas literarios basados en el territorio: útiles para mostrar los lugares literarios de un territorio en concreto en base a las obras que se escribieron sobre ello o a los autores que vivieron en el mismo.

- 3) Mapas literarios basados en la obra: aquí se ven los lugares literarios que aparecen o que pertenecen a una o más obras del autor.

Sin embargo, a pesar de esta división tan esquemática, se podrían ir configurando otros tipos de mapas, como por ejemplo, mapas literarios basados tanto en los lugares más representativos para el autor como los que describe en su obra, de esta forma se crearía un modelo híbrido y más completo.

Uno de los objetivos de mi trabajo es precisamente proponer varias rutas literarias de carácter didáctico por el País Valencià sobre todo en aquellos sitios que están reflejados en los versos de Estellés en el *Llibre de Meravelles* y en el *Mural del País Valencià*, de manera que la poesía no esté desvinculada de los lugares más representativos para el poeta sino que puedan cobrar vida y dar sentido a los versos que escribió el poeta. De hecho, todos coincidimos en las palabras de la estudiosa Glòria Bordons cuando afirma: “Perquè l’alumnat conegui l’autor, entri en el seu context i conegui un mínim de la seua obra, no fan falta ni moltes hores ni grans classes magistrals. Simplement, cal posar al seu abast la documentació necessària perquè en pugui fer el descobriment”. (Glòria Bordons i Pascal Diard, 2004: 65).

Estas rutas literarias sobre la poesía de Vicent Andrés Estellés serán transversales a todos los niveles del MCER (desde el A1 hasta el C2) y se insertarán dentro de los materiales didácticos CLE como un seminario para acercarse a la figura del autor desde otra perspectiva y, sobre todo, para hacer un recorrido a nivel geográfico y dar unas nociones culturales acerca del País Valencià de forma distinta a la que estamos acostumbrados. Esto será posible gracias al uso de las nuevas tecnologías que serán empleadas para su creación, en nuestro caso, utilizaremos Padlet para producir recursos sobre el autor y las geografías literarias. El uso de las TIC es un gran recurso que hay que aprovechar para crear contenidos más innovadores y cautivadores.

2.8 LOS ESTUDIOS ESTELLESIANOS

Como último apartado es fundamental trazar un recorrido a nivel cronológico acerca de los estudios estellesianos que se han llevado a cabo hasta hoy en día. Con el propósito de hacer este repaso en el tiempo me basaré en la división cronológica que propuso Aina Monferrer Palmer en su

tesis doctoral⁹. La clasificación propuesta por la estudiosa está basada en una división en tres etapas fundamentales en las que clasifica los estudios sobre la vida y la obra estellesiana:

- 1) Obras publicadas antes de 1981,
- 2) Publicaciones a partir de 1981 hasta 1998,
- 3) Estudios a partir de 1998 hasta 2014, año en el que se publica el primero volumen de edición crítica de la poesía de Estellés titulado, *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil* por Vicent Salvador y Manuel Pérez Saldanya¹⁰.

Sucesivamente se analizarán brevemente las seis tesis doctorales que han sido escritas sobre el autor a lo largo de los años para ver a qué punto ha llegado la investigación y que caminos han sido abiertos sobre la poética de Vicent Andrés Estellés.

Como señala Monferrer Palmer (2015: 22) es prácticamente imposible que antes de los años ochenta hubiese algún tipo de estudio conjunto sobre la obra de Vicent Andrés Estellés en cuanto todavía faltaban muchos escritos por publicar y por escribir, especialmente si se piensa en una de sus obras maestras: *Mural del País Valencià*. En consecuencia, los estudios sobre el poeta burjassoter de aquellos años sólo se limitaban a las reseñas que se publicaban cada vez que se presentaba algún poemario, referencias internacionales al poeta, o también introducciones a algunos poemas en antologías de poesía catalana. Entre las reseñas de la época, podemos destacar “Vicent Andrés Estellés: cinc llibres de colp”, por Ventura-Melià (1979: 32-33) donde homenajea la prolijidad editorial de Estellés, el cual publicó entre los años setenta y ochenta, muchísimos poemarios: sólo en 1971 se editaron el *Llibre de Meravelles*, *La clau que obri tots els panys* y *Primera audició*. Respecto a las referencias internacionales, cabe destacar la comunicación que hizo David Rosenthal en 1979 titulada, “Dos poetes catalans dels anys seixanta: Vicent Andrés Estellés i Gabriel Ferrater” en el 1er Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (1979: 291-302).

Sin embargo, a pesar de estos textos citados, los escritos más relevantes para poder estudiar la obra del poeta hasta llegar a los años ochenta, son los prólogos; de estos, los más interesantes son el del *Llibre de Meravelles* por Sanchis Guarner (1971: 7-10) en el que nos da a conocer desde más cerca el autor, y la “Nota -provisional i improvisada- sobre la poesia de Vicent Andrés Estellés” que

⁹ Aina Palmer Monferrer, “Estudi lingüístic, literari i textual de la poesia de Vicent Andrés Estellés en un marc d'interessos traductològics i didàctics”, 2015, Universitat Jaume I. Disponible en línea en el repositorio de la Universitat Jaume I: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/290855#page=1> [consultado el 11/05/2022].

¹⁰ Volumen publicado por la Acadèmia Vaenciana de la Llengua en 2013 con motivo de la celebración de *l'Any Estellés*, celebrado para los veinte años de la muerte del poeta burjassoter.

escribió su querido amigo, Joan Fuster, al primer volumen de la Obra Completa¹¹ que se publicó en 1972 (17-36) y que consagró al poeta burjassoter. Cabe destacar también el artículo de Francesc Parcerisas publicado en 1975 en *Els Marges*, titulado, “Funcions i figures de Vicent Andrés Estellés” (118-130) en el cual se vislumbra por primera vez, un intento de análisis estilístico de la poesía de Estellés. No obstante, hay que esperar hasta 1981 para poder encontrar el primer volumen enteramente dedicado a estudios sobre el poeta burjassoter: *Una aproximació a Vicent Andrés Estellés*, por Jaume Pérez Montaner y Vicent Salvador, publicado por la editorial Tres i Quatre. El libro está dividido en dos partes: en la primera se habla acerca de la vida de Estellés, mientras que en la segunda, se discute sobre la obra del autor. Este libro representa el embrión de lo que podría ser una biografía sobre el autor que aún carece dentro del ámbito de investigación de los estudios estellesianos.

El segundo periodo de los estudios estellesianos señalado por Monferrer Palmer va desde 1981 hasta 1998 (2015: 23). De estas décadas, se pueden destacar tres artículos monográficos sobre Estellés que aparecieron en 1982 en la revista *Lletres de canvi* (nº 7): “L’estructura col·loquial del poema: Un estudi de l’Hotel París” por Vicent Salvador (45-54), “Un poemari decisiu per a un llibre important” de Antoni Martínez Revert (55-71) y, por último, “El complex de cultura eròtica i l’erotisme poètic en Vicent Andrés Estellés” a cura de Vicent Escrivà (72-86).

Otros monográficos de interés, pertenecientes a esa segunda etapa son: “Eros i retòrica en la poesia de Estellés” de Vicent Salvador (1989: 35-44) y “Notes sobre el Mural del País Valencià” por Jaume Pérez Montaner (1989: 19-34), publicados en la revista *L’Aiguadolç* (nº 8). En particular, el estudio de Pérez Montaner será de fundamental importancia puesto que dará comienzo a los estudios sobre el *Mural del País Valencià*.

Finalmente llegamos al tercer periodo que va desde 1998 hasta 2014, momento en el que se vio una fuerte expansión en materia y vieron la luz numerosos estudios sobre el poeta: a partir de su muerte en 1993 se ha empezado el trabajo de catalogación del archivo del poeta y fue precisamente a partir de 1998 que se defendió la primera tesis doctoral sobre Estellés. Entre los estudios más importantes de estos años cabe destacar la búsqueda y la catalogación que hizo Jordi Oviedo entre el 2000 y el 2011 de todos los archivos familiares de Estellés poniendo en evidencia por primera vez el problema y el desorden cronológico que existe en los escritos estellesianos. Además, a partir de esta catalogación, dirigida por Vicent Salvador y Josep Murgades se hizo hincapié en otro asunto: quedan todavía muchos manuscritos por publicar. Al catalogar la obra estellesiana se reveló que, la edición

¹¹ *Recomane tenebres*, de Vicent Andrés i Estellés. València: Estel, 1972. Sueca: Eliseu Climent.

ya existente de la obra completa del autor no seguía un orden cronológico y además, quedaban fuera de ella muchos poemarios importantes como el celeberrimo *Llibre de Meravelles*, o bien *L'inventari clement de Gandia* y la segunda edición ampliada de *EL gran foc dels garbons*. Además, revisando la primera edición que fue publicada de la *Obra Completa*, resulta evidente que hay muchas erradas tipográficas, incoherencias a nivel lingüístico e inexactitudes, es por eso que los estudiosos de Estellés que se están llevando a cabo ahora, están haciendo un gran trabajo de reedición de la obra del poeta para darle un orden cronológico, revisarla y corregirla. (Monserrat Palmer, 2015: 24).

Entre los estudios críticos que nacieron en estos años, los más relevantes son los siguientes: *Com un vers no mai escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta*, escrito por Ferran Carbó en 2009 y publicado por l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i de Publicacions de l'Abadia de Montserrat; y los trabajos de Vicent Salvador. Entre las publicaciones más relevantes de Salvador se pueden encontrar: "Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés: qüestions prèvies, reflexions provisionals"¹², "*El gran foc dels garbons*, un procés d'escriptura complex"¹³, entre otros, y el libro monográfico de los estudios llevados a cabo sobre Vicent Andrés Estellés titulado *Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés*.¹⁴

En estos años llegaron a publicarse también investigaciones muy relevantes, entre ellas, trabajos de carácter internacional de gran espesor, como es el caso de *Polifonia de la subversió. La veu col·lectiva de Vicent Andrés Estellés* (2000) y *After the Classics: a translation into English of the selected verse of Vicent Andrés Estellés* (2013), ambos redactados por Dominic Keown.

Finalmente, cabría destacar como último estudio, el ya citado volumen monográfico coordinado por Vicent Salvador y Manuel Pérez Saldanya titulado *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés: gèneres, tradicions poètiques i estil*, publicado en 2013 por la Acadèmia Valenciana de la Llengua con motivo de la celebración de los veinte años desde la desaparición del poeta burjassoter. Durante las celebraciones en memoria de Estellés, además de publicarse el volumen monográfico que

¹² *Per a una edició de l'obra de Vicent Andrés Estellés: qüestions prèvies, reflexions provisionals*. Vicent Salvador Liern. Miscel·lània en honor a Joan F. Mira: In Ioannis Francisci Mira honorem / coord. por Jesús Bermúdez Ramiro, Lluís Meseguer, Rubén Montañés Gómez, Vicent Salvador Liern, 2008, ISBN 978-84-8021-644-9, págs. 319-334.

¹³ "*El gran foc dels garbons*", un procés d'escriptura complex. Vicent Salvador Liern. *Opera estellesiana: per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés* / coord. por Vicent Salvador Liern, Adolf Piquer Vidal, Daniel P Grau, 2010, ISBN 978-84-608-1102-2, págs. 139-160.

¹⁴ *Opera estellesiana: per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés*. coord. por Vicent Salvador Liern, Adolf Piquer Vidal, Daniel P Grau. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2010. ISBN 978-84-608-1102-2.

acabamos de mencionar, se produjeron muchos homenajes y producciones artísticas dedicadas al querido poeta.

2.9 TESIS DOCTORALES SOBRE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Adicionalmente a los numerosos estudios y publicaciones que vieron la luz en los años pasados sobre el célebre poeta, se comenzaron a abrir distintas líneas de investigación sobre su obra; eso se tradujo en la escritura hasta hoy en día de seis tesis doctorales sobre la producción estellesiana. A continuación veremos brevemente qué líneas de investigación se han abierto y cómo han sido desarrolladas por sus estudiosos.

La primera tesis es de Ferran Ferrando Melià y se titula, “Die *Horacianes* von Vicent Andrés Estellés: Eine pragmatische und Kuttursoziologische Betrachtung”¹⁵ (1998, Universidad de Bremen). En su estudio Ferrando Melià insiste sobre todo en los aspectos relacionados con la recepción de la obra de Estellés aplicando en su análisis, los conocimientos sobre las corrientes de la teoría de la recepción en el ámbito alemán. La tesis se centra en los aspectos estéticos e intertextuales de la obra *Horacianes* (*Obra Completa*, 1972) - que siempre se habían quedado en un segundo plano -, y se va a fijar, sobre todo en la idea según la cual el origen y la recepción de la obra se deben atribuir a la concienciación social de Estellés mismo y del grupo de nacionalistas relacionados con él. El trabajo de Ferrando Melià se divide en dos grandes bloques; en el primero estudia el contexto histórico y cultural asociado con la producción del poemario, es decir el franquismo que reinaba en los años sesenta¹⁶ y el movimiento catalanista que se formó en todo el territorio valenciano y, con particular fuerza en la ciudad de Valencia. Según el estudioso, los personajes históricos de Horacio y de Suetoni (biógrafo de Horacio) pierden su dimensión temporal dentro del poemario de Estellés para convertirse en contemporáneos del poeta. Suetoni es convertido por Estellés en el prototipo de rival: el intelectual afín al régimen franquista.

Por lo que se refiere a la segunda parte de la tesis, vemos cómo Ferrando Melià nos presenta el análisis de los principales paratextos de *Horacianes* y de todos los poemas que lo componen. En el estudio de los poemas el investigador introduce el concepto de Bajtín para referirse a la visión de Estellés cargada de ironía y de exageraciones, empleando el término ‘realismo grotesco’. En su tesis

¹⁵ La tesis se publicó como libro con el mismo título en 1999 en Frankfurt por la editorial Vervuert Verlag.

¹⁶ Las *Horacianes* fueron escritas entre el año 1963 y 1970, aunque se publicaron solamente en el 1974 dentro del segundo volumen de la *Obra Completa* de Vicent Andrés Estellés. Este poemario está formado por ochenta poemas de temática variada en los que el poeta reflexiona sobre el rol que tiene el poeta y sobre las tradiciones poéticas mismas.

analiza también la sexualidad y la dimensión social del erotismo típicas de las producciones estellesianas y a la vez, evidencia el impacto que el sexo podía tener en el pensamiento tan cerrado de la sociedad franquista de la época, llevándolo casi a un nivel escatológico.

Otro tema, no menos importante, analizado en la tesis es el tema de la lengua de Estellés, la cual está vinculada a su padre y a la fidelidad de la antigua lengua de Horacio que quiere de alguna forma rehabilitar; todo esto lo hace dentro de una dialéctica entre la cultura popular, personificada por el padre de Estellés y la cultura elitista en la que se inserta el poeta, como figura aglutinante. (Monferrer Palmer, 2015: 25-27).

La segunda tesis fue defendida en 2005 en la Universitat Jaume I por Laia Climent y se titula “Cos i gènere en el discurs poètic contemporani: anàlisi contrastiva de la poesia de Vicent Andrés Estellés i Maria-Mercè Marçal”¹⁷. En su tesis Climent hace un análisis contrastivo entre la producción poética de Marçal y Estellés para poder estudiar los elementos en común y las divergencias entre los dos escritores. Si bien los dos autores presenten características comunes como el hecho de pertenecer a una minoría cultural, o bien la modalidad lírica que pone su atención en los detalles, en *les coses petites* y en la cotidianidad a través de una visión de la corporeidad que tiene pocos prejuicios morales, existen también discrepancias y diferencias entre la poética de los dos autores.

El interés principal de la autora ha sido sobre todo relacionado con la *poètica del cos* presente en formas distintas en los dos autores, pero también ha analizado la estética de la sencillez que los caracteriza a ambos. Ese análisis lo hace a partir de las teorías de Mijaíl Mijáilovich Bajtín y llega a la conclusión de que el procedimiento estilístico estellesiano permite librerarse de los tabúes para poder transmitir los comportamientos populares hasta el punto de llegar a un nivel escatológico. Por lo que se refiere al tema del erotismo, Climent señala una discrepancia entre los dos autores porque, si bien en ambos la mujer encarna el elemento del deseo, los dos aportan una visión distinta de la experiencia sexual: el lesbianismo de Marçal tiene características bastantes diferentes respecto al concepto de heterosexualidad presente en Estellés.

¹⁷ Las informaciones sobre la tesis de Laia Climent se pueden consultar a través del siguiente enlace: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=173692> [consultado el 11/05/2022].

La tesis de Climent quedó inédita por lo que se refiere a la parte sobre Estellés aunque, fue reelaborada y adaptada para aparecer en el monográfico sobre Estellés de 2013 de la AVL, bajo el título “Cos femení, sexe i relacions filials en la poesia de Vicent Andrés Estellés: una comparació amb Maria Mercé Marçal” (pp. 589-614).

La tercera tesis que se ha escrito sobre el poeta burjassoter es de Amador Calvo (2007) y lleva el título “Le référentiel et l’intertextualité dans l’oeuvre poétique de Vicent Andrés Estellés”¹⁸ (Université de Paris 8). La tesis de Calvo se basa en los conceptos teóricos de la intertextualidad y de la referencialidad, como base para el repaso que hace sobre las relaciones entre la poesía estellesiana con otros autores a lo largo de la historia de la literatura mundial. Para entender mejor el universo de Estellés y sus estrategias poéticas y estilísticas, Calvo presenta en sus páginas la literatura del mundo griego-latín, del Segle d’Or de la poesía catalana a través de Ausiàs March, del universo anglosajón de Shakespeare, hasta llegar a la poesía popular y a la poesía española contemporánea. Siguiendo con el análisis de la intertextualidad, en el primer capítulo Calvo trabaja sobre la intertextualidad de la poesía latina de Virgilio, Catulo y Horacio y, como hice Ferrando Melià en su tesis, habló del significado de la figura del padre en la poesía estellesiana, pero también de la visión de la lengua y de la proyección de los personajes histórico-ficticios. Por lo que se refiere a la figura de Ovidio por ejemplo, le dedica un apartado en el que lo describe como la encarnación de la idea del exilio, fundamental en la poética de Estellés.

Otra figura a la que remite es Ausiàs March, clasificada como fundamental en la genealogía literaria y en el imaginario estellesiano, esto se ve reflejado en muchos poemarios, entre ellos, resulta particularmente evidente en el *Llibre de Meravelles* al que le dedica un capítulo aparte. Así pues, para Calvo la intertextualidad que se establece entre la poética estellesiana y la poética ausiasmarquiana es de extrema relevancia.

Para el autor es relevante y bastante evidente también la intertextualidad con la obra teatral de Shakespeare, reflejada en el poema *Coral Romput* y en *La clau que obri tots panys*. Por otro lado, por lo que se refiere a la intertextualidad con los poetas españoles, Calvo destaca dos miembros de la Generación del 27: Vicente Aleixandre como representante del exilio interior y Rafael Alberti, como figura de referencia del exilio exterior que se compromete a nivel político. En cambio, las fuentes populares en la poesía de Estellés según el autor se ven reflejadas en los poetas hispanoamericanos, entre ellos, los más evidentes son José Martí y Pablo Neruda.

La cuarta tesis doctoral es de Jesús Villalta-Lora “País i poesia: el discurs etnohumanista de Salvador Espriu, Vicent Andrés Estellés i Ponç Pons”¹⁹ (2012, King’s College of London). En su

¹⁸ La tesis de Amador Calvo se puede consultar a través del siguiente enlace: <https://octaviana.fr/document/13551939X#?c=&m=&s=&cv=> [consultado el 11/05/2022].

¹⁹ La tesis de Jesús Villalta-Lora se puede consultar a través del siguiente enlace: https://node1.123dok.com/dt02pdf/123dok_es/002/508/2508457.pdf.pdf?X-Amz-Content-Sha256=UNSIGNED-PAYLOAD&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-

tesis Villalta-Lora reflexiona sobre los conceptos relacionados con la identidad nacional dirigiendo su mirada hacia tres poetas catalanohablantes del siglo XX: Salvador Espriu (1913-1985), Vicent Andrés Estellés (1924-1993) y Ponç Pons (1956-). La elección de estos tres poetas no ha sido nada casual: Salvador Espriu representa el centro de la identidad nacional catalana siendo él de Girona, por otro lado, Vicent Andrés Estellés y Ponç Pons son según Villalta-Lora, expresión de una periferia cultural en cuanto son respectivamente de Valencia y de Menorca. De esta manera el autor analiza la identidad pancatalanista destacando los tratos definitorios del yo poético de cada uno de los tres.

El punto de partida del estudio reside en las teorías que interconectan y entrelazan los conceptos de identidad, literatura, nación, historia y geografía, a partir de los cuales los autores presentan su cuestión nacional (Villalta-Lora, 2012: 47-63). La base de su teoría reside, más específicamente en el *etnoculturalisme* de Anthony Smith, el cual clasifica los componentes culturales de un grupo etnocultural en dos tipologías: el nombre colectivo de la lengua y del territorio, y el mito de la descendencia común que incluye el tiempo y los espacios poéticos. (Monferrer Palmer, 2015: 30-31).

Entre las conclusiones a las que ha llegado Villalta-Lora cabe destacar que los tres poetas expresan su nacionalismo a través de lo que denomina un discurso “etnohumanista” (Villalta-Lora, 2012: 258). Además llega a la misma conclusión de Ferrando Melià (1998), según la que las fuentes griego-latinas tienen que ver con la expresión de la identidad nacional en la poética de los tres autores.

La quinta tesis en orden de aparición es, la ya citada en distintas ocasiones, de Aina Monferrer Palmer, titulada “Estudi lingüístic, literari i textual de la poesia de Vicent Andrés Estellés en un marc d’interessos traductològics i didàctics”²⁰ (2015, Universitat Jaume I). Como ya hemos podido ver a lo largo del estado de la cuestión, la tesis de Monferrer Palmer representa un gran repte en la investigación estellesiana y es de particular interés para mi trabajo en cuanto a las temáticas que analizó en su tesis doctoral. El estudio de Moferrer Palmer se compone por tres partes:

- 1) El estudio de la estilística pragmática;
- 2) El análisis de las traducciones que se han llevado a cabo en relación con la producción poética de Vicent Andrés Estellés, poniendo el foco sobre todo en la traducción que se realizó en español;

[Credential=7PKKQ3DUV8RG19BL%2F20220511%2F%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20220511T163715Z&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Expires=600&X-Amz-Signature=0e359586b7eab2f3678268f66a9b09f975f597e1d0924f4e61d29600676c071a](https://www.tesisenred.net/handle/10803/290855) [consultado el 11/05/2022].

²⁰ La tesis de Aina Monferrer Palmer se puede consultar a través del siguiente enlace: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/290855> [consultado el 11/05/2022].

3) Las aplicaciones didácticas a partir de la poesía de Vicent Andrés Estellés.

Lo que propone en la primera parte de su tesis es una propuesta de análisis estilístico de la poesía estellesiana a través de un rebuscado y muy detallado trabajo basado en la lingüística de corpus y en el análisis estilístico. De esta forma Monferrer Palmer ha conseguido digitalizar la obra poética de Estellés para estudiar el estilo que lo caracteriza de forma muy profundizada y, a la vez, ha logrado ofrecer un modelo de análisis pragmático-estilístico de los textos del poeta a través de la ayuda proporcionada por la lingüística de corpus. Los elementos estilísticos destacados por la autora, como ejes de la producción poética estellesiana son: la presencia de antropónimos, el uso de los antropónimos *Vicent* y *Ausiàs March*, el abundante empleo de topónimos, la adjetivación cualitativa, la presencia de colocaciones, en particular de tipo ausiasmarquianes, la estilística de los adverbios, el uso de interjecciones propias e impropias, el registro coloquial, la retórica estellesiana y la presencia de insultos y maldiciones en su poética, entre otros.

En el segundo bloque la estudiosa se centra en el análisis crítico de las traducciones de los versos del poeta burjassoter al español y, en menor medida, a otras lenguas. De esta forma Monferrer Palmer quiere ofrecer posibles orientaciones y pautas sobre eventuales problemas que el traductor de Estellés puede tener a la hora de traducir su obra. Estos problemas que individualizó son de dos tipologías: pueden estar basados en las diferencias estructurales entre la lengua catalana y la lengua de traducción o bien, se pueden generar a partir de las peculiaridades estilísticas del poeta en cuestión; por esto, hace falta un análisis estilístico muy detallado como lo que desarrolló en el primer capítulo de la tesis.

Como último punto encontramos el ámbito de las aplicaciones didácticas de la poesía de Vicent Andrés Estellés, tanto en las aulas de catalán como L1, como en las aulas de CLE. Tras un análisis y un estudio de las propuestas didácticas ya existentes sobre el autor, Monferrer Palmer decide proponer las suyas a partir de varias experiencias que tuvo como profesora de catalán. Este apartado sirve como punto de reflexión sobre las potencialidades didácticas y educativas de la poesía no sólo de Estellés, sino de la poesía en general que, desafortunadamente está muy poco aprovechada en las aulas. Dentro de sus secuencias didácticas, las más relevantes son las que se basan en las teorías de las geografías literarias, motivo por el cual, Monferrer Palmer propone cuatro rutas literarias:

- 1) “La València de Vicent Andrés Estellés. Una proposta didàctica a partir de *Llibre de Meravelles*” (Monferrer Palmer, 2015: 438-443).
- 2) “Una proposta de geografies literàries a partir del MPV. Ruta literària per Morella i Peníscola” (ibídem, 444-445).

- 3) “Una proposta de geografia literàries a partir del MPV: SD sense sortir del aula” (ibidem, 446-448).
- 4) “Perseguim la petja de Vicent Andrés Estellés per tres pobles del *Mural del País Valencià*: proposta didàctica” (ibídem, 449-455).

Además de presentar unas secuencias didácticas, Monferrer Palmer se hace promotora del utilizo de las TIC y de internet en el aula como instrumentos didáctico y lo hace a través de varias propuestas didácticas basadas en webquests, *caceres del tesoro*, wikis, blogs y páginas web. Consideramos por lo tanto, el estudio de Monferrer Palmer como un referente y punto de partida para el desarrollo de este trabajo.

La última tesis doctoral que se defendió fue escrita por Irene Mira Navarro en 2019 y lleva el título “Teoria crítica i espai en la literatura contemporània: aplicació a la lírica de Vicent Andrés Estellés”²¹ (Universitat d’Alacant). En su tesis Mira Navarro se ocupa de estudiar y de hacer un trabajo de análisis de la obra de Vicent Andrés Estellés que se ha publicado hasta entonces. El análisis que propone la autora se basa en la perspectiva de la teoría crítica del espacio aplicada al ámbito literario. Por lo cual, lo que propone Mira Navarro, es partir de una lectura espacial del significado literario para cumplir con los objetivos que se propuso. En primer lugar hace un análisis de las teorías y de los estudios que se han llevado a cabo sobre la espacialidad poniendo el foco en aquellas teorías y aportaciones en los campos de la sociología, de la crítica cultural, de la geografía y de la antropología. A nivel teórico Mira Navarro quiere justificar la naturaleza social y cultural del espacio más allá de su dimensión física:

- a) Analitzar l’espai com un producte social marcat per les estructures de poder que influeixen en qualsevol acció humana. A més d’entendre l’espai com un reflex de la societat, provarem d’esbossar la capacitat d’aquest per a reproduir i, en cas contrari, subvertir les normes socials que regeixen la sexualitat o la vivència de la mort.
- b) Explorar l’emergència de l’espacialitat en la postmodernitat com un mecanisme per a entendre el món. Especialment, farem atenció a l’esmentat gir espacial com a símptoma de l’epistemologia postmoderna i de l’atenció a l’empremta subjectiva que l’experiència espacial deixa en els habitants. Prestarem especial atenció al concepte d’habitar, com també a la semàntica de l’espai i del lloc, com a idees complementàries.

²¹ La tesis de Irene Mira Navarro se puede consultar a través del siguiente enlace: <https://rua.ua.es/dspace/handle/10045/120146> [Consultado el 11/05/2022].

c) Establir les línies mestres de la cartografia estellesiana en una xarxa topològica que reculla les principals geographies literàries creades per l'autor. Aquestes són els macroespais del territori, la ciutat i la casa.

d) Analitzar semànticament cadascun d'aquests espais, amb els corresponents llocs, i llegir críticament aquestes geographies literàries en relació als eixos temàtics que subjauen a la representació espacial. (Mira Navarro, 2019: 17).

Sucesivamente, en la segunda parte de su trabajo, nos presenta la aplicación de estas teorías en la lírica estellesiana para poder analizar la construcción del territorio, el uso literario de la ciudad y por último, la poética de la casa que caracterizan los poemas del poeta burjassoter. Este análisis enfocado principalmente en las teorías de la espacialidad, siguen teniendo en consideración también las otras temáticas características de Estellés: el amor, la sexualidad, la muerte, la memoria colectiva de un país y el dolor para poderlas contextualizar en los espacios literarios en los que cobran vida. A raíz de todo esto, podemos afirmar que la poética de Estellés representa para Mira Navarro, una dialéctica entre las dos formas de conservación del pasado:

L'esdevenir de la poètica en política en Vicent Andrés Estellés es dona gràcies als usos que hi fa de la memòria i de la història. La dialèctica entre aquestes dues formes de conservació del passat resideix literàriament en el vers «els amors fan l'amor, les històries la Història». Un vers que sintetitza bona part dels objectius literaris: l'atenció a les narratives subterrànies i a la no-reproducció de la Història oficial, de la qual és exclòs. (ibídem, 96).

En los versos de Estellés según Mira Navarro se ve cómo la complejidad de la ciudad deje paso al imaginario espacial en el que se va desplazando el yo poético del autor convirtiendo la ciudad en un espacio concreto, lleno de experiencias vitales y recuerdos y a la vez, teatro de escenas cotidianas. Por consiguiente, los espacios se convierten en escenarios de la vida cotidiana, de la postguerra, de la miseria, del sexo y de todo lo que caracterizaba la Valencia de Vicent Andrés Estellés.

Como último punto, la autora nos presenta los espacios interiores y la simbología que estos conllevan:

La casa es presenta com una creadora del paisatge sonor del jo poètic, el qual és utilitzat per a metaforitzar les relacions de tensió entre interioritat i exterioritat adés esmentades. [...] A més, la casa queda constituïda en Estellés com el lloc fenomenològic que ancora el jo poètica la realitat i el salva de la intempèrie existencial mitjançant l'acció d'habitar. [...] Malgrat tot, la serenitat

inicial del món domèstic es veu trasbalsada en la irrupció de la mort familiar en el ple de l'obra poètica. (ibídem, 262-263).

Después de este repaso general sobre los estudios estellesianos y las tesis doctorales que se han presentado hasta hoy en día, podemos afirmar que aún carecen estudios que sitúan de forma específica la producción poética de Vicent Andrés Estellés en el ámbito del CLE. Por lo tanto, el objetivo de este trabajo a partir de ahora será de crear y proporcionar secuencias didácticas CLE a partir de la obra de Estellés que cubran los seis niveles de aprendizaje establecidos por el MCER y que proporcionen conocimientos no sólo a nivel lingüístico, sino también a nivel literario y cultural.

3. DISCUSIÓN

3.1 PRESENTACIÓN DEL AUTOR: VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Como bien señala Aina Monferrer Palmer (2015: 19), Vicent Andrés Estellés es un autor muy reciente del cual no existe todavía una biografía detallada. Por lo tanto, lo que se pretende hacer en este apartado, es proporcionar algunas informaciones sobre la vida del poeta que puedan resultar útiles para contextualizarlo y entender mejor su obra.

Vicent Andrés Estellés nació el 4 de septiembre de 1924 a Burjasot, un municipio de la provincia de Valencia, situado en la comarca de la Horta Nord. Estellés nace en una familia de panaderos, oficio que él también aprenderá. El poeta transcurrió toda su niñez en Burjasot y es precisamente este el lugar al que tiene más cariño, tanto por los recuerdos pasados, como por sus padres y los amigos de toda la vida.

Con doce años el joven Estellés había empezado ya a escribir algunas piezas teatrales, definidas por él mismo “de combat”. Sus primeras composiciones poéticas verán la luz solamente en 1935-1936 y serán en castellano, eso debido principalmente a la censura franquista y a su formación literaria. Por lo que se refiere a la formación literaria de Estellés cabe señalar que, sobre todo en los años de la juventud, los únicos textos a los que tuvo acceso y con los que se formó estaban escritos en castellano debido a la fuerte censura de aquel entonces. Como él mismo afirmó en varias entrevistas, entró en contacto con la literatura catalana solamente durante la postguerra gracias a un vecino de casa de Burjasot que solía prestarle a escondidas algunos libros en catalán. En aquel periodo era muy difícil acceder a otros tipos de literaturas que no fueran la española y aprobada por el régimen, de hecho Joan Fuster, íntimo amigo de Estellés, en el prólogo de *Recomane Tenebres. Obra Completa I* (1972), habla sobre la formación literaria que tuvieron los de su generación debido al franquismo: toda la literatura aprobada por el régimen se escribía en castellano y cualquier disidente de la “lengua de Cervantes” merecía la censura; es por esta razón que, en los poemas en catalán de Estellés muchas veces aparecen calcos sintácticos y léxicos de castellano. Entre sus influencias se ven figuras como Garcilaso de la Vega, referente poético por excelencia del régimen, pero también figuran poetas latinos, medievales y poetas catalanes como: Ausiàs March, Roís de Corella, Jordi de Sant Jordi, Joanot Martorell, Jaume Roig, Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, Carles Riba y Jacint Verdaguer, entre otros. Las influencias del autor sin embargo traspasan también la frontera de España, de hecho podemos ver cómo fue influenciado también por Charles Baudelaire, Walt Whitman y Pablo Neruda.

Todos estos influjos se ven plasmadas entre sí y entremezcladas con varias manifestaciones artísticas y literarias de la época, como el periodismo y el cine.

Un dato de gran importancia es que la producción poética de Vicent Andrés Estellés es sobre todo en catalán aunque hay algunos escritos de los años cuarenta en los que se puede ver que el escritor componía en castellano. Si se dejan al lado los años de la adolescencia y de la juventud del poeta, años en los que trabajó de panadero, mismo oficio del padre, y luego de orfebre, Estellés siempre trabajó como periodista durante toda su vida, y es precisamente este trabajo que marcó su estilo y su forma de escribir configurando un estilo único y bien reconocible a los lectores.

Durante su vida la muerte le dejó profundas huellas y heridas que lo acompañarán para siempre y que influenciarán su forma de escribir en determinados momentos. La muerte llegó en su vida ya durante la infancia cuando vio cómo su abuelo fue matado con un tiro por su hermanastro por cuestiones de herencia y lo perseguirá hasta su madurez, quitándole a su pequeña hija recién nacida de los brazos. Es por acontecimientos como estos que se nota la presencia de la muerte y del dolor que la misma conlleva en *Coral romput* pero también en *La nit* y *L'ofici de demà*.

En 1942 publicó su primer artículo en el periódico *Jornada* y en 1943-1944 consiguió ganar una beca para estudiar periodismo a Madrid. En 1945 vieron la luz sus primeros poemas en castellano en la revista *Garcilaso*, y siempre en el mismo año, se alistó como soldado a Navarra. Después de estos años militares Estellés decidió volver a Valencia, lugar donde empezó su carrera como periodista en *Las Provincias*. Trabajó como periodista durante más de treinta años, durante todo este tiempo desempeñó diferentes tareas, pasó de escribir gacetillas a redactar crónicas cinematográficas e incluso llegó a ser el jefe de redacción del periódico *Las Provincias*, aunque en 1958 fue sustituido por Martí Domínguez a causa de algunas divergencias ideológicas en cuanto el periódico tenía una línea editorial fuertemente conservadora, anticatalanista y afín al régimen.

En los años cincuenta empezó a participar a varias tertulias donde conoció Joan Fuster y Manuel Sanchis Guarner con los que estrechará una profunda amistad. En 1953 publicó su primer libro, *Ciutat a cau d'orella* (editorial Torre, colección L'Espiga), tres años más tarde vio la luz *La nit* y en 1965 fue editado *L'amant de tota la vida*. En 1955 se casó con Isabel Llorente y a los pocos meses tuvieron una hija que murió con sólo tres meses de vida. La muerte de la hija marcó profundamente al poeta otra vez más y convirtiéndose en uno de los temas recurrentes en sus versos.

El gran éxito de Estellés llegó con los años setenta, periodo en el que se asistió al denominado *boom estellesià*, un periodo que va desde 1970 hasta 1980 en el que se publicaron cinco de los diez volúmenes de la obra completa del autor y veintitrés poemarios. En 1971 fue publicado el *Llibre de*

Meravelles, uno de sus mayores éxitos, aunque en realidad el libro fue escrito entre 1956 y 1958. La temática principal del libro es la miseria y la desesperación que reinaban en la ciudad de Valencia y en la Horta en los años de la postguerra; fue a partir del *Llibre de Meravelles* que muchos críticos empezaron a considerar a Estellés como el poeta promotor del Realisme Històric Català, debido también al tono popular y dialectal con el cual compuso sus poemas: “Heus ací un llibre amerat de valenciania” (Guarner, 1971: 7). Además, es en estos años que Estellés fue galardonado por varios premios: el Premi Ausiàs March de poesia en 1966, el prestigioso Premi Lletra d’Or (1975), el Premi d’Honor de les Lletres Catalanes (1978), la Creu de Sant Jordi (1982), el Premi d’Honor de les Lletres Valencianes (1990) y póstumamente, la Medalla d’Or al Mèrit en les Belles Arts del Ministeri de Cultura.

Tras la muerte del dictador Francisco Franco el 20 de noviembre de 1975, Estellés comienza su proyecto monumental e inacabado del *Mural del País Valencià*, un conjunto de poemarios compuesto por tres volúmenes de más de 700 folios cada uno. El *Mural* incluye 27 libros de poemas que narran sobre la historia, los pueblos, los ríos, las montañas y los personajes valencianos considerados dignos símbolos y testimonios de la historia y de la cultura de su tan estimado País Valencià. Con esta obra Estellés deja un legado inmenso en el cual sale con prepotencia su yo lírico fuertemente patriótico y capaz de unir a todos los valencianos.

Vicent Andrés Estellés muere el 27 de marzo de 1993 en la ciudad de Valencia, dejando tras de sí una obra monumental.

3.2 LLIBRE DE MERAVELLES

El *Llibre de Meravelles* es el más celebre poemario escrito por Vicent Andrés Estellés. A pesar de que fue compuesto entre finales de 1956 y la primavera de 1958 - como indica una nota previa del mismo autor a la primera edición -, el volumen fue publicado solamente en 1971 por la editorial L’Estel. Muchos críticos y estudiosos de Estellés definieron este libro como un poemario capaz de conectar el presente con el pasado: el presente está encarnado por el contexto de la postguerra y del régimen franquista en el cual el poeta vivió y escribió sus poemas, un contexto nefasto para la literatura catalana. Por otro lado, el pasado está representado por la Edad Media, época crucial y de máximo esplendor en la cual se vieron el desarrollo de la cultura y de la literatura catalana, por lo que, hace falta tomarlo como modelo para un futuro finalmente libre de la dictadura donde haya lugar un refloreCIMIENTO de todo lo catalán.

Los poemas que constituyen el *Llibre de Meravelles* se pueden definir como una crónica de la ciudad de Valencia durante los años cincuenta, en plena postguerra. El yo poético es el testigo directo de lo que estaba ocurriendo y se hace cargo de expresar los sentimientos, los miedos, la miseria y la opresión de todos los valencianos. Se puede hablar de una poética del recuerdo en la que se narran y se añoran los tiempos pasados, lejos de la difícil realidad en las que están atrapados y donde están al orden del día la opresión y la miseria. Además, a través de sus poemas parece como si Estellés estuviese haciendo una cartografía de la ciudad de Valencia describiendo sus calles y sus plazas.

El *Llibre de Meravelles* está formado por tres secciones o partes, al igual que la homónima obra en prosa de Ramon Llull (1280). A propósito el *Llibre de Meravelles*, en el estudio introductorio a la *Obra Completa II* a cura de Ferran Carbó (2019), el estudioso afirma que: “El poemari de meravelles estellesià estructurat també en parts com l’homònima obra en prosa de Llull, combina alhora l’estructura del tríptic amb l’acumulació d’episodis del retaule”²² (2019: 48-49).

La primera parte del volumen se titula “Teoria i pràctica de la flor natural” y está formada por dos poemas sin título. Por otro lado, la segunda sección no tiene ningún título y está dividida a su vez en siete secciones numeradas en números romanos (I-VII). En estas siete secciones se encuentran un total de cuarenta y siete poemas los cuales están titulados y están introducidos por una citación inicial, a excepción por dos poemas. Los poemas del cuerpo central están distribuidos de la siguiente manera: seis en la primera sección, ocho en la segunda, diez en la tercera, uno en la cuarta, ocho en la quinta, trece en la sexta y uno en la séptima y última sección. Finalmente, la tercera y última parte “Propietats de la pena” está compuesta por cinco poemas sin título, como ya había pasado con la primera sección del libro.

Como solía pasar con los retablos medievales, el cuerpo central de la obra es el más grande ya que tiene el objetivo de plasmar en sí mismo los contenidos que están pintados en los otros dos retablos laterales. De la misma forma, Vicent Andrés Estellés en el cuerpo central del libro, añade paratextos introductorios a cada composición poética: estas epígrafes son citaciones de grandes autores del pasado y sirven para tejer metafóricamente el camino necesario que hace falta recorrer desde la Edad Media hasta la contemporaneidad del poeta. La mayoría de las citaciones que hay se atribuyen a los padres de la literatura catalana y a sus máximos representantes: encontramos versos y frases de Ramon Llull (siglo XIII), de Ausiàs March (siglo XV), de Teodor Llorente (siglo XIX) y

²² *Obra Completa II* (2019). Valencia, Edicions Tres i Quatre, en Carbó, Ferran, 2009, *Com un vers no mai escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta*, Valencia-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 217-256.

de Miquel Batllori (siglo XX), entre otros. De todas estas citas, diecinueve se atribuyen a Ausiàs March, esto confirma por lo tanto la tesis de Monferrer Palmer acerca de la intertextualidad y de la influencia que tuvo en Estellés y también hay que considerarlo como un homenaje al mismo. Vicent Salvador en su artículo *Diàleg amb els clàssics: la recepció de Ausiàs March en la poesia valenciana contemporània* (2000) afirma que Ausiàs March se había convertido en el emblema de la voluntad de un enderezamiento literario para la mayoría de los poetas valencianos de la primera generación de la postguerra. Esto se ve muy bien reflejado según Salvador tanto en Estellés como en Joan Valls Jordà y en Joan Fuster.

A la luz de cuanto dicho hasta ahora, podemos afirmar que el *Llibre de Meravelles* constituye un artefacto intertextual que fue considerado por algunos críticos como una transgresión al principio de univocidad típico del discurso franquista.

Por lo que se refiere a la estructura del poemario, ya hemos comentado cómo Estellés tomó inspiración del homónimo *Llibre de Meravelles* de Lull tanto a nivel estructural, como en la construcción de tipo episódica del mismo. El título del volumen es un claro homenaje al poeta mallorquín padre de la literatura catalana; además si contextualizado con los poemas, hace referencia al inventario de todas las maravillas que se pueden ver a Valencia: los poemas se presentan, por lo tanto, como un retrato fiel de la ciudad del poeta.

El libro tiene el objetivo de ser un testigo directo de aquellos tiempos difíciles en los que vivía Estellés el cual se hace portavoz del sufrimiento colectivo de la población para que podamos reflexionar. Esta dura realidad está descrita por Estellés de forma muy realista y detallada, esta habilidad de describir hasta el más insignificante detalle es una evidente herencia de su profesión como periodista.

Si analizamos la primera parte del libro, nos daremos cuenta de que el título está lleno de referencias y de significados más bien ocultos. Ahora intentaremos desglosarlo para ver qué esconde: “Teoria i pràctica de la flor natural”, si se divide, se puede notar que “Teoria i pràctica” hacen referencia a un manual de aprendizaje, mientras que “de la flor natural”, alude al contexto valencianista de los años cincuenta de la poesía *jocfloralesca*, reminiscencia de los *Jocs Florals* medievales; además, la “Flor Natural” representa, el premio con el que se galardonaba el ganador de los juegos. Por consiguiente, el tipo de aprendizaje que propone Estellés a través de su obra representa una transgresión a la doctrina del régimen según la cual estaba prohibido escribir en catalán y hablar sobre temáticas distintas de las que estaban aprobadas (la patria y la religión). A nivel métrico predominan los versos decasílabos, octosílabos y tetrasílabos; mientras que por lo que se refiere a las

figuras retóricas y estilísticas empleadas, se pueden encontrar recursos basados en la repetitividad como la anáfora, el paralelismo y la concatenación, pero también la repetición de versos enteros como si fueran un refrán o un *leit motiv* para dar más énfasis. El poeta a lo largo de esta primera parte reflexiona sobre la poesía y sobre todo, acerca de la condición humana situándose como “un entre tants”.

En la segunda parte del volumen, el cuerpo central, vemos que está dividido en siete secciones las cuales hacen reminiscencia al pasado feliz antes de la guerra. Se evoca la felicidad perdida a partir del presente en el cual reinan la miseria, la pobreza y la soledad. El hilo conductor que conecta el pasado con el presente es siempre y sólo el amor, con lo cual, se convierte en el tema transversal de toda la obra. En esta amplia parte Estellés anima a todos los valencianos a que amen su propia patria, a que sean orgullosos de ser valencianos, y se hace portavoz cultural de la población entera para recuperar la dignidad colectiva de los valencianos. Se trata de un relato detallado acerca de la cotidianidad de la postguerra en el que el poeta hace alusión a espacios y situaciones concretas. En los poemas se puede notar una macroárea encarnada por la ciudad de Valencia y múltiples microespacios que hacen referencia a lugares específicos de la capital. A nivel estilístico se puede apreciar la presencia casi absoluta del verso alejandrino y, por lo que se refiere a las figuras retóricas hay que destacar el empleo de la comparación, la metáfora, la hipérbole, la sinestesia, la metonimia y la ironía. En este cuerpo hay muchos poemas que configuran el universo personal del poeta en el que evoca y recuerda los tiempos pasados y el amor, hasta llegar a incorporar de forma progresiva los sentimientos y los pensamientos de todos los valencianos (el amor, la muerte, el hambre, el sexo, el miedo y la miseria), creando de esta forma una crónica colectiva:

Els anys de la postguerra foren uns anys amargs, / com no ho foren abans els tres anys de la guerra, / per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres, / per als mateixos hòmens que varen fer la guerra. / La postguerra era sorda, era amarga i feroç. / No demanava còleres, demanava cauteles, / i demanava pa, medicines, amor. [...] Acabada la guerra, fou allò la postguerra. / S'apagaren els riures estellats en els llavis. / I sobre els ulls caigueren teranyines de dol. (“Per exemple”²³, *Llibre de Meravelles*, 2020: 78-79).

En la tercera y última parte, “Propietats de la pena”, Estellés nos introduce un tipo de poesía completamente distinto respecto a lo que hemos estado leyendo hasta ahora: los cinco poemas que forman parte de esta sección están escritos en octosílabos y se dirigen a una segunda persona a la cual la voz poética intenta dar unas instrucciones e indicaciones a través de figuras retóricas de repetición.

²³ Vicent Andrés Estellés, *Llibre de Meravelles* (2020), Valencia, Editorial Tres i Quatre.

El poeta habla de una esperanza colectiva y personal acerca de un futuro mejor, eso se ve reflejado en los verbos que están conjugados en futuro para animar a la gente a actuar y a luchar. Por lo tanto, las temáticas recurrentes de estos poemas son la esperanza y los asuntos nacionales y civiles. De esta manera, las penas del poeta se convierten en las penas de todos y hacen que el poeta se erija a guía para un presente y un futuro mejor, esto se ve muy bien reflejado en el poema “Assumiràs la veu d’un poble” donde el poeta escribe:

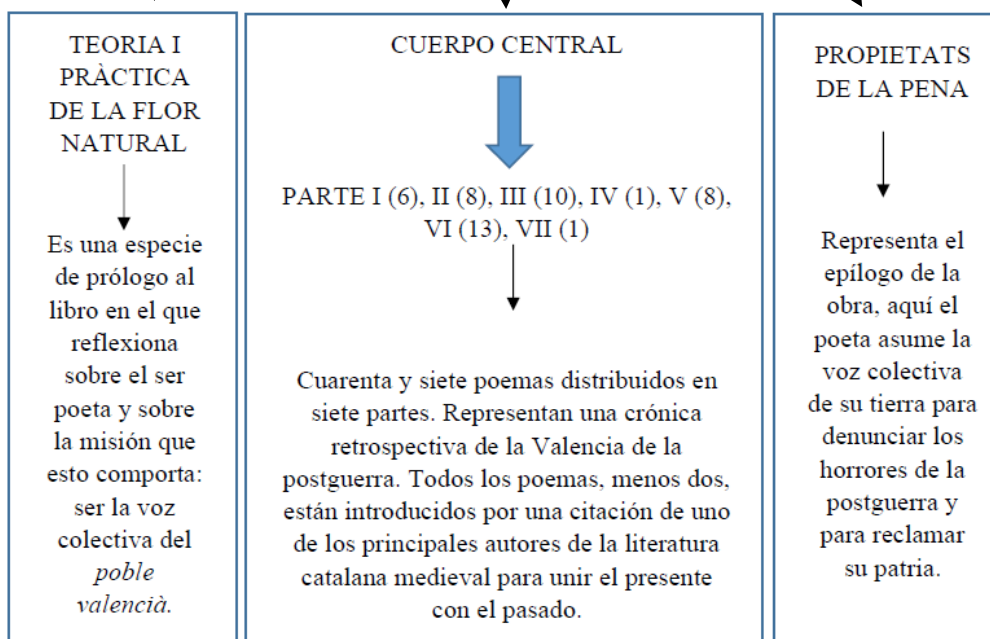
ASSUMIRÀS la veu d’un poble, / i serà la veu del teu poble, / i seràs, per a sempre, poble, / i patiràs, i esperaràs, / i aniràs sempre entre la pols, / et seguirà una polseguera. [...] No t’han parit per a dormir: / et pariren per a vetlar / en la llarga nit del teu poble. / Tu seràs la paraula viva, / la paraula viva i amarga. (Ibídem, 106-107).

La mayoría de los poemas contenidos en el *Llibre de Meravelles* son de carácter realista y hablan sobre la vida cotidiana de la gente de Valencia durante los años de la postguerra. Los versos de Estellés hablan sobre personas comunes y tratan las temáticas del amor, el sexo, la muerte, la violencia y la represión pero, al mismo tiempo, estos versos son un homenaje, un canto a la ciudad de Valencia, a los valencianos y a su cultura; además, leyendo estos poemas se pueden admirar las calles de la ciudad y los lugares más emblemáticos de la ciudad.

En este esquema²⁴ se puede ver la estructura que sigue el *Llibre de Meravelles*. Para realizarlo, he escogido el *Tríptico de Mérode*²⁵ útil para poder apreciar mejor las analogías presentes entre el retablo medieval y la obra de Estellés:

²⁴ Esquema de elaboración propia sobre la estructura y las temáticas del *Llibre de Meravelles*.

²⁵ *El tríptico de la Anunciación* («Tríptico de Mérode») Robert Campin, 1425-1430. Recuperado por: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Robert_Campin_-_L%27_Annonciation_-_1425.jpg [Consultado el 12/05/2022].

3.3 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ

El *Mural del País Valencià* es la obra más extensa y ambiciosa de Vicent Andrés Estellés: cuenta con más de dos mil páginas distribuidas respectivamente en tres volúmenes, los cuales contienen un total de veintisiete libros. Lamentablemente la obra se quedó inacabada dada la muerte del autor y fue publicada póstuma en 1996 por la Editorial Tres i Quatre. Este proyecto colosal tuvo como fuente inspiración el *Canto General*²⁶ de Pablo Neruda (1950), lo que hizo el poeta chileno en su obra fue producir un «proyecto poético monumental» cuyo propósito era de abordar en su totalidad la historia de América Latina. El libro de Neruda está formado por quince secciones, doscientos

²⁶*Canto General* (1950), Pablo Neruda. Se puede consultar la obra al siguiente enlace: <https://www.cervantesvirtual.com/obra/canto-general--0/> [Consultado el 13/05/2022].

treinta y uno poemas y más de quince mil versos. De la misma forma, se considera el *Mural* como un canto al País Valencià y un recorrido que Estellés hace a través de la historia, de los paisajes, de los pueblos, de las comarcas, de la cultura y de los valencianos para homenajear su tierra nativa y a su gente.

Estellés empezó a escribir el *Mural del País Valencià* con el acabarse del régimen franquista y la consiguiente muerte del dictador Francisco Franco. La época de la Transición supuso para toda España, y en particular por Valencia, una nueva etapa hacia la democracia y la libertad: el burjassoter se sintió contagiado por esta ola de esperanza y por el aire que se respiraba en aquel entonces hasta el punto de querer empezar su oda al País Valencià. Fue este clima tan optimista que, no sólo permitió la realización del *Mural*, sino también del *Llibre del dret a l'alegria*²⁷ que forma parte de la obra misma.

A diferencia de lo que pasó con todo el resto de los poemarios de Estellés, este es el único que está perfectamente datado (Montaner, 2002: XXXIII), se sabe que se compuso entre 1974 y 1978 más o menos, años del ya citado, *boom estellesià* durante el cual el escritor fue consagrado como el autor del País Valencià. Al principio comentábamos que esta obra se inserta en el periodo de la Transición Española y es un claro ejemplo de este espíritu y de la esperanza que se respiraba en aquel entonces, sin embargo, no es sólo una crónica de aquellos años sino de la historia del país, incluyendo en sí la historia de cada pueblo, las descripciones sobre la naturaleza que caracterizan el territorio valenciano, las grandes figuras históricas, los sufrimientos y los momentos de felicidad de un entero país.

Como señala Jaume Pérez Montaner en la introducción crítica al Volumen I (2002: IX-XLV), en 1983 Estellés anunció en su poemario *Poemes preliminars*, la intención de empezar a escribir el *Mural*: “als cinquanta anys de la meua vida, / quan davallen les aigües, tèrboles, pels espills, / molt modestament inicie aquest cant.”²⁸ (Ibídem: 11). Estos versos que compuso el 31 de diciembre de 1974 en su casa del Perelló aparecen en la *Declaració de Principis* a través de la cual el autor abre el primer volumen de su obra de la madurez; a través de esta introducción, declara que quiere proponerse para cantar la grandeza de su país a través de palabras sencillas, fieles a su forma de ser, a lo que ha sido su poesía hasta ahora y a su lengua.

²⁷ Vicent Andrés Estellés (2002). *Llibre del dret a l'alegria* en *Llibre VI*, contenido en *Mural del País Valencià*, Volum I, Naixement d'un poble. Edición Eliseu Climent, Valencia, p. 345.

²⁸ Vicent Andrés Estellés (2002). *Declaració de Principis* en *Mural del País Valencià*, Volum I, Naixement d'un poble. Edición Eliseu Climent, Valencia, p.11

Montaner en su introducción nos da a conocer que esta obra fue concebida y se empezó a escribir en la ribera del Xúquer, en la casa en la playa del Perelló donde solía pasar el tiempo el poeta, es aquí donde Estellés empieza a escribir sobre su tierra poniendo el foco, como de costumbre, sobre la cotidianidad, las cosas sencillas y los placeres de la vida, haciéndose eco de la estructura y de las temáticas de otros poemarios que compuso, como las *Horacianes* (1974), donde se ve un amor y un fuerte entusiasmo hacia *les coses petites*, y los placeres básicos de la vida, como es el famoso *pimentó torrat* (*Les pedres de l'àmfora*, en *Horacianes*, 1974). Aquí, en este lugar es donde se pone a contemplar toda la maravilla que lo rodea y empieza a evocar todos los lugares que configuran la geografía de la Comunidad Valenciana.

Estellés quiere escribir “amb lletra greu i cerimonial” (Estellés, 2002: 14) sobre todas las tierras y pueblos valencianos, desde Morella hasta Elx, quiere hablar de un único país unido por la lengua y por la historia común, pero no sólo: quiere cantar los ríos, las montañas, los bosques y la naturaleza que habita sus territorios, desde Alicante hasta la última comarca de Castellón. Todo eso lo hace con una mirada amorosa y llena de cariño hacia su tierra de la cual narrará también la memoria individual y colectiva para que se quede vivo el recuerdo de todos. Es gracias a estas evocaciones que el lector puede conocer a los más ilustres y leer sobre ellos, de hecho, en las páginas del *Mural del País Valencià* encontramos: el Rey Jaume I, Papa Luna, Vicent Peris, Miguel Hernández y muchos más. Estellés quiere hacer una panorámica no sólo de la actualidad en la que vivía, sino también de las épocas pasadas para exaltar el pasado de esplendor de su tierra: evocando el pasado quiere invocar un futuro de esperanza y de alegría, imitando de alguna forma el discurso poético ya configurado años antes en el *Llibre de Meravelles* y, de la misma forma que en la obra de 1971, en la que el poeta describe y recorre las calles de Valencia, aquí lo hace con todo el territorio valenciano:

De la mateixa manera que Estellés recorre els carrers de València en el *Llibre de Meravelles* o els pobles de l'horta en *EL gran foc dels garbons* (1972) i tants altres poemaris, ara confessa en la *Declaració de Principis* que ha recorregut el país de banda a banda en la plenitud del dia o quan avancen “els batallons de la nit”. I, un a un, va evocant els moments o llocs, generalment significatius des d'una perspectiva personal i poètica, sempre amb una caracterització justa, precisa i enlluernadora: «la lluna d'horta de castelló», «la intacta meravella de gandia», les «pedres atònites de beniarjó», la «veu de vidre o d'aigua» que puja a Elx, «el migdia únic d'alacant», «els pàmpols de teulada» o «la mar de peníscola, petita i de dentetes, de saliva febril / ran les pedres de vell castell». (Montaner, 2000: XXVI).

Una de las primeras evocaciones que hace acerca del territorio es Burjasot, el pueblo donde nació y pasó su infancia. Sucesivamente, Estellés compone sus *Cants a València* que, junto con la

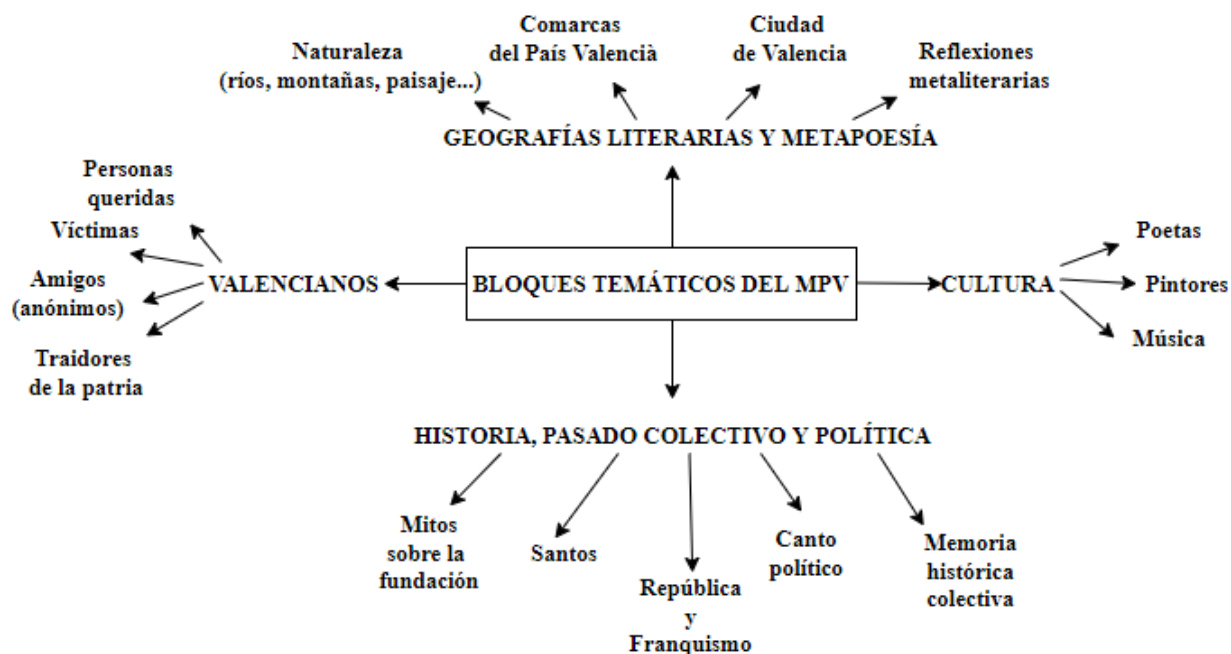
Declaració de Principis, sirve como manifiesto poético en el que anuncia su intento y su propuesta de escribir un canto general a su tierra. A raíz de lo que hemos comentado hasta aquí, se puede afirmar que la evocación de las comarcas y de los pueblos constituye uno de los ejes centrales de esta inmensa obra; incluso hay libros dedicados a algunas ciudades en concreto y no sólo uno o más poemas, es el caso del: *Llibre de Alzira*, *Llibre de Xàtiva*, *Llibre de Alcoi*, *Llibre d'Elx*, *Llibre de Borriana* y *Llibre de Morella*.

Otra vez más Estellés, como ya hizo en el *Llibre de Meravelles*, quiere incluir su visión poética que ve al poeta como “un entre tants”, afirmando nuevamente su identificación con la causa de la pueblo; encontramos por lo tanto, un eco y una reminiscencia al segundo poema de “Propietats de la pena” en el que escribe: “Assumiràs la veu d'un poble, / i serà la veu del teu poble” (Estellés, 2020: 106-107). Además hay que subrayar que este mismo poema no sólo se evoca en la mente de los lectores al leer el *Mural*, sino que se integra por completo en el Volumen II, *Un poble en marxa*, en el libro titulado *Poble* (Estellés, Volumen II, 2002: 25-26). Por estas razones se puede afirmar que, como decía Joan Fuster, Estellés escribe desde el pueblo y narra de forma sencilla sus emociones y sus recuerdos, dotando de esta manera su lenguaje poético muy particular y fácilmente identificable.

Por lo que se refiere a la estructuración, ya comentábamos al principio que está dividido en tres volúmenes: la división sabemos que fue una elección del mismo poeta en cuanto se encontró una hoja explicativa de las tres partes y en la que figuraba el título de las primeras dos (*Naixement d'un poble* y *Un poble en marxa*) y un índice aproximativo, aunque en este no están incluidos todos los poemas que llegaron hasta nosotros e incluso otros que aparecen en la lista no se encontraron. (Montaner, 2002: XXXVII-XXXVI). Por lo que se refiere al tercer volumen, los editores optaron por el título *Sentiment de país*, como el homónimo libro que contiene.²⁹

²⁹ Vicent Andrés Estellés (2002). *Sentiment de país*, en *Llibre XX*, contenido en *Mural del País Valencià*, Volum III, *Sentiment d'un poble*. Edición Eliseu Climent, Valencia, pp. 75-82.

Si se analizan las temáticas presentes en los tres volúmenes este es el resultado³⁰:

A la hora de desglosar las tres partes que componen el *Mural del País Valencià*, podemos analizar las distintas temáticas en cada volumen de modo que pueda verse claramente la evolución del proyecto final de Estellés.

El primer tomo, titulado *Naixement d'un poble*, contiene los primeros nueve libros y se abre con la *Declaració de principis*, una especie de introducción/prólogo en el que el poeta reflexiona sobre su escritura y su poética. A continuación se presentan poemas sobre la naturaleza del territorio valenciano: encontramos composiciones sobre los ríos y las montañas; sucesivamente, habla de los Santos valencianos más populares, sobre todos aquellos los que traicionaron su propia patria, para luego hablar de cultura introduciendo los pintores valencianos más conocidos. Escribe también sobre la historia del País Valencià a través de la figura del Rey Jaume I y cierra el volumen con unos poemas sobre las flores típicas de estas tierras.

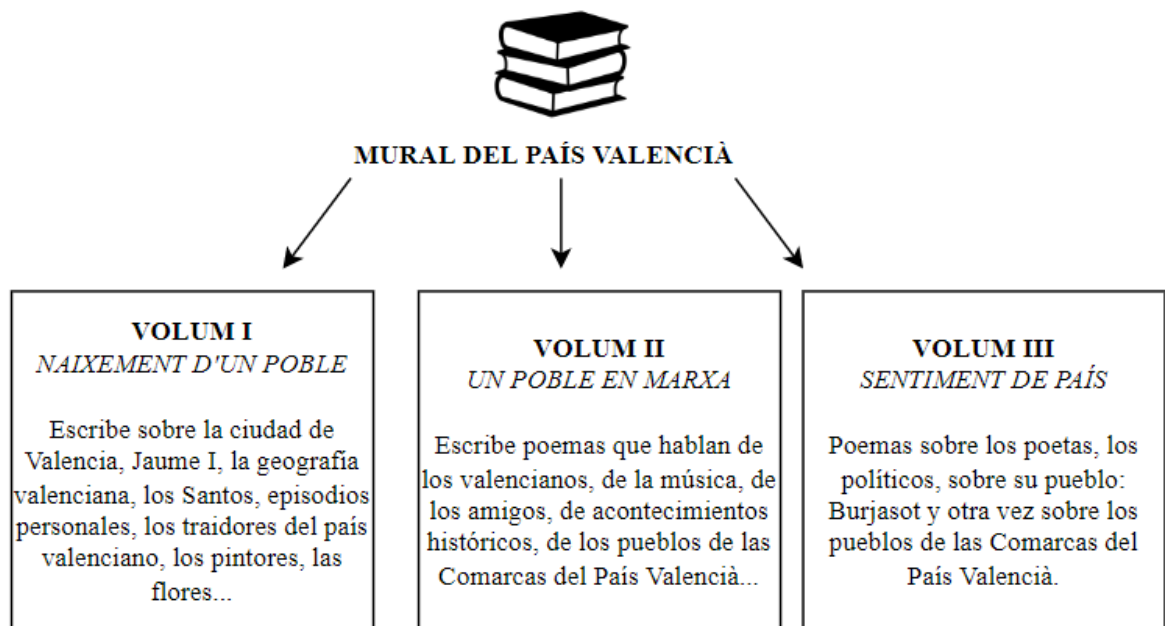
En el segundo volumen, *Un poble en marxa*, se encuentran los nueve libros siguientes. El tomo se abre con una serie de poemas de exaltación del pueblo valenciano, definido por el autor, como un pueblo de combatientes. En este libro, como ya mencionábamos antes, aparece “Assumiràs la veu del teu poble” (poema de la tercera parte del *Llibre de Meravelles*), además es aquí donde se encuentran

³⁰ Esquema de elaboración propia sobre las temáticas del *Mural del País Valencià*.

las poesías dedicadas a cada una de las comarcas valencianas, a las noches y a los días, a los protagonistas de la historia y los hechos históricos relacionados con ellos. Aparecen la música, los pueblos de la provincia de Valencia, una serie de personajes anónimos, pero también los amigos de toda la vida.

Finalmente, en la tercera parte, *Sentiment de país*, se incluyen todos los poemas dedicados e inspirados en los poetas valencianos que dejaron una huella en la historia de la literatura valenciana. Se habla también de los políticos y se sigue escribiendo sobre los pueblos de las otras dos provincias del País Valencià: Castellón y Alicante. Finalmente para cerrar el tercer volumen encontramos el último libro titulado *Testimoni*.

En este esquema³¹ se pueden ver resumidos las principales temáticas en cada uno de los tres tomos:

³¹ Esquema de elaboración propia sobre las temáticas en los tres tomos del *Mural del País Valencià*.

3.4 LA LITERATURA COMO INSTRUMENTO PARA LA ENSEÑANZA DE LAS LENGUAS EXTRANJERAS

Como todos sabemos, la literatura en cualquiera de sus manifestaciones es el reflejo más fiel que existe de la cultura y del pueblo del autor, el cual a través de sus palabras da vida a una manera íntima y personal de ver el mundo y de interpretarlo. La literatura permite a quienes la consumen y estudian, entrar en otro universo, el del escritor y ver todo a través de sus ojos y sus palabras.

Entonces, ¿por qué enseñar una lengua extranjera a partir de la literatura? En primer lugar hay que señalar que un texto literario puede favorecer el aprendizaje de la LE: la literatura, en todas sus formas y géneros, es una fuente inagotable que los profesores deben aprovechar, más concretamente, hablando de los poemas, podemos ver que estos son una tipología textual que esconde un gran potencial y que muchas veces lamentablemente, no se aprovecha lo bastante en las clases de lengua. El desuso de la poesía en las aulas se debe a su “mala fama” que ha ido cobrando a lo largo de los años por la cual se ha visto rechazada por las metodologías de enseñanza en cuanto considerada poco comunicativa, inútil y, sobre todo, muy difícil de comprender y de explicar, aunque si se estudia la historia de las metodologías de enseñanza, sabemos que anteriormente una lengua extranjera se estudiaba a partir exclusivamente de textos literarios para que, a partir de ello los estudiantes pudieran memorizar el léxico y las estructuras, traducirlas e imitarlas a la hora de hablar y/o escribir. (Fouatih, 2009: 120-121). De hecho, como señaló María Dolores Albadejo García en su artículo *Marco teórico para el uso de la literatura como instrumento didáctico en la clase de ELE*,³² en los años cincuenta la gramática se solía explicar a partir de la literatura y de allí, se configuraron metodologías didácticas basadas en la memorización de léxico, de estructuras gramaticales y de reglas, pero también mediante la traducción y la imitación a partir del texto literario mismo (García, 2004).

Sin embargo, en los años sesenta empezaron a desarrollarse otros tipos de enfoques, es en estas décadas que vio la luz el método estructuralista según el cual la única forma para aprender un idioma era sólo y exclusivamente a través de la gramática; de esta forma la literatura quedó fuera de los programas de todas las LE. Con el pasar de los años nacieron otras líneas teóricas acerca de la enseñanza que fueron revolucionarias en mayor o menor medida, la única constante en este proceso fue siempre la misma: la literatura ya no hacía falta para enseñar una lengua, quedando entonces relegada en algunos casos a un mini apartado a final de la unidad. Todo eso ha conllevado encendidos

³² Albadejo García, M. D. (2004). *Marco teórico para el uso de la literatura como instrumento didáctico en la clase de ELE*, en Revista electrónica *Cuadernos Cervantes*.

debates entre los estudiosos que han llegado a varias conclusiones pero no han logrado dar una línea teórica unitaria al respecto.

A pesar de las distintas opiniones, hay estudiosos que defienden la literatura como instrumento para la enseñanza; según Fouatih: “la literatura a pesar de ser «expresión artística» no deja de ser una excelente fuente de información cultural que puede familiarizar a los estudiantes con un ambiente sociocultural que les es desconocido” (2009: 124). Otras autoras como Rosalie Sitman e Ivonne Lerner también apoyan su uso y afirman en *Literatura hispanoamericana: herramienta de acercamiento cultural en la enseñanza de ELE* (1996)³³ que la literatura desempeña tres funciones básicas: es un vehículo, una herramienta y un estímulo para que se pueda adquirir de la mejor forma posible la competencia comunicativa. Además de esto, los textos literarios incitan a los estudiantes a usar la lengua meta, a explorarla e interpretarla, de esta forma se acercarán al léxico y a las construcciones lingüísticas, sintácticas, pragmáticas y gramaticales.

Debemos recordar también que la literatura no sirve sólo para que los alumnos se acerquen al plano lingüístico y no profundicen los otros aspectos constituyentes de una lengua, sino todo lo contrario: esta puede ser útil para el desarrollo de una consciencia cultural y del pensamiento crítico; y por si fuera poco, estos textos constituyen una muestra real y auténtica de la lengua meta.

María Dolores Albadejo García (2004) propone una lista de motivaciones según las cuales se debería llevar al aula la literatura. Las razones indicadas por la autora son tres:

- 1) La universalidad de las temáticas presentes en las obras literarias y comunes a todas las culturas hace de la literatura un medio para acercar el estudiante a la cultura de la LE y sirve para que éste le resulte más familiar.
- 2) La atemporalidad en cuanto a la temática, al contenido y al valor estético de la obra.
- 3) La motivación que genera el estudio de textos literarios y el desarrollo de las destrezas comunicativas (comprensión y producción oral y escrita). (García, 2004: 127-127).

Además de su propio listado, García recoge las ideas de otros autores que están a favor de la literatura en las clases de LE como recurso didáctico y formativo. Este sería el resultado de las motivaciones reunidas por la estudiosa:

- Es un material auténtico;
- Incrementa y activa la participación del alumno;

³³ Sitman, Rosalie y Lerner, Ivonne (1996). *Literatura hispanoamericana: herramienta de acercamiento cultural en la enseñanza de ELE*, en Actas del IV Congreso Nacional de ASELE, Málaga, pp. 227-233.

- Es adecuada para la asimilación de la cultura extranjera;
- Ofrece un perfecto modelo de la lengua;
- Favorece y estimula las cuatro destrezas comunicativas;
- Incrementa el vocabulario (García, 2004: 127-130).

Si se acude al MCER, se puede ver qué opinión tienen los expertos en la enseñanza de idiomas sobre la inserción de la literatura en la práctica docente de las lenguas extranjeras y cómo debería utilizarse en el aula de las LE. Estas reflexiones están situadas en el apartado “Usos estéticos de la lengua” en el que se lee:

Los usos imaginativos y artísticos de la lengua son importantes tanto en el campo educativo como en sí mismos. Las actividades estéticas pueden ser de expresión, de comprensión, interactivas o de mediación [...] Este tratamiento en forma resumida de lo que tradicionalmente ha sido un aspecto importante, y a menudo predominante de los estudios de lenguas modernas en los cursos superiores de secundaria y en la educación superior, puede parecer superficial. No se pretende que así sea. Las literaturas nacionales y regionales contribuyen de forma importante a la herencia cultural europea, que el Consejo de Europa considera «un patrimonio común valioso que hay que proteger y desarrollar». Los estudios literarios cumplen muchos más fines educativos, intelectuales, morales, emocionales, lingüísticos y culturales que los puramente estéticos. Se espera que muchas secciones del Marco de referencia resulten adecuadas para las preocupaciones de los profesores de literatura de todos los niveles y que sean útiles a la hora de lograr que los objetivos y métodos sean más transparentes. (2002: 58-59)

A raíz de todo lo comentado hasta aquí, lo que es cierto, es que la literatura y en nuestro particular la poesía puede resultar un aliado en la enseñanza por varias razones, aunque la principal es precisamente su característica intrínseca: la brevedad. Los poemas son textos, generalmente, breves, esto es un punto de fuerza increíble en cuanto los convierte en un material útil para trabajar en clase dado su extensión limitada respecto por ejemplo, a la de una novela, más larga y compleja de manejar en su totalidad. De esta forma, a través de esa particular tipología textual, se consigue trabajar de forma más detenida y detallada sobre una muestra de la lengua real sin tener que enfocarnos sólo en un fragmento o en un capítulo como suele pasar con una novela o una pieza teatral.

Por lo tanto, utilizar materiales literarios en el aula de una LE con fines didácticos, permite el desarrollo de la competencia pragmática, léxica, comunicativa, gramatical y sintáctica y, al mismo tiempo, fomenta los aspectos socioculturales; de esta forma se potencia el proceso de aprendizaje de

los alumnos. Para que esto se cumpla, hay que adentrarse en la literatura sin tenerle miedo para encontrar aquellos textos que más se adecuen a los objetivos didácticos prefijados.

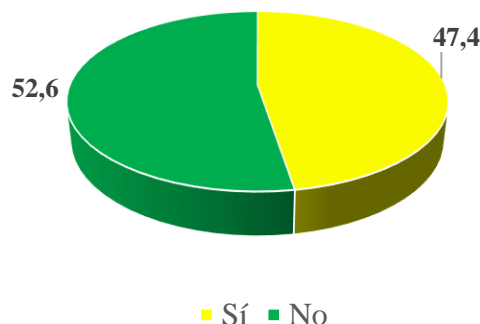
A partir de estas afirmaciones, podemos considerar la poesía como un instrumento eficaz para que los estudiantes puedan trabajar sobre la fonética, la prosodia, la sintaxis, el léxico y la gramática de la lengua, entre otros. Es fundamental que se vayan creando unidades de aprendizaje a partir de la literatura y además es de suma importancia que se lleven poemas al aula en cuanto este género, sobre todo en los últimos años³⁴, carece de espacio en las clases de LE.

La falta de protagonismo de la literatura, en particular de la poesía y su escaso interés por parte de los estudiantes, la he podido constatar en mi piel tanto como profesora de ELE en Italia, tanto ahora como investigadora. Es por esta razón que he querido realizar un cuestionario dirigido a todos aquellos que estudian o han estudiado catalán como lengua extranjera a nivel universitario para ver su real interés y motivación con respecto a la literatura y a sus aplicaciones en el aula de CLE. Del total de los encuestados, vemos que, las principales motivaciones que los empujó a estudiar lengua catalana fueron: amor por la ciudad de Barcelona, curiosidad hacia la lengua y la cultura, interés en profundizar la cultura española. A la pregunta: “Además de estudiar lengua, ¿cursas otras asignaturas relacionadas con ella?”, vemos que un 78.9% de ellos contestó que sí, de este total, un 80% cursa “Literatura Catalana” y un 66.7% está matriculado en “Historia de la Cultura Catalana” ya que estos dos cursos forman parte, en la mayoría de los casos, del currículum escogido por el estudiante y resultan ser entonces asignaturas de carácter obligatorio. Las dos preguntas sucesivas fueron: “¿Te gustaría poder estudiar y profundizar algún autor durante las horas de lengua?” y “¿Te gustaría profundizar tus conocimientos sobre la cultura catalana?”. A la segunda pregunta el 100% de los encuestados ha contestado que sí, esto refleja un gran interés hacia los aspectos más culturales de la lengua, sin embargo, a la primera pregunta el 52.6% ha afirmado no estar interesado en estudiar autores y textos literarios durante las clases de lengua. Aunque un 47.4% afirma que le gustaría profundizar sus conocimientos literarios, es evidente que a muchos alumnos no le interesa o simplemente no le gusta la literatura y no considera que esta forme parte integrante de lo que es la historia de la cultura. Cultura y literatura no se pueden escindir, son dos caras de la misma moneda, por lo tanto hay que educar a que estos dos conceptos se entiendan de la forma más correcta posible y hace falta sensibilizar los estudiantes respecto a los estudios literarios y humanísticos. Como última pregunta, se le pedía que escribieran los nombres de los autores que conocen y/o que han leído y,

³⁴ Constataciones a partir de mi propia experiencia personal durante dos años como profesora de ELE en el liceo lingüístico y en el liceo científico Ven. A. Luzzago de Brescia (Italia).

como era esperable, son escritores pertenecientes sobre todo a Cataluña y algunos a las Islas Baleares, autores que representan la variedad del denominado *català central*. Ninguno ha mencionado autores de la Comunidad Valenciana y menos a Estellés.

“¿Te gustaría poder estudiar y profundizar algún autor durante las horas de lengua?”

Resultados de la encuesta sobre el Català com a Llengua Estrangera

3.5 LA OBRA ESTELLESIANA COMO RECURSO CLE

El propósito de este Trabajo de Fin de Máster es, como ya hemos dicho varias veces a lo largo de las páginas, crear una serie de unidades didácticas para estudiantes de catalán como lengua extranjera que estén relacionadas con la obra estellesiana y que se desarrollen a partir de ella. Los poemas representan la base a partir de la cual se diseñarán secuencias de aprendizaje de la lengua, de la cultura y de la literatura catalana siguiendo los objetivos diseñados para cada uno de los seis niveles lingüísticos establecidos en el MCER.

¿Por qué ha sido elegida específicamente la obra de Vicent Andrés Estellés como punto de partida? Sobre el porqué se ha escogido a Estellés como referente para las unidades didácticas que propondré a continuación hay varias motivaciones. Vicent Andrés Estellés es sin duda una de las voces más influyentes que el País Valencià ha tenido en toda su historia junto con la del sumo poeta Ausiàs March, hasta llegar al punto que muchos críticos lo han definido como la voz más poderosas de los últimos siglos: la recepción de su poesía ha sido algo increíble hasta el punto de que todavía hoy en día es uno de los autores más apreciados en el territorio valenciano. Además la elección ha caído sobre Estellés porque considero que hacía falta un cambio de paradigma respecto a los autores que se suelen presentar en las clases de literatura CLE: siempre se estudian e insertan en los programas

los escritores que configuran el canon del denominado “català central”, el catalán de Barcelona y más en general de Cataluña, pero nunca aparecen autores que representan el resto del territorio catalanohablante, así que he decidido llevar al aula este poeta tan apreciado en su tierra cuanto desconocido por los estudiantes de CLE. Eso implica, obviamente, que en las unidades didácticas se afronte el tema de la variedad lingüística en los territorios de habla catalana y la situación de censura y represión de la lengua por la que tuvo que pasar durante su vida Estellés, motivo por el cual los alumnos podrán enriquecer ulteriormente su bagaje histórico-cultural.

Si se leen las palabras Josep Palomero, vicepresidente de la Acadèmia Valenciana de la Llengua que escribió como introducción a los materiales didácticos *Vicent Andrés Estellés – Cronista de records i d’esperances*³⁵, creados por los alumnos de la Educación Secundaria Obligatoria y del Bachillerato, respecto a la resonancia y a la importancia de Estellés, se ve porqué hay que dedicarle más espacio en las clases de catalán como L1, pero no solamente:

L’obra de Vicent Andrés Estellés ha cridat l’atenció dels estudiosos de la literatura contemporània. De fet, la bibliografia d’estudis sobre Estellés és extensíssima, així com les nombroses musicacions i recitacions editades de la seua obra. La seua poesia, dissenyada a partir d’una narrativitat que en facilita la comprensió, ha connectat amb l’emotivitat dels valencians i ha calat en un públic receptiu al seu discurs. En molts versos Estellés expressa d’una manera explícita i clara la voluntat de servir per damunt de tot el seu poble des de l’estricta funció de poeta, recuperant una tradició poètica debilitada, homenatjant els nostres grans mites històrics i els territoris valencians, referint passatges cabdals de la nostra història col·lectiva, «assumint la veu del poble» i confonent-se entre la gent com «un entre tants». Estellés planteja una revisió contínua de la vida quotidiana, per tal de presentar una crònica poètica a través de la qual desfilen tota mena de tipus i situacions, moltes de les quals resulten sorprenentment meravelloses, dramàtiques o grotesques. El seu discurs sobre l’amor, la mort i la pàtria, rep un tractament particular, ja que el poeta no evita desmitificar les aparences. Sota allò que veiem, ell ha vist realment una altra cosa: l’estat latent dels interessos més mesquins, els mòbils atàvics del comportament humà, la senzillesa dels impulsos més primaris, i això és el que narra sense subterfugis. El poeta de Burjassot abasta la realitat d’una manera tan personal i tan plena de matisos que és capaç de captivar fins i tot el públic més impermeable als versos. (Palomero, 2021: 7).

³⁵ El documento se puede consultar a través del siguiente enlace: https://www.avl.gva.es/documents/31987/55086/unitat_didactica_ESTELLES [Consultado el 15/05/2022].

La obra estellesiana es una fuente inagotable de recursos para los docentes de CLE, dada su amplitud se pueden crear actividades relacionadas con el aprendizaje de la gramática y ver, por ejemplo cómo se construyen los verbos y cómo hay que utilizarlos, o bien pueden hacerse trabajos de comprensión escrita del texto, ejercicios sobre la diferente fonética que existe en las zonas catalanohablantes, talleres de traducción, estudiar la historia y la cultura de un determinado territorio y descubrirlo a través de rutas literaria sobre los lugares citados en los poemas o en los que Estellés pasó su vida, creando de esta forma conexiones interdisciplinares. Trabajar en las obras del poeta puede resultar enriquecedor debido también a la gran diversidad de registros y de temáticas empleadas por el autor. Todo esto y mucho más se puede hacer a partir de la obra del poeta burjassoter y es lo que se plasmará en el apartado dedicado a las unidades didácticas.

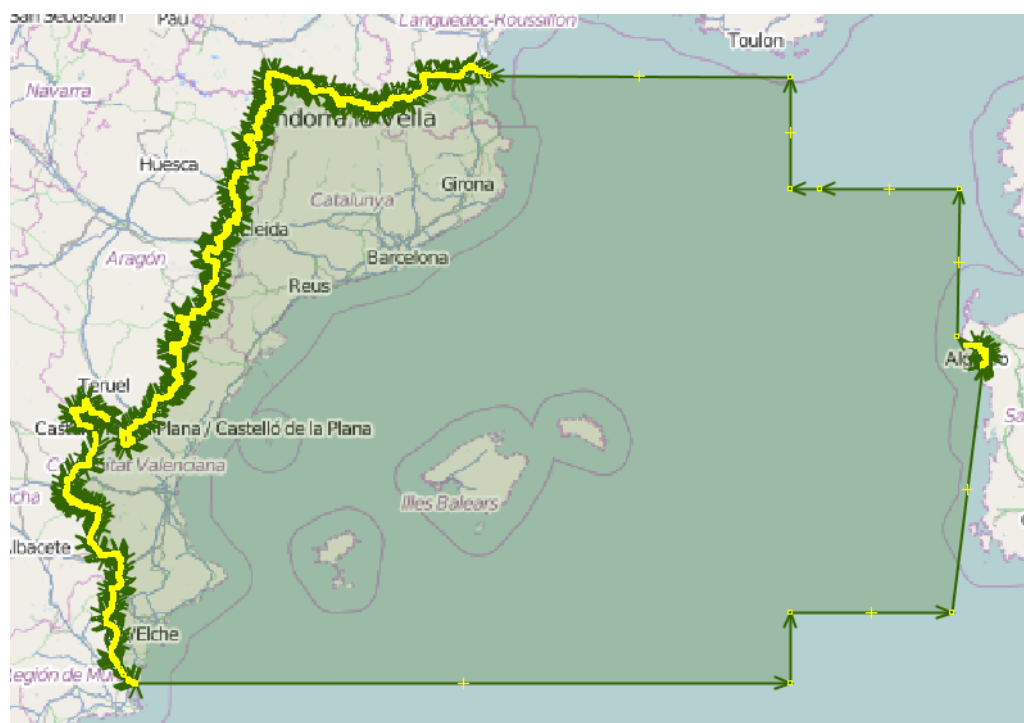
Otra razón por la cual se ha decidido utilizar los poemas del burjassoter ha sido su estilo: de hecho, la forma de escribir de Estellés puede resultar muy sencilla y fácil de comprender: cualquier tipo de lector, tanto que tenga un nivel básico, como uno avanzado, puede acceder a sus versos sin grandes problemas y dificultades. Obviamente un lector experto puede que capte detalles y matices que pasan desapercibidos a los ojos de alguien que se está enfrentando con la lengua y con su poesía por primera vez. El lenguaje del poeta es muy sencillo, se caracteriza por una gran simplicidad con la que expone sus temáticas, las cuales a su vez, son muy accesibles y comprensibles a todo tipo de público lector: escenas de la vida cotidiana narradas por una lengua “contaminada” por el lenguaje coloquial y por la variedad dialectal del propio autor, el *català occidental* de la Horta de Valencia. De hecho, el propósito de Estellés era que su poesía fuera accesible a todos, quería situarse al mismo nivel de los demás y compartir con todo el mundo los sentimientos y los miedos que son comunes a todos los seres humanos.

A pesar de las muchas aproximaciones a la obra de Estellés que se han hecho hasta entonces, soy consciente de que hay muchas que quedan por hacer, es por esta razón que mi propuesta se centrará en algo que no se ha hecho aún y que podría tener ulteriores desarrollos futuros, es decir: la didáctica CLE a través de los poemas estellesianos. Por esta razón, como punto de partida para la creación de las secuencias de aprendizaje he seleccionado dos poemarios, el *Llibre de Meravelles* y el *Mural del País Valencià*, volúmenes en los que se pueden encontrar muchas ideas y sugerencias para poder trabajar en múltiples aspectos tanto de la lengua, como de la literatura y de la cultura.

3.6 LA VARIEDAD LINGÜÍSTICA EN EL AULA DE CLE

Si se lleva al aula de CLE un autor como Vicent Andrés Estellés, hay que tener en cuenta la variación lingüística presente en los territorios catalanohablantes y explicarla a los estudiantes, motivo por lo cual, antes de entrar en materia es necesario hacer un breve repaso sobre qué son, las diferencias y la localización geográfica de los denominados “català oriental” y “català occidental”. En primer lugar se deben establecer los confines de este territorio:

El domini lingüístic català, a la riba occidental de la Mediterrània, s'estén des de la vila rossellonenca de Salses, vora l'estany del mateix nom, més al nord de Perpinyà, fins a la de Guardamar, a la desembocadura del Segura, més al sud d'Alacant i Elx. S'endinsa, pel nord, 250 km al llarg dels Pirineus fins a l'Alta Ribagorça, més enllà d'Andorra i els Pallars Sobirà i, per l'oest, inclou la Franja de ponent i va estrenyent-se cap al sud a través de l'interior valencià en una faixa costera de 100 a 25km. També pertany en al territori de llengua catalana totes les illes Balears, la ciutat de l'Alguer, a l'illa de Sardenya, i diversos llogarets del Carxe, dins la província de Múrcia. (Marqués, 2021: 16).

(Mapa català per a l'OsmAnd³⁶)

La lengua catalana presenta unas variedades geográficas dentro de su dominio lingüístico, éstas, se agrupan en dos grandes bloques: el catalán oriental y el catalán occidental, esta división fue

³⁶ Este mapa está disponible al siguiente enlace: <https://www.softcatala.org/programes/mapa-catala-per-a-losmand/>

establecida por el filólogo Manuel Milà i Fontanals (1818-1884) que en 1875 en *Estudio de la llengua catalana*³⁷, hizo una primera aproximación del barceloní (el catalán hablado a Barcelona), de esta forma, dio comienzo al análisis del catalán que se habla en las otras zonas del territorio. En su estudio Milà i Fontanals intentó clasificar todas las variedades del catalán y después de esto, las clasificó a partir de los rasgos fonéticos, fijándose en particular en las diferentes pronuncias de las vocales *a/e* y *o/u* en posición átona; en resumen, a nivel fonético, en el bloque oriental, la “a” y la “e” se neutralizan en [ə], y la “o” y la “u”, se pronuncian [u], por otro lado, en el bloque occidental, estas vocales no neutralizándose en posición átona quedan ben diferenciadas.

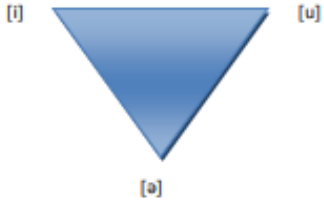
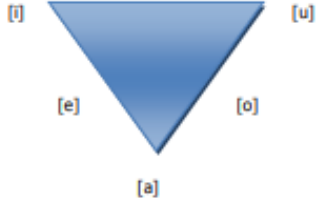
Además de los rasgos distintivos en el plan de la fonética de los que acabamos de hablar, cabe señalar que estas dos variantes tienen también otros rasgos distintivos en el plano morfológico, gramatical, morfosintáctico y léxico.

Estos dos grandes bloques están formados a su vez, por otras variedades o subdialectos. El catalán oriental está constituido por el rossellonès/català septentrional, el central (septentrional de transició, salat, xipella, barceloní, tarragoní), el balear (mallorquí, menorquí, eivissenc) y el alguerès; mientras que el catalán occidental se divide en nord-occidental (ribagorçà, pallarès, tortosí) y valencià (septentrional, central/apitxat, meridional).

El Consorci per a la Normalització Lingüística que se ocupa de incrementar la presencia y mejorar la calidad del catalán a través de servicios de asesoramiento a la lengua y de programas de voluntariado lingüístico (impulsado por la Generalitat de Catalunya), con el fin de enseñar la lengua y crear conciencia lingüística en los hablantes, ha creado también varias unidades para los niveles básicos, intermedios y avanzados de catalán como L1 que tratan sobre las variedades lingüísticas. Un ejemplo de esto es la unidad para un nivel superior de lengua catalana en el que Mònica López Bages³⁸ señala los factores que han determinado la bipartición del catalán en estos dos grandes bloques, determinan una serie de características definitorias de cada una de las dos variedades dialectales. Este esquema puede resultarnos útil para resumir las diferencias entre las dos variedades de forma sencilla pero completa:

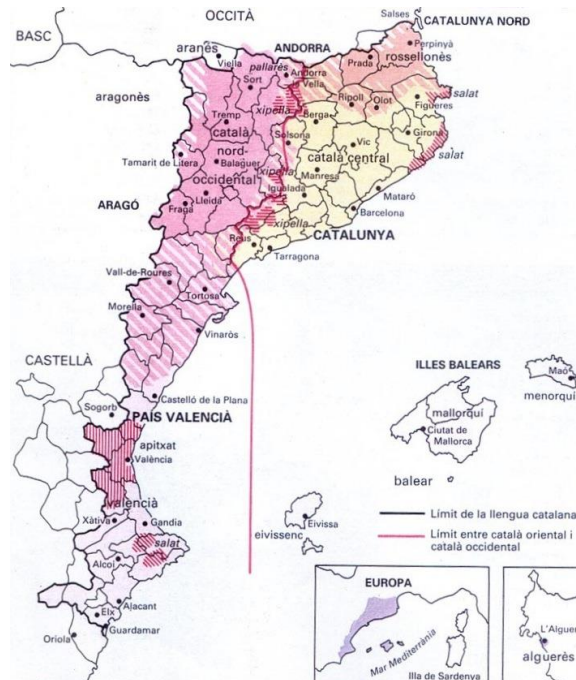
³⁷ El libro está disponible al siguiente enlace: https://sirio.ua.es/libros/BFilosofia/mila_fontanals/index.htm [Consultado el 18/05/2022].

³⁸ Esquema sacado de la unidad para un curso de nivel superior de lengua catalana. Disponible en: <https://blogs.cpnl.cat/nivelldtarragona/files/2011/11/oriental-occidental1.pdf>

	CATALÀ ORIENTAL	CATALÀ OCCIDENTAL
DIFERÈNCIES FONÈTIQUES	Neutralització A/E en posició àtona en [ə]	Distinció de A/E en posició àtona
	Neutralització O àtona en [u]	Conservació de la O àtona
	Estructura del vocalisme àton 	Estructura del vocalisme àton

	Evolució a [e] de la Ī, Ē del llatí	Evolució a [e] de la Ī, Ē del llatí
	Absència d'articulació de la [j] del dígraf -IX-	Articulació de la [j] del dígraf -IX- ⇒ Segregació de iod
	Pronunciació fricativa de la X- en posició inicial o després de consonant	Pronunciació africada de la X- en posició inicial o després de consonant
DIFERÈNCIES MORFOSINTÀCTIQUES	Ús de l'article masculí EL o l'article salat ES, en la variant balear	Ús de l'article masculí LO o EL, en valencià
	1a persona del singular del Present d'Indicatiu en [i], [u] o ---: <i>canti, cant[u], cant</i>	1a persona del singular del Present d'Indicatiu en [o] (nord-occidental) o [e] (valencià): <i>cant[o], cante</i>
	Verbs incoatius usen l'increment -EIX- o -ESCA-: <i>serveix, servisca...</i>	Verbs incoatius usen l'increment -IX- o -ISC-: <i>servixo, servisca...</i>
	Ús dels pronoms en forma reforçada o reduïda davant de verb: <i>em dic, et portaré...</i>	Ús dels pronoms en forma plena davant del verb: <i>me dic, te portaré...</i>
	Pèrdua de la N en els plurals dels mots proparoxítons llatins: <i>homes, joves, marges...</i>	Manteniment de la N en els plurals dels mots proparoxítons llatins: <i>hòmens, jóvens, màrgens...</i>
DIFERÈNCIES LÈXIQUES	<i>poma, avi, llombrígal (=melic), cargol (=caragol), llard (=sagí, saïm), sorra (=arena), mandra (=peresa)...</i>	<i>maçana (=poma), padrí, iaio (=avi), trebal (=sostre), muricec (=ratpenat), espill (=mirall), eixida (=sortida), escurar (=rentar els plats), banyar (=mullat), dacsa o panís (=blat de maro, moresc), xic (=noi), corder (=xai, be), granera (=escoembra), entrepussar (=ensopegar), moixó (=ocell), roig (=vermell), romer (=romani), palometa (=papallona), timó (=farigola)...</i>

Para concluir, en este mapa³⁹ se puede apreciar la complejidad de variedades que constituyen el catalán de las que hemos hablado hasta ahora:

Mapa variedades dialectales del catalán

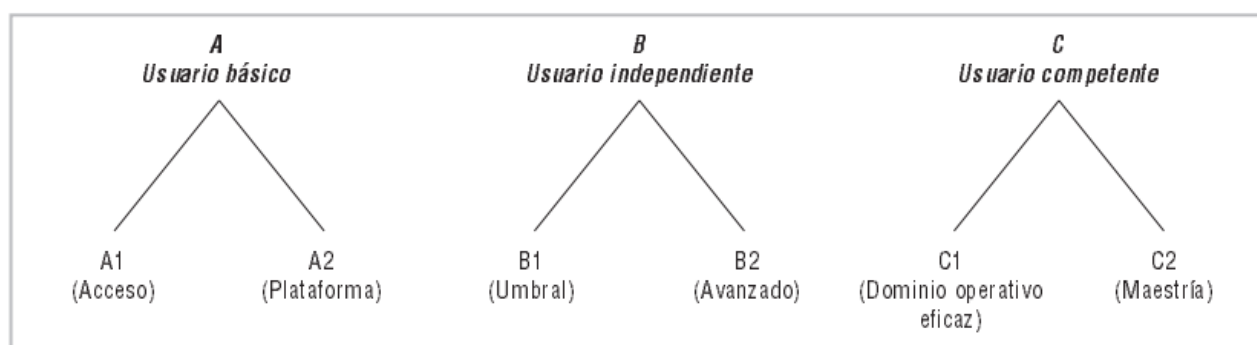
Todas estas consideraciones y reflexiones sobre las variedades dialectales del catalán son fundamentales y hay que llevarlas al aula a la hora de explicar la lengua en las clases de CLE para que los estudiantes puedan entender la complejidad de este idioma y con el propósito de que se logre apreciar las diferencias morfológicas, léxicas, fonética y no sólo dentro de los poemas de Estellés.

³⁹ Este mapa está disponible al siguiente enlace: <http://www.joancamp.cat/imatges/noticies/mapa-paisos-catalans-ppcc.jpg> [Consultado el 18/05/2022].

4. METODOLOGÍA DIDÁCTICA

4.1 EL MCER COMO BASE PARA LA CREACIÓN DE SECUENCIAS DIDÁCTICAS

El *Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza y evaluación*, conocido también a través de su acrónimo, MCER, forma parte del proyecto de política lingüística del Consejo de Europa que se desarrolló con el fin de unificar las directrices vigentes sobre el aprendizaje de las lenguas extranjeras en el contexto europeo. En el MCER se encuentran las escalas descriptivas de los niveles lingüísticos, instrumentos útiles para trazar programas y crear materiales didácticos según las exigencias que presenta cada nivel.

Esquema⁴⁰ de las escalas descriptivas según el MCER

Como se ve en el esquema, el MCER propone tres niveles según el tipo de usuario que a su vez, se divide en dos subgrupos para poder trabajar de forma más específica en la lengua meta. A partir de esta escala se puede hacer un breve resumen acerca de las destrezas comunicativas que el estudiante debe tener según su propio nivel⁴¹.

	<u>Comprensión Lectora</u>	<u>Comprensión Auditiva</u>	<u>Expresión Escrita</u>	<u>Expresión Oral</u>
A1	Comprende las palabras, los	Reconoce palabras y expresiones muy básicas que se usan	Sabe escribir postales breves y sencillas y además es capaz de	Usa expresiones y frases sencillas para describir el lugar

⁴⁰ Esquema sacado del Marco Común Europeo de Referencia - Figura 1, pp. 25. Consultable en la página web: https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/marco/cvc_mer.pdf [Consultado el 18/05/2022].

⁴¹ La tabla propuesta es un resumen hecho por mí de los objetivos propuestos por cada nivel del MCER

	<p>sustantivos conocidos y frases muy sencillas.</p>	<p>habitualmente y que están relacionadas con la propia descripción, la familia, el entorno inmediato. Todo esto si se habla despacio y con claridad.</p>	<p>rellenar formularios con los datos personales (nombre, nacionalidad, dirección, etc.)</p>	<p>donde vive y las personas que conoce. Participa en conversaciones de forma sencilla siempre y cuando el interlocutor esté disponible a repetir lo que ha dicho o a reformular sus enunciados más despacio. Plantea y contesta a preguntas sencillas sobre temáticas de necesidad inmediata o sobre asuntos habituales.</p>
A2	<p>Es capaz de leer textos breves y sencillos. Sabe encontrar las informaciones específicas y predecibles en escritos sencillos, en periódicos, anuncios publicitarios, prospectos, menús, horarios y cartas.</p>	<p>Comprende las frases y los vocablos habituales sobre los temas de interés personal (información personal y familiar, lugar de residencia y trabajo). Sabe captar las ideas principales de avisos y mensajes breves, claros y sencillos.</p>	<p>Sabe escribir notas y mensajes sencillos en los que se expresan necesidades inmediatas. Puede escribir cartas personales sencillas.</p>	<p>Utilizo de expresiones y frases para describir la familia y otras personas, las condiciones de vida, la propia experiencia personal y las vicisitudes, la escuela y el trabajo. Se comunica en tareas sencillas que requieren un intercambio simple y directo de informaciones sobre temas cotidianos. Realiza intercambios breves ya que no es capaz de entender todo lo que se dice.</p>

B1	Comprende los textos redactados, las descripciones de acontecimientos, sentimientos y deseos.	Entiende las ideas principales cuando el discurso es claro y cuando trata sobre asuntos cotidianos relacionados con el trabajo, la escuela, el tiempo libre, etc. Comprende la idea general de muchos programas de radio y televisión que tratan sobre temas actuales o asuntos de interés personal/profesional cuando la articulación es clara y relativamente lenta.	Es capaz de escribir textos simples y bien conectados sobre temáticas de interés personal o conocidas. Escribe cartas personales en las que describe experiencias e impresiones.	Enlaza frases de forma sencilla para describir experiencias, ambiciones y esperanzas. Explica y justifica brevemente opiniones y proyectos y sabe narrar una historia o un relato, la trama de un libro o una película, incluso sabe expresar sus emociones y reacciones. Puede participar de forma espontánea en las conversaciones sobre temas de la vida cotidiana (familia, aficiones, trabajo, viajes, etc.)
B2	Lee artículos e informes relacionados con problemas contemporáneos en los que los autores adoptan posturas o puntos de vista concretos. Sabe comprender la prosa literaria.	Comprende los discursos y las conferencias extensas e incluso sigue las líneas argumentales complejas siempre y cuando el tema sea relativamente conocido. Entiende casi todas las noticias de la televisión y los programas sobre asuntos de actualidad. Comprende la mayoría de las películas en las	Sabe escribir textos claros y detallados sobre un amplio abanico de temáticas relacionadas con sus intereses. Puede escribir redacciones o informes que transmitan información o que expongan motivaciones que apoyan o refutan un punto de vista. Sabe escribir cartas en las que se destaca la	Hace descripciones claras y detalladas sobre una amplia serie de temáticas. Sabe explicar su propio punto de vista sobre un tema expuesto y pueden enumerar las ventajas y los inconvenientes de distintas opciones. Puede participar en una conversación con cierta fluidez y espontaneidad incluso

		que se habla con un nivel de lengua estándar.	importancia de determinados acontecimientos y experiencias.	con nativos. Es parte activa de los debates y sabe defender su punto de vista.
C1	Lee y entiende textos largos y complejos de carácter literario o basados en hechos y al mismo tiempo, sabe apreciar las elecciones estilísticas. Comprende los artículos especializados y las instrucciones técnicas largas de cualquier tipo.	Comprende los discursos extensos incluso cuando no están estructurados con claridad y cuando las relaciones no son explícitas. Consigue entender sin demasiado esfuerzo los programas televisivos y las películas.	Se expresa a través de textos claros y bien estructurados y es capaz de exponer distintos puntos de vista. Puede escribir sobre temáticas complejas en cartas, redacciones o informes y sabe cómo resaltar los aspectos más relevantes. Es capaz de seleccionar el estilo apropiado según la situación comunicativa y el público.	Hace descripciones claras y detalladas sobre temas complejos, desarrolla ideas concretas y saca las conclusiones más apropiadas. Se expresa con fluidez y espontaneidad. Usa la lengua con flexibilidad y eficacia para finalidades sociales y profesionales. Formula ideas y opiniones de forma precisa y se relaciona hábilmente con otros hablantes.
C2	Lee con facilidad todo tipo de texto escrito, incluyendo los textos abstractos estructural o lingüísticamente, comprende los manuales, los artículos especializados y las obras literarias.	No tiene ninguna dificultad a la hora de comprender cualquier tipo de lengua hablada, tanto en las conversaciones en vivo, como en los discursos referidos, incluso entiende perfectamente si un nativo habla rápido, siempre y cuando, se le dé tiempo para familiarizar con el acento.	Escribe textos claros y fluidos en un estilo apropiado. Sabe redactar cartas, informes y artículos complejos que presentan argumentos con una cierta estructura lógica y eficaz para que el interlocutor se fije en las ideas más importantes. Escribe también resúmenes y reseñas de obras	Presenta de forma clara y fluida descripciones y argumentaciones con un estilo adecuado al contexto y siguiendo una estructura lógica y eficaz. Toma la palabra sin esfuerzo en cualquier tipo de conversación. Utiliza frases hechas, modismos y formas coloquiales. Se expresa fluidamente y no tiene

			profesionales o literarias.	ningún tipo de problema a la hora de expresarse.
--	--	--	-----------------------------	--

4.2 COMPETENCIAS GENERALES

Con el objetivo de realizar tareas y actividades que aborden las situaciones comunicativas, los usuarios utilizan una serie de competencias ya desarrolladas en el curso de sus experiencias vitales previas y adquiere otras para llevar a cabo las experiencias comunicativas de la mejor manera posible. Entre las competencias fundamentales y que deben desarrollarse a través de las unidades didácticas que se propondrán en el siguiente capítulo se encuentran las siguientes⁴²:

- El conocimiento del mundo. Este tipo de conocimiento deriva principalmente de la educación y de la experiencia propia de cada uno.
- El conocimiento sociocultural. Se basa en lo que los usuarios saben sobre la sociedad y la cultura de la comunidad lingüística y territorial en la que se habla catalán; este conocimiento tiene que ser desarrollado para evitar que quede distorsionado por los estereotipos existentes. Se profundizan por lo tanto: la vida diaria, las condiciones de vida, las relaciones personales, los valores, las creencias, las tradiciones y las convenciones sociales de los nativos, entre otros.
- La consciencia intercultural. Esta competencia supone la toma de consciencia por parte de los estudiantes acerca de la perspectiva de los demás. Así que aquí se desarrollan destrezas y habilidades que tienen el fin de que el alumno se sepa relacionar con una cultura ajena y para que pueda desarrollar cierta sensibilidad cultural respecto a la cultura catalana, superando las diferencias y los estereotipos.
- La capacidad de aprender. A través de los ejercicios presentes en las unidades didácticas, se pretende que los estudiantes puedan desarrollar sus capacidades para aprender de forma más autónoma e independiente la lengua extranjera. Para hacer esto hay que crear ejercicios en los que puedan reflexionar sobre el sistema lingüístico y la comunicación, pero también sobre el sistema fonético y las destrezas correspondientes.
- Las destrezas de estudio y heurísticas para que los estudiantes puedan hacer un uso eficaz de las oportunidades de aprendizaje que se les propone y para que sepan adaptarse a las nuevas

⁴² Contenidos extrapolados del MCER, 2002: 99-127 y reelaborados.

experiencias que conlleva el estudio del catalán y la capacidad de utilizar las nuevas tecnologías para aprender.

- Las competencias lingüísticas, divididas en léxica, gramatical, fonológica, semántica, ortográfica y ortoépica; útiles para un mejor aprendizaje del catalán. Es en estas competencias que se estudian por ejemplo, las expresiones hechas, las fórmulas fijas, los modismos, los elementos gramaticales, la morfología, la sintaxis y muchos más.
- Las competencias sociolingüísticas que comprenden el conocimiento y las destrezas necesarias para poder abordar de forma exhaustiva y adecuada la dimensión social del uso de la lengua. Para hacer esto hace falta dar nociones sobre los marcadores lingüísticos de relaciones sociales, las expresiones de sabiduría popular, las normas de cortesía, las diferencias de registro, las cuales resultan útiles para estudiar la variedad diatópica, diacrónica y diastrática en Estellés y muy importante en nuestras unidades didácticas a la hora de analizar el dialecto y el acento que caracterizan el catalán oriental y occidental.
- Las competencias pragmáticas resultan buenas aliadas para el desarrollo y el estudio de las competencias discursivas, la organización del texto, la fluidez y la precisión.

4.3 ENFOQUES METODOLÓGICOS Y NUEVAS TECNOLOGÍAS

Como sabemos, las lenguas extranjeras se pueden aprender y se enseñan de formas muy distintas utilizando diferentes metodologías y enfoques. Respecto a las unidades didácticas que voy a proponer, explicaré brevemente a continuación cuáles enfoques he tenido en cuenta para crear las actividades.

Las secuencias tienen como base las poesías de Vicent Andrés Estellés del *Llibre de Meravelles* y del *Mural del País Valencià*, esto significa que los textos utilizados son muestras auténticas de uso del catalán, así como los vídeos y las canciones que formarán parte integrante de las unidades. Se pondrá atención también en el autodidactismo de los alumnos mediante ejercicios de estudio individual y/o en grupo que pueden ser más o menos dirigidos para que los alumnos no sean aprendientes pasivos sino activos y responsables de su propio aprendizaje para que se despierte curiosidad en los temas y para que estén estimulados constantemente. El enfoque será por lo tanto, inductivo-deductivo en cuanto muchas veces serán ellos mismos los que tendrán que buscar informaciones y compartirla con los demás y se basará en tareas y actividades específicas para aprender la lengua.

Además de todo esto, tendrán un lugar privilegiado las Tecnologías de la Información y la Comunicación: las TIC aplicadas al ámbito educativo se refieren a aquel conjunto de tecnologías hardware y software que contribuyen al aprendizaje y al procesamiento de la información educativa para ayudar a los estudiantes a acercarse a los contenidos de forma distinta de lo habitual. El psicólogo César Coll en su libro *Psicología de la educación virtual*, afirma que: “Las TIC han sido siempre, en sus diferentes estados de desarrollo, instrumentos para pensar, aprender, conocer, representar y transmitir a otras personas y otras generaciones los conocimientos adquiridos.” (Coll, 2008: 22). Eso significa que son herramientas útiles para el aprendizaje y además representan un cambio de paradigma en los métodos de enseñanza, por lo cual hay que conocerlos y llevarlos al aula. En el caso de las secuencias CLE, se hará uso de plataformas como Padlet para crear tres rutas literarias, se usarán vídeos y plataformas para crear blogs o grabar contenidos útiles para las actividades didácticas como pueden ser por ejemplo Flipgrid, útil para grabar vídeos y Kahoot, instrumento muy rentable para hacer quiz aptos a medir los conocimientos adquiridos de forma más lúdica y entretenida. De esta forma, los contenidos y las propuestas didácticas resultarán más atractivas y adecuadas a los alumnos que tenemos enfrente que están cada vez más familiarizados con estas tipologías de herramientas digitales.

4.4 LA ESCRITURA CREATIVA

Entre los varios objetivos que se plantearán en las secuencias didácticas, tendrá un lugar muy importante la expresión escrita. Según el nivel del alumnado habrá tareas específicas que irán desde completar formularios y cuestionarios en los niveles más básicos, hasta llegar a escribir artículos, informes, cartas e incluso redacciones y poemas para los usuarios intermedios y avanzados a partir de los textos propuestos en clase de y sobre Vicent Andrés Estellés. Es importante que los estudiantes puedan acercarse a distintas tipologías de producción escrita para poder desarrollar al máximo esta destreza comunicativa a través de varias estrategias expresivas. Gracias a una adecuada planificación que tendrá lugar durante las clases, los alumnos podrán luego trabajar autónomamente en la ejecución de la tarea.

Trabajar en la escritura creativa es muy importante durante el aprendizaje de la LE en cuanto permite desarrollar el pensamiento y la empatía hacia los asuntos tratados en clase; además favorece el mejoramiento del lenguaje y la forma de expresarse según la tipología comunicativa elegida. Estos tipos de tareas permiten ampliar el léxico, comprender mejor las estructuras sintácticas de la lengua y entender qué significa la cohesión, la adecuación y la coherencia narrativa.

Todo el abanico de posibilidades de expresión escrita, si adaptadas por cada nivel, pueden ser utilizadas de forma transversal por cualquier usuario de la lengua. Sin embargo, lo que haré en mis secuencias didácticas será enfocar según el nivel de los estudiantes los ejercicios más adecuados para poder sacar el mayor provecho de todos; para los niveles A1-A2 se utilizarán sobre todo los formularios y los cuestionarios acerca del autor y de la obra para que puedan familiarizarse sobre todo con el léxico y las estructuras gramaticales básicas (por ejemplo, ver cómo funciona la *consecutio temporum*); para el B1-B2, se propondrá la escritura de artículos de carácter informativo acerca del autor, de la obra y del contexto socio-histórico, pero también informes y cartas. Por último, para los niveles avanzados del C1-C2, se trabajará en la escritura poética a partir de los textos de Estellés para que puedan desarrollar otra tipología de escritura y desafiarse a sí mismo con algo que no es tan usual.

4.5 LA FÓNÉTICA, LA VARIEDAD LINGÜÍSTICA Y LOS COLOQUIALISMOS

La comprensión auditiva en una lengua es algo muy importante para que haya conversación entre los hablantes y para que se entiendan recíprocamente, por lo tanto hay que trabajar muchos y de múltiples formas distintas en esta destreza. Respecto a las secuencias didácticas, se trabajará principalmente en tres aspectos:

- 1) En la fonética y en la variedad lingüística propia del catalán occidental de Estellés,
- 2) En los coloquialismos intrínsecos en sus poemas,
- 3) En muestras de uso reales de la lengua hablada.

La fonética y la variación dialectal serán objeto de estudio en los niveles avanzados: a partir de la puesta en música de varios poemas del burjassoter por cantantes catalanes y por otros valencianos, se tratará trabajar en las diferencias en la pronunciación de determinadas palabras y en cómo la fonética de las dos variedades cambia según la zona de procedencia del hablante. De esta forma no sólo se está trabajando en aspectos meramente lingüísticos sino también en la historia de la lengua, en la dialectología y en la sociolingüística del catalán.

Otra tipología de ejercicios, que puede aplicarse tanto en un B1-B2 como en un C1-C2 es el tratamiento de la lengua coloquial a partir de la obra de Estellés. Obviamente dependiendo del nivel se escogerán diferentes tareas y ejercicios, pero es cierto que se puede trabajar en el uso de las frases hechas, en la coloquialidad, en la interjección, en los insultos y mucho más. Esta tipología de

ejercicios se puede aplicar también no sólo a la comprensión auditiva, sino también al estudio de la sintaxis, de la gramática y de la pragmática del discurso.

Por último, para los niveles A1-A2 es fundamental que se acerquen desde el principio a muestras de habla real, por lo tanto, se pueden hacer ejercicios de comprensión oral a partir del visionado de algunos vídeos sobre la vida del poeta o bien, de obras teatrales y películas que se produjeron a partir de la obra del poeta como pueden ser la película *Cos Mortal* de Dacsa Produccions o la obra de teatro de la Companyia Teatre Micalet, estrenada en 2010, *Poseu-me les ulleres*, de esta forma además, las clases adquirirán un carácter multidisciplinar.

4.6 LA TRADUCCIÓN POÉTICA

Una actividad de tipo transversal para todos los niveles podría ser la traducción poética, diferenciando los objetivos entre los niveles A1-B2 y C1-C2. Aunque en los años ochenta y noventa las corrientes sobre las metodologías didácticas empezaron a “demonizar” el uso de la traducción como instrumento didáctico, considero que esta es un gran recurso que hay que aprovechar en las clases de CLE, de hecho, en los últimos años el estigma hacia la traducción como metodología de enseñanza empezó a desaparecer, no obstante sigue sin ocupar un lugar digno dentro de las clases de LE.

Para los niveles que van desde el A1 hasta el B2 la actividad consiste en la traducción poética directa de uno o más poemas de Estellés, es decir, traducir del catalán a la L1 de los estudiantes; mientras que para quienes estén en el grupo C1-C2 se trabaja en la traducción inversa, a partir de la propia L1, el estudiante tiene que retraducir al catalán la poesía.

Las actividades de traducción directa e inversa son recursos muy útiles para ayudar los alumnos a fijar las estructuras sintácticas y gramaticales pero también para memorizar el léxico a través de la comparación entre dos lenguas distintas. Además, una vez acabado el ejercicio, que puede ser individual, por pareja o en pequeños grupos, se pueden poner en común los resultados de las traducciones, favoreciendo de esta forma, que se generen un debate y unas reflexiones metalingüísticas sobre la tasca del traductor y sobre las elecciones estilísticas y léxicas empleadas por cada uno. Es interesante ver cómo han sido tratados los aspectos conectados con las frases hechas, las expresiones coloquiales pero también las figuras retóricas y la sintaxis. Además se puede reflexionar sobre el uso de los vocablos y ver qué variedad ha sido empleada en las traducciones, si la oriental o la occidental y porqué. Las actividades de traducción pueden dar lugar a muchas

reflexiones lingüísticas y resulta por consiguiente, un instrumento útil para mejorar el nivel de la lengua de los estudiantes.

4.7 LAS RUTAS LITERARIAS

Sobre la temática y la importancia de las rutas literarias ya se ha hablado anteriormente. Este recurso será planteado en las unidades didácticas como un seminario transversal a todos los niveles de catalán; la idea es de crear tres rutas: la primera está basada en el autor, por lo tanto se destacarán aquellos lugares cruciales en su vida, por eso se situará en Burjassot, ciudad donde Estellés nació y transcurrió su infancia y buena parte de su vida. La segunda ruta se basa en el autor y en la obra, es decir que sigue por un lado los criterios de la primera y, por otro, se basa en los lugares mencionados directa o indirectamente en los textos analizados del *Llibre de Meravelles*, por esto, la ubicaremos en la ciudad de Valencia, lugar fundamental para la vida y la obra del poeta. Finalmente, el último mapa literario se basará otra vez en los poemas, en particular en los tres volúmenes del *Mural del País Valencià*, a través de esta ruta se verá de forma visual gracias a la ayuda gráfica proporcionada por el mapa, lo que Estellés entendía como “mural” y, mientras se leerán los poemas, se estudiará también la geografía, la historia y la cultura valenciana.

Los mapas literarios son un recurso muy innovador y capaz de despertar el interés no sólo hacia la lengua, sino también hacia el territorio, la obra y el poeta. A través de estos viajes por los lugares y los territorios mencionados por Estellés los estudiantes tendrán la posibilidad de aprender sobre la geografía, sobre la cultura popular y sobre la historia conectada con la lengua catalana, llevando a cabo unas tareas interdisciplinares.

5. PROPUESTAS DIDÁCTICAS

En este apartado se irán desarrollando las tres secuencias didácticas, divididas según los niveles anteriormente citados del MCER (A1-A2, B1-B2, C1-C2). El objetivo de dichas unidades es de proporcionar nuevos conocimientos lingüísticos pero a la vez, poder estudiar la literatura y la cultura a partir de los textos más significativos Estellés que han sido seleccionados cuidadosamente según los objetivos planteados por cada nivel. Sucesivamente a estas propuestas diversificadas según el nivel de aprendizaje, se propondrán dos seminarios transversales a todos los niveles: las tres rutas literarias a partir de la obra estellesiana y el taller de traducción.

Los objetivos que han sido planteados para las unidades didácticas son los siguientes:

- Acercarse a la vida y a la obra de Vicent Andrés Estellés.
- Conocer las temáticas de sus poemas.
- Valorar la figura del poeta burjassoter como la gran voz del siglo XX.
- Profundizar y consolidar los conocimientos lingüísticos, gramaticales y léxicos.
- Descubrir la historia reciente del País Valencià.
- Aprender la geografía de la lengua estudiada y apreciar la diversidad geográfica de la Comunitat Valenciana.
- Llevar al aula la poesía y mostrar interés por ella.
- Producir textos y trabajar en la escritura creativa.
- Comprender y ser capaces de contestar a preguntas sobre lo que se lee.
- Saber analizar un poema.
- Valorar la musicalización y la puesta en escena de la poesía de Estellés como instrumento de difusión literaria.
- Desarrollar las competencias: comunicativas, lingüísticas, audiovisuales, artísticas, culturales, digitales, saber aprender y sociales
- Conocer las variedades lingüísticas presentes en los territorios catalanohablantes y saberlas identificar y analizar tanto a nivel fonético-fonológico como sintáctico, léxico y morfológico.

5.1 NIVELLS A1-A2

ACTIVITAT 1

Després d'haver visionat el vídeo sobre la biografia del poeta, omple els buits en el text amb les preposicions, els nombres i els verbs que falten per a obtindre la vida completa de Vicent Andrés Estellés. Ací està l'enllaç a Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=9k2wARSRrBQ>

Vicent Andrés Estellés _____ (va nèixer) el _____ (4 de setembre de 1924) a Burjassot de família humil fou aprenent de _____ (forner) i d' _____ (orfebre) i mecanògraf. El _____ (1942) amb _____ (díhuit) anys va publicar el seu primer article al diari *Jornada* i a partir de llavors _____ (se'n va anar) a estudiar a la Escola Oficial de Periodisme de Madrid on cursà la carrera com a becat. El _____ (1948) amb _____ (vint-i-quatre) anys tornà a València per a treballar com _____ (periodista) al diari *Las Provincias* on feia tot tipus de reportatges. Allí es feu amic de _____ (Joan Fuster) i Manuel Sanchis Guarnier i establí una relació _____ (amb) la seua futura muller Isabel que també marcaria la seua obra literària. _____ (El 1955) _____ (es casa amb) Isabel amb la qual tindria una _____ (filla) que _____ (va morir) als _____ (quatre mesos): així s'ancorava per sempre el tema de la _____ (mort) a la seua obra i en particular, al *Corral Romput*, la *Primera Soledat* i _____ (*La Nit*), inspirats en eixa feta. Més tard, _____ (va tindre) _____ (dos fills) més: _____ (Carme i Vicent). L'any _____ (1978) fou substituït del periòdic sense la menor delicadesa, que el despatxaren el diari li suposava una espècie de jubilació anticipada als _____ (cinquanta-quatre) anys, ja que alhora suposava dedicar-se enterament a la seua obra i participar en mostres i altres activitats culturals. De fet, en aquesta època _____ (va rebre) molts premis. Els temes centrals de la seua obra són la _____ (mort), el _____ (sexe) i la _____ (pàtria), sempre des de un prisma popular, quotidià, senzill i directe. Així _____ (utilitzava) mots propis del registre col·loquial però tot i això a la poesia de Estellés conté també una particular elaboració estilística i retòrica ben visible en la seua adjectivació, en les imatges metafòriques o en el filtre culturalista que constitueixen. Les primeres publicacions són: *Ciutat a cau d'orella* de _____ (1953), *La nit* de _____ (1956) i *L'amant de tota la vida* de _____ (1966). Aquestes són un menut recull de totes les que _____ (havia escrit) fins el moment. A partir dels anys

setanta _____ (publica) amb més freqüència i rep nombrosos premis. El _____ (1971) publicà dos obres molt importants: *La clau que obri tots els panys*, que conté *Corral romput*, i el _____ (*Llibre de Meravelles*), pot ser la seua obra _____ (més) coneguda. Els poemes de Estellés _____ (han estat musicalitzats) i cantats per molts _____ (cantadors) i _____ (cantadores) que ens apropen a la seua obra i participen mantenint-la viva.

ACTIVITAT 2

Omple amb les dades personals del poeta el seu carnet d'identitat. Si et fa falta, pots buscar la informació que necessites en internet.

DOCUMENTO NACIONAL DE IDENTIDAD

ESPAÑA

PRIMER COGNOM _____

SEGON COGNOM _____

NOM _____

SEXE _____ NACIONALITAT _____

DATA i LLOC de NAIXEMENT _____

PROFESSIÓ _____

ESTAT CIVIL _____

DIRECCIÓ _____

DATA i LLOC DE MORT _____

NOMBRE i NOM DELS FILLS _____

NOM i COGNOM MULLER _____

3006508

DNI NÚM. DNIDN

Vicent Andrés Estellés

ACTIVITAT 3

Escriu en lletres els següents anys relacionats amb les dades clau de la vida de Vicent Andrés Estellés:

1924: _____

1942: _____

1948: _____

1955: _____

1978: _____

1953: _____

1956: _____

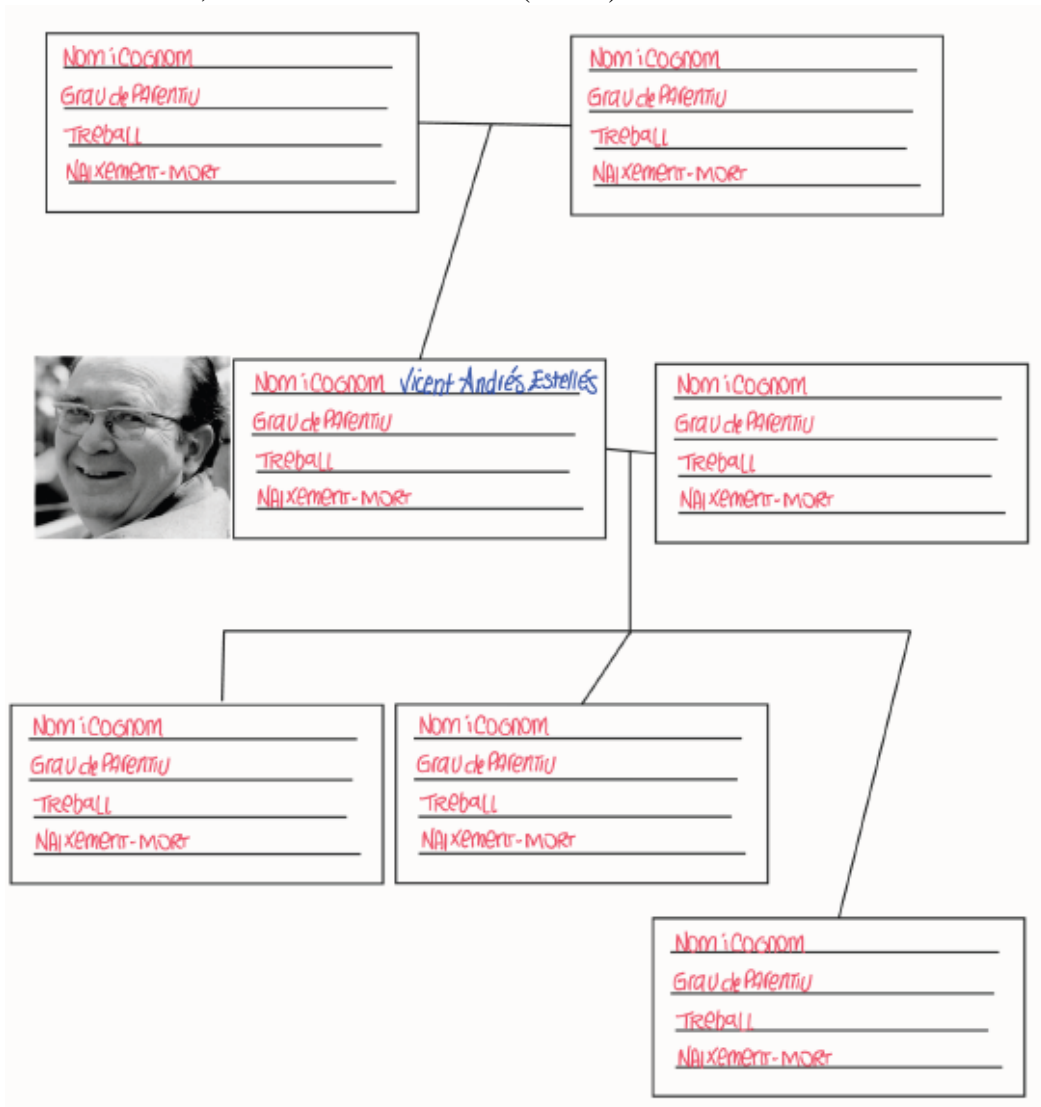
1966: _____

1971: _____

1993: _____

ACTIVITAT 4

- 1) Treballar en el lèxic familiar. Ara que tens informacions sobre el poeta i la seua família, intenta dibuixar un arbre genealògic amb els noms i cognoms de les persones, el treball que feien/fan i, si ho encuentres, les dades de naixement (i mort) de cadascú.

2) Accedeix a Flipgrid amb el següent enllaç i grava un vídeo on parles de la teua família:

<https://flipgrid.com/0f2193a5>

ACTIVITAT 5

Redacció: escriu un text de aproximadament 100-150 paraules on fas una descripció física i caracterial de Vicent Andrés Estellés.

ACTIVITAT 6

A partir de la lectura de un fragment del poema “Un entre tants” (Llibre de Meravelles, p. 11), es farà un anàlisi de les figures retòriques presents i es reflexionarà sobre la seua funció, per tant, hauràs de respondre a algunes preguntes finals.

Un entre tants com esperen i callen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, treballen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, badallen.

Un entre tants.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, gemeguen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, s'ofeguen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i pregunen.

Un entre tants.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, barallen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i tallen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i callen.

Un entre tants.

Un entre tants.

- 1) Després d'haver llegit el poema, subratlla tots els sintagmes que es repeteixen. Quina figura retòrica està utilitzant el poeta? Quin és el seu propòsit? Per què la utilitza?
- 2) Es pot definir el poema com a una llarga enumeració? Per què?
- 3) La repetició de una mateixa paraula o frase al començant de dos o més clàusules successives rep en literatura el nom d'*anàfora*, quantes anàfores hi ha al llarg del poema?
- 4) Les repeticions de estructures i mots produeixen un efecte rítmic. Marca les síl·labes tòniques en els versos del poema i indica què tipus de versos està utilitzant Estellés.

- 5) Podem afirmar que el poema “Un entre tants” representa l’expressió de l’estat personal de Estellés que es concreta precisament en les anàfores presents en la poesia. Ara marca la resposta correcta que més s’ajusta amb el que acabem de considerar:
- a) El poeta s’identifica com un entre tants en un món de poetes.
 - b) El poeta es vol considerar com una persona qualsevol altra, al mateix nivell que el poble.
 - c) El poeta es considera per damunt de les altres i no es considera un entre tants.
- 6) Per què el poeta es vol situar com a un entre tants?

ACTIVITAT 7

Els temps verbals. En el següent poema “Arbres de Pols” (Llibre de Meravelles, p. 54), hi ha una combinació interessant de verbs en pretèrit imperfet, present i perfet d’indicatiu. Ara treballarem en la funció que tenen aquests temps verbals i farem un anàlisi temàtica del poema.

ARBRES DE POLS

Oïu, mortals, oïu grans meravelles.

JOAN BATISTE ANYÉS.

Davant el temple de Sant Agustí, paraven
autobusos, tramvies grocs. Evoque una plaça
polsosa, d’arbres trists. Ara tot ha canviat.
Jo recorde un vell pati, i a dins una tartana.
Recorde el passadís, tot pixat, de Sant Pau.
El passadís podia, de lluny, a l’àcid úric.
La plaça era una plaça polsosa i pobletana.
Més enllà, l’Institut, oh la cultura, mare!
Aquells tramvies grocs, els autobusos blaus,
bruts de la pols llunyana de Silla i Catarroja.
I baixava una dona, i duia una cistella

i vora riu anava a la Presó Model.

- 1) Llegeix el poema: quins temps verbals ha utilitzat Estellés?
- 2) Després d'haver llegit una segona vegada el poema, subratlla en diversos colors els distints temps verbals presents en "Arbres de pols".
- 3) Connecta els temps verbals amb la seua funció dins de la poesia.

A) Pretèrit Imperfet	1) Assenyala el moment, l'ara.
B) Pretèrit Perfet	2) Remarca la habitualitat de la època.
C) Present	3) Assenyala el moment des del qual es recorda.

- 4) Aquest poema és un testimoniatge, un document de ho que solia passar en els anys de la postguerra a València. Quin recurs utilitza Estellés per expressar el testimoni i el record?
- 5) Ara subratlla els adjectius que el poeta emprà per a caracteritzar el espai que està descrivint. A quin camp semàntic pertanyen?
- 6) "Arbres de pol" és com una fotografia o una estampa del centre de la ciutat de València als anys quaranta. Concretament, ens situem entre la Plaça de Sant Agustí i l'Institut Lluís Vives. Estellés està narrant la repressió política i física de la immediata postguerra i ens mostra una escena de la vida quotidiana de aquella època; en els últims versos, veiem una dona baixar del bus, eixa estava anant a la presó a visitar i a portar alguna cosa per menjar a algú parent que havia estat empresonat pel govern franquista. Tot això eren escenes de la vida quotidiana de moltíssimes dones de València. Ara reflexiona sobre la postguerra, coneixes altres autors que en parlen en els seus escrits? Coneixes la història de la Guerra Civil Espanyola? Per què hi havia tanta repressió, sobretot en els territoris catalanoparlants? Debat això amb els teus companys i després escriviu una xicoteta redacció on resumeix ho que heu comentat en el debat (mitja pagina).
- 7) Durant el Franquisme no hi havia només repressió física sinó també repressió psicològica i lingüística, de fet estava totalment prohibit parlar i escriure en català. Ací hi ha alguns enllaç que parlen de la situació valenciana durant aquells anys. Llegeix els articles i després reflexiona amb els teus companys sobre el tema de la repressió lingüística i política que ha viscut el poble valencià.

- “La llengua durant el franquisme: repressió i recuperació”:
<https://sites.google.com/site/historiadelpoblevalencia/el-siglo-xx-una-esperanza-de-cambio/la-represin-de-la-dictadura-franquista/la-llengua-catalana-durant-el-franquisme>
- Represión, silencio y miedo: una guía visual para conocer la València del primer franquismo: <https://www.elsaltodiario.com/memoria-historica/represion-silencio-miedo-guia-visual-conocer-valencia-primer-franquismo>

8) Cerca en Google Maps els llocs que estan presents en el poema. Ara mira aquestes dos imatges: la primera és de 1923 i la segona és de 2015. Ha canviat la ciutat? Descriu com era la ciutat abans i com és ara.

[<http://valenciadesaparecida.blogspot.com/2015/01/calle-jativa-i.html?sref=pi>]

ACTIVITAT 8

L'espai de la ciutat. En aquesta activitat es treballarà sobre els espais que componen la ciutat, sobre el lèxic dels mitjans de transports i les expressions de lloc a partir del poema “Cultura” (Llibre de Meravelles, p. 60).

CULTURA

“Los jocs honests tu usaràs”.

ANSELM TURMEDA.

T'AGRADAVEN els ponts, els vells ponts sobre el riu,

els ponts vells i solemnes, t'agradava assistir

des d'ells a l'espectacle gratuït del crepuscle,
l'Eneida traduïda en versos de deu síl·labes,
uns versos cereals, pel canonge Riber,
afamats de domassos, de tàctils vermellors;
t'agradava tocar les asproses baranes.
La recatada gràcia dels Jardins dels Serrans,
quan el vespre era com un llençol eixugant-se
- de nit, hi havia allí la clandestinitat,
els homosexuals més pobres de València,
les prostitutes sense carnet, les "amateurs".
Pel dia, infants i vells, les dones que raonen,
l'obrer desembolica un paper de diari
i es menja feroçment, ple de dents, el dinar.
Prop, els tramvies grocs de Burjassot, la Pobla
de Farnals, els polsos autobusos que anaven
a Sagunt i Sogorb. Tu miraves el riu,
les baranes, els ponts; i entre uns arbres, terrós,
l'Hospital Militar, els Jardins del Real.
El paretó del Temple t'impressionava sempre
(recordes el balcó de la casa on visqué
i va morir Llorente, enyorós de Museros,
d'aquell hort on es cullen les flors dels Jocs Florals
Recordes els darrers anys que visqué Llorente,
aquelles nits, el colze damunt de la tauleta.
Sanchis Sivera ho va contar puntualment).

- 1) Subratlla el lèxic que utilitza Estellés per parlar de la ciutat, dels mitjans de transport i dels pobles i després completa la tabla amb els que has encontrat i afegeix els que coneixes.

EDIFICIS DE LA CIUTAT	MITJANS DE TRANSPORT	POBLES, BARRIS, CIUTATS

- 2) Fes una redacció on parles de com és el barri/poble/ciutat on vives.
- 3) Debat en grup. Coneixes alguns barris de València? En cas de resposta afirmativa, podries descriure-ho? T'agrada més viure al poble o la ciutat?
- 4) En grup busqueu informacions sobre els barris de València. Després en casa cadascú haurà de presentar el que més li agrada als companys gravant-se un vídeo en Flipgrid on parla del barri de València que més li agrada. Haurà d'explicar que hi ha en el barri, com és, què es pot fer, quins serveis té, si hi ha alguna curiositat sobre ell, etc. [<https://flipgrid.com/43240024>].
- 5) En el poema Estellés fa referència a la casa on va viure el poeta valencià Teodor Llorente, saps qui és? Busca informacions sobre ell i escriu un breu text on destagues qui és i per què és important per la cultura valenciana.
- 6) En els últims versos Estellés fa al·lusió al balcó de la casa de Llorente que es troba al número 4 de Plaça d'Amèrica. Aquesta és la façana actual, descriu com t'imagines la casa breument [<https://goo.gl/maps/m7Tgx8FbpMoyuXiz5>]:

ACTIVITAT 9

Ara farem una sèrie de exercicis sobre un dels aspectes culturals més importants per a la ciutat de València, les falles. Tot això, ho farem a partir de la lectura del poema “D’un any” (Llibre de Meravelles, p. 75).

D'UN ANY

Mas no encontrem lo carrer.

AUSIÀS MARCH.

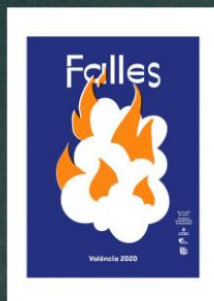
ABSURDAMENT el cel s'omplia de jardins.
Esclataven les altes carcasses de les falles.
Tota València era una foguera alegre:
ens donava la festa i la fàcil metàfora.
Jo cenyia la teua cintura en la penombra.
Jo respectava el teu silenci dolorós.
Músiques populars pujaven per les cuixes.
S'obrien damunt nostre els jardins instantanis.
Jo assumia una amarga responsabilitat.
Assistia en silenci al teu amarg silenci.
Recolzat en el ferro de la barana, véiem
la ciutat com un bosc. Vacil·laven els llums
dels castells en els teus ulls de plant, plens de llàgrimes.
No cenyia la teua adorable cintura.
L'un al costat de l'altre, contemplàvem València.
Vaig sentir el teu braç que buscava el meu braç.
Fa deu anys, fa vint anys, fa trenta anys, jo no ho sé.

Era en una terrassa humil en els afores.

Tots els veïns pujaren i miraven València.

Els agradava molt la nit de Sant Josep.

- 1) Què es celebra la nit de Sant Josep a la ciutat de València?
- 2) Saps què és una falla? En grup, feu un núvol d'idees per a veure que sabeu sobre el tema.
- 3) Quins elements hi ha en el poema "D'un any" que fan referència a les falles? Subratlla'ls.
- 4) Accedeix al següent enllaç de Genially per a descobrir el món de les falles i fes les tasques finals: <https://view.genial.ly/62950af059e283001173eab8/presentation-presentacion-pizarra>
[Enllaç al vídeo de la diapositiva quatre: https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/40-paraules-explicar-l-origen-l-evolucio-falles_8_1361787.html].

Les Falles es celebren la setmana que va des de el 15 fins al 19 de març.
L'origen de la festa es remunta a l'antiga tradició dels fusters de la ciutat, que en vespres de la festa del seu patró San José, cremaven enfront dels seus tallers, als carrers i places públiques, les andròmines inservibles juntament amb els artefactes de fusta que empraven per a elevar els cresols que els il·luminaven mentre treballaven en els mesos d'hivern.

Cada any es planten a la ciutat de València, centenars de falles grans i xicotetes, que són objecte d'admiració per part de valencians i visitants fins al 19 de març.

QUÈ SON LES FALLES?

El 30 de Novembre de 2016: la UNESCO declara les Falles Patrimoni Cultural Inmaterial de la Humanitat.

40 paraules per a explicar l'origen i l'evolució de les Falles

"D'on venen les Falles?" és un audiovisual que mostra, en 40 paraules, l'origen i l'evolució de la festa. Trastos vells, equinocci, fusters,...

À Punt

Fes click ací per a veure el vídeo sobre les Falles

NINOTS

El NINOT és cadascuna de les figures de cartó pedra o altres materials que componen una falla, aquests tenen caràcter crític o burlesc. Els ninots que per elecció popular o personal se salven de les flames de foc reben el nom de "ninot indultat" i es traslladen al Museu Faller. Aquesta tradició va començar durant la Segona República i es va consolidar en els anys de la postguerra.

Calendari faller

ÚLTIM DIUMENGE DE FEBRER
La **CRIDA** és l'acte en el qual la Fallera Major de València anuncia l'inici de les Falles i té lloc a les Torres dels Serrans

17-18 DE MARÇ
Eixos són els dies de la **OFRENA** a la Mare de Déu dels Desamparats. Vora de 100.000 fallers desfilen des de tots els punts de l'àrea metropolitana de València fins a arribar a la Plaça de la Virgen per a oferir rams de clavells a la estàtua de la Virgen, formant així un mantell de 15 metres d'altura.

19 DE MARÇ
Nit de la **CREMÀ**, es cremen totes les falles de València i s'acaba la festa.

15 DE MARÇ
Té lloc la **PLANTÀ** dels monuments fallers, amb aquest esdeveniment s'obre la setmana de festa

TOTS ELS DIES A LES 14.00 H
Un altre gran protagonista és la **MASCLETÀ**, un espectacle de coets que es dispara cada dia des de Plaça de l'Ajuntament.

18 DE MARÇ
La **NIT DEL FOC** es disparen castells de foc d'artifici, es disparen coets pels carrers i hi ha desfiles pels carrers de la ciutat.

ACTIVITATS

EXERCICI 1
Cerca en Internet els Ninots de l'any passat i tria el que vols indultar. Ara prepara les teves argumentacions i debat amb els teus companys per a salvar el teu ninot.

EXERCICI 2
Crea la teua falla. Fas un Power Point on expliques qual és el tema de la teua falla i fas un collage amb els ninots que voldries utilitzar per a crearla.

5) Com a última activitat, mira el vídeo de Cabra Fotuda on exemplifica de forma irònica els tipus de persones en falles:

https://www.tiktok.com/@cabrafotuda/video/7073068238812302598?is_from_webapp=1&sender_device=pc&web_id=7106141133113247237

I tu quin personatge eres?

ACTIVITAT 10

En aquesta activitat s'estudiarà el lèxic del menjar, es treballarà en els menjars típics dels territoris valencians, analitzarem la quotidianitat en la poètica de Vicent Andrés Estellés i, finalment, es farà un treball interdisciplinari per a veure les similituds amb Pablo i la seua "Oda a la cebolla". Els textos treballats son el I (Obra Completa Volum IV, p. 126) i el LVI (Obra Completa Volum IV, p. 185) de la obra Horacianes i "El vi" (Llibre de Meravelles, p. 94).

I

res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

cante, llavors, distret, raone amb l'oli cru, amb els

[productes de la terra.

m'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té
en llevar-li la crosta socarrada.

l'expose dins el plat en tongades incitants,

l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal

i suque molt de pa,

com fan els pobres,

en l'oli, que té sal i ha pres una sabor de pimentó torrat.

després, en un pessic

del dit gros i el dit índex, amb un tros de pa,
agafe un tros de pimentó, l'enlaire àvidament,
eucarísticament,

me'l mire en l'aire.
de vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.

cloc els ulls i me'l fot.

LVI

jo defensava l'allioli,
aquella sabor, la seua trèmula solidesa.
tu, al contrari, defensaves la maionesa
adduint testimonis cultíssims de *gourmets*.
t'he de dir, malgrat tot, que la maionesa
és sols un allioli que va eixir maricó.

EL VI

“Alegrau-vos, pare Adam”.

JOAN TIMONEDA

NO podia faltar el vi damunt la taula.

Una solemnitat, un ritu que venia

des de la nit: el vi encenia la taula,

encenia la casa, encenia la vida.

Una vella litúrgia el posava a la taula:

una vella litúrgia nocturna, inescrutable,

encenia la sang, palpitava els ulls.

Una solemnitat, un ritu que venia

des de la nit, la nit febril de la caverna.

El vi begut, en casa, a l'hora de menjar

S'oficiava el vi, lentament i greument.

Parle del vi dels pobres. El vi que ens feia forts.

Un tros de ceba crua, un rosegó de pa.

I un got de vi, solemne. Parle del vi dels pobres,

begut solemnement, l'aliment de la còlera,

el vi o sosteniment de l'afany o la ràbia.

El vi de l'esperança, el vi dels sacrificis,

l'esperança rompuda, plantar cara a la vida.

- 1) En els tres poemes Estellés nombra diversos menjars, subratlla'ls i després busca les receptes i apunta-t tots els ingredients necessaris.
- 2) Mira des del minut 12.29 fins al 13.24 el vídeo “Estellés, Poeta de meravelles” [<https://www.youtube.com/watch?v=G21raQjcPZw>] per a poder escoltar la poesia del pimentó torrat i veure la escena descrita per Estellés.

- 3) Els menjars que apareixen són reflex de la quotidianitat i de la misèria que es vivia en aquells anys, però ara s'han convertit en plats molt famosos dins i fora d'Espanya. Existeixen plats regionals del teu poble amb un origen humil com aquests? Ara grava un vídeo en Flipgrid de dos minuts on expliques una recepta famosa del teu poble. Recorda dir tots els ingredients necessaris, les quantitats i recorda explicar tots els passos detalladament. [<https://flipgrid.com/8ee6b2a3>].
- 4) Estellés en aquests tres poemes parla sobre el plaer de viure la vida amb les coses més insignificants, per la qual cosa, decideix fer una comparació del seu sentiment amb el menjar que més li agrada. Pablo Neruda anys més tard, escriu "Oda a la cebolla", cerca el poema en Internet i reflexiona sobre si la temàtica del menjar s'utilitza de la mateixa forma o no.
- 5) Què et pareixen els tres poemes? Hi ha alguna cosa que et crida la atenció?
- 6) Subratlla els verbs de primera persona singular que trobes en els tres poemes. Notes alguna cosa estranya en la manera de escriure'ls de Estellés?
- 7) Si estàs acostumat al català central notaràs que la desinència final és diferent en Estellés, això passa perquè escriu utilitzant la varietat valenciana del català. Ara omple la taula amb la primera persona singular de la versió oriental i occidental dels verbs en infinitiu.

INFINITIU	CATALÀ OCCIDENTAL	CATALÀ ORIENTAL
Cantar		
Raonar		
Llevar-se		
Exposar-se		
Enramar-se		
Sucar		
Agafar		
Mirar		
Arribar		
Defensar		

Parlar		
--------	--	--

- 8) Una altra cosa que segurament has notat és el verb “eixir” en el segon poema que correspondria a “sortir”, utilitzat en les zones de parla del català oriental. Ara intenta conjugar el verb “eixir” al present d’indicatiu.
- 9) En *Horacianes I*, Estellés ens parla del “pimentó”, saps que aquest és un mot de la varietat del català occidental? Cerca en internet com es diu en la varietat oriental, et pot ser útil la pàgina web del *Diccionari català-valencià-balear* (<https://dcvb.iec.cat/>).

PIMENTÓ *m.*
 Pebre, fruit de la pebrera (occ., val.); cast. *pimentón*. Per vi que bestrach en aquell qui portà la mantega de Incha e les pimentons, doc. a. 1375 (BSAL, II, 118).
 Loc.
 —*Tindre pimentons*: tenir molts d’inconvenients o dificultats (Martí G. Dicc.).
 VAR. FORM.: *primentó*.
 FON.: pimentó (occ., val.); primentó (Fraga, Tortosa, Maestrat, Maella, Cullera, Albaida).
 ETIM.: derivat de *piment*.

- 10) Ací hi ha un llistat amb alguns vocables relacionats al menjar en valencià, cerca la forma corresponent en català oriental:

Català occidental	Català oriental
Creïlla	
Carlota	
Encisam	
Tomaca	
Meló d’Alguer	
Fesol	

- 11) Defineix i ordena els següents menjar diaris i assenyala si hi ha alguna forma dialectal (pots consultar el diccionari per a veure si hi ha varietats).
- Sopar
 - Esmorzar
 - Dinar
 - Desdejunar
 - Ressopó
 - Berenar
- 12) Indivídua en el primer poema els quantificadors, subratlla’ls i escriu el significat de cadascú en la teua llengua.
- 13) En el tercer poema hi ha varies figures retòriques, subratlla-les.

- 14) En el poema “El vi”, Estellés defineix el vi com “el dels pobres,” “el que els feia forts”, “begut solemnement”, “aliment de la colera, de l’afany o de la ràbia”, “de l’esperança”, “dels sacrificis”. Què creus que vol expressar?
- 15) El poema “El vi”, s’acaba amb una frase molt sentenciosa, quin significat amaga? Intenta dar una explicació a aquest últim vers.

5.2 NIVELLS B1-B2

ACTIVITAT 1

Omple els buits d'aquest text per a descobrir la vida de Vicent Andrés Estellés. Conjuga els següents verbs al present, passat perifràstic, imperfet, pretèrit indefinit o gerundi segons convinga.

exigir, adquirir, complementar-se, ser (x4), publicar, aparèixer (x2), exercir, pertànyer, recollir (x2), estudiar, alternar, publicar-se (x2), començar, soler, conservar, ressaltar

(Burjassot, 1924) Poeta i periodista. En la seua joventut _____ (fou) aprenent de forner i d'orfebre, i també _____ (va exercir) el càrrec d'administratiu. Més tard _____ (va estudiar) en l'Escola Oficial de Periodisme de Madrid, després d'haver aconseguit una beca. _____ (Pertany) des de 1949 a la redacció del diari *Las Provincias* de València. La seua producció poètica _____ (ha estat ressaltada) com la més important escrita en valencià en el panorama de la postguerra. La temàtica _____ (alterna) constantment els motius de la fam, el sexe i la mort, enfocats amb un llenguatge ric i directe, de naturalesa freqüentment col·loquial. La seua poètica _____ (sol) girar sovint al voltant de les ambientacions quotidianes, de la vida del poeta, de la realitat urbana mitjana, de l'activitat popular individualitzada, localitzada moltes vegades en el seu poble natal, en l'entorn familiar. La temàtica i el llenguatge _____ (s'exigixen) així mútuament i _____ (es complementen), _____ (adquirint) un to de gran força, d'una expressivitat rotunda. En els seus poemes _____ (apareixen) tints de tristesa, enyorança o desemparament. Poeta d'obra molt fecunda, cabalosa, poc coneguda durant molt de temps, _____ (ha començat) a adquirir actualment l'atenció que mereixia. _____ (Conserva) inèdit el llibre *Homenatge a Greenwich*, que _____ (recull) els seus primers versos, i _____ (ha publicat) el volum *Ciutat a cau d'orella* (finalista del premi Óssa Menor 1953 i editat el 1972); *La nit* (1956), que _____ (és) la resposta a la falta de sentit a la mort de la seua filla; *Donzell amarg* (1958); *L'amant de tota la vida* (1965); *Lletres de canvi* (1970). En 1971 _____ (aparegueren) *Llibre de meravelles*; *La clau que obri tots els panys*; *L'inventari clement*, i *Primera audició*. En 1972 _____ (es va publicar), amb el títol de *Recomane tenebres*, el primer tom de l'*obra completa* d'Estellés, amb pròleg de Joan Fuster, que _____ (recull) els llibres *La nit*, *El primer llibre de les èglogues* i *El gran foc dels garbons*. Les seues últimes publicacions _____ (són) *Versos per a Jackelley*; *Vaixell de*

vidre (1984); *Tracat de les maduixes*; *Quadern de bon aire* (1985), i *Ram diürn* (1986). En 1990 _____ (es va publicar) el desé i últim volum de les obres completes amb el títol *Sonata d'Isabel*. _____ (És) Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i de les Lletres del País Valencià.

[*Gran enciclopèdia valenciana*, 1991

Difusora de Cultura Valenciana, vol. 1, pp. 202-203].

1) Cerca el significat de les següents paraules i expressions que hi he en el text i escriu la definició ací.

- Beca: _____
- Diari: _____
- Realitat urbana mitjana: _____
- Enyorança: _____
- Desempament: _____
- Fecunda: _____
- Cabalosa: _____
- A cau d'orella: _____
- Donzell: _____
- Panys: _____
- Desé: _____

2) A partir del text que acabes de llegir, cerca més informació en Internet sobre Vicent Andrés Estellés, per ajudar la recerca, pots seguir les següents preguntes:

- a) Quan i on va nàixer Vicent Andrés Estellés?
- b) A què es dedicava la seua família?
- c) Quina edat tenia quan va començar la Guerra Civil Espanyola?
- d) Quan començà a escriure?
- e) Quines són les seues obres més importants?
- f) Quan i on va morir?
- g) Quals treballs va fer durant la seua vida?
- h) Quants fills va tindre?

- 3) Intercanvi de informació: per parelles intercanvieu-vos les informacions que heu recollit sobre Estellés.
- 4) Ara que tens bastant informació sobre el poeta, fes un collage amb els esdeveniments importants que van caracteritzar la seua vida i obra.

ACTIVITAT 2

- 1) Coneixes els “Sopars Estellés”? Debat amb els companys sobre què és o què pot ser. Fes suposicions a partir del pòster del any 2018.

- 2) Ara llegeix els següents articles que parlen del “Sopars Estellés”, coneguts també com la “Festa Estellés” i mira el vídeo de la primera edició de la festa que es va celebrar.
 - Primera Festa Estellés. Alginet 2010: <https://youtu.be/BerkE4ecM5Q>
 - La festa en memòria del naixement de Vicent Andrés Estellés es tradueix en diferents activitats <https://www.burjassot.org/va/la-fiesta-en-memoria-del-nacimiento-de-vicent-andres-estelles-se-traduce-en-diferentes-actividades/>
 - Origen de la Festa Estellés: <https://www.laveudelsllibres.cat/noticia/31455/origen-festa-estelles>
- 3) Ací veiem algunes parts de l'article que parla sobre el origen de la Festa Estellés:

Pel temps en què he viscut, la dictadura franquista i també en l'actual "democràcia", sovint m'he preocupat per la vertebració cultural i pel sentiment d'identitat o pertinença dels qui parlem la nostra llengua i estimem la seua cultura. Preocupació que per a mi es traduïa en un desideratim de normalitat i amb la pregunta següent: Què es podria fer en aqueix sentit? Fins que vaig arribar a la conclusió que calia crear un acte per a la nostra gent, com també per als qui volgueren participar-hi. I que la millor manera de fer-ho, concorde amb el nostre tarannà de gent de l'arc mediterrani, hauria de ser un acte festiu.

Els escocesos, cada 25 de gener, feien la Burns night o Burns supper, en scots o escocès Burns Nicht, per a celebrar el naixement d'un dels seus poetes més estimats: Robert Burns (1759-1796).

En això estava, fins que un dia, mirant el *Canal Viajar*, vaig veure que els escocesos, cada 25 de gener, feien la *Burns night* o *Burns supper*, en scots o escocès *Burns Nicht*, per a celebrar el naixement d'un dels seus poetes més estimats: Robert Burns (1759-1796). Festa que consistia bàsicament, i consisteix, en un sopar. El primer plat, *cullen skink*, és una típica sopa d'*egleti*, un peix blanc fumat; per a passar després al *haggis*, una mena de botifarró de civada i carn, de corder o de cérvol. En la dita celebració es fa sonar la gaita, es llegeixen poemes, es beu whisky i s'acomia la nit corejant la cançó

Auld Lang Syne (L'Hora dels Adéus), basada en un poema de Burns.

Aleshores vaig intuir que, fer-ne una de semblant, amb un poeta nostre, podria ser un bon camí, una bona idea motriu. També tenia clar que el poeta o escriptor escollit per la festa havia de ser valencià. No per una qüestió de xovinisme, sinó perquè pense que és al País Valencià, entre els països catalans, on perilla més la pervivència de la nostra cultura. La tria, en aquest cas, era prou senzilla: els dos grans poetes valencians en la nostra llengua, sense cap dubte, són Ausiàs March (Gandia, 1397-València, 1459) i Vicent Andrés Estellés (Burjassot, 1924-València, 1993). Hi vaig optar pel segon, per la proximitat cronològica, pel gran nombre de registres en l'obra estellesiana, i per la seua accessibilitat des del punt vista de la comprensió, a fi que la seua difusió abastés i incidís en un sector de públic ampli.

Finalment, dir-vos que aquest és l'origen i els resultats de voler crear i consolidar la tradició d'un acte cultural que tinga lloc en tot el nostre àmbit lingüístic, dedicat a Estellés, i que serà tasca de tots que es mantinga, que camine endavant, que es perpetue com un referent d'identitat nostre.

[\[https://www.laveudelsllibres.cat/noticia/31455/origen-festa-estelles\]](https://www.laveudelsllibres.cat/noticia/31455/origen-festa-estelles)

- Creus que és important que haja festes com aquesta?
- “Com cada any, al setembre s’organitza una trobada per recordar la figura del poeta Vicent Andrés Estellés celebrant de manera simultània els Sopars Estellés. El Sopar Estellés o Festa Estellés s’inspira en els Burns supper (festa on els escocesos recorden el poeta Robert Burns), i combina poesia i gastronomia en un ambient festiu i popular, el marc més adient per recordar el poeta de Burjassot. Des de l’any 2010, diverses poblacions tant al País Valencià com al Principat o les Illes Balears celebren al llarg del mes de setembre les seves particulars Festa Estellés. Enguany s’han previst els

sopars de Barcelona, Brussel·les, Palma, i València, i també diverses localitats catalanes s'hi han afegit." [<https://www.omnium.cat/ca/sopar-estelles-2019/>]

Consideres important que aquesta festa s'haja estés també fora del País Valencià?

- Poesia i gastronomia, segon la teua opinió poden representar a un poble de forma exhaustiva? Per què?
- Per què creus que ha nascut aquesta festa? Creus que ha nascut com a acte de llibertat i d'expressions d'una valencianitat que ha estat reprimida durant molts anys amb Franco?
- En el teu país hi ha festes d'aquest tipus? Si no hi ha, t'agradaria que existira una similar? Qui triaries per a representar el teu poble? Quins plats típics pondries pel sopar del teu poble?

ACTIVITAT 3

CONTEXT HISTÒRIC

- Anys de la postguerra
- Forta repressió cultural
- Censura i prohibició de qualsevol llengua que no fora el castellà
- Moltes escriptors i intel·lectuals es van exiliar
- Els escriptors que es queden publiquen en castellà o de forma clandestina en català

ETAPES LITERÀRIES

ANYS 40: ELS INICIS --> Estel·les comença a escriure en castellà i treballa com a periodista en el diari "Las Provincias".

ANYS 50: POESIA SIMBOLISTA --> publica "Ciutat a cau d'orella" el 1953, "La nit" el 1956 i "Donzell amarg" el 1958.

ANYS 60-70: EL BOOM ESTEL·LESIÀ --> es publiquen el "Llibre de Meravelles" i "La clau que obri tots els panys" el 1971. Amb el LM es consagra com el millor poeta valencià després de Ausiàs March. En els anys 70, a través de "Horacianes", "El exili d'Ovidi" i "El primer llibre de èglogues" posa en marxa varies estratègies per a superar la censura franquista. El 1978 guanya el Premi d'Honor de Lletres Catalanes.

ANYS 80: LA VEU DEL POBLE --> època de màxima projecció social en la obra estel·lesiana. Estel·les es converteix en la veu del poble. Comença a escriure i plasmar la seua obra més ambiciosa: "Mural del País Valencià".

A partir de les informacions que has recollit en les activitats anteriors i del esquema a començ de la activitat, sobre el context històric i les etapes literàries de Estellés, escriu un article per un diari on parles de la trajectòria vital i de la obra del poeta con motiu de la “Festa Estellés”.

Recorda que el article ha de ser de una pàgina/una pàgina i mitja i has d’incloure:

- el context històric en el que va viure i escriure Estellés,
- la seua vida i obra,
- les etapes literàries,
- perquè Estellés representa una figura clau en el imaginari col·lectiu,
- perquè és important alimentar el seu record,
- perquè amb la seua obra ha aconseguit crear una unitat lingüística i un fort sentiment valencianista en les persones del seu poble.

ACTIVITAT 4

1) Llegeix el fragment de les memòries de Estellés.

Els meus berenars, al temps de la meua infantesa, i fins i tot de la meua adolescència, han estat, sempre, elementals i humils. El que més m’agradava era menjar un tros de pa amb oli i sal. De vegades, les vegades se més luxe, hi havia una delicada variant: la meua mare em posava pa amb oli i sucre, o pa amb sucre i oli. Enyore molt aquells primaris berenars, a la porta de casa, o corrent pel carrer, jugant, menjant a mos rodó el meu berenar, potser excessivament oliós de vegades, com m’agradava -i m’agrada, encara.

[*Tractat de les Maduixes – Memòries*, 1 en *Animal de records (Memòries)*, p. 39]

2) Respon a les següents preguntes:

- De què parla el fragment que acabes de llegir?
- Quina és la temàtica central? I els subtemes?
- Subratlla els elements que utilitza per evocar el passat.
- Es pot definir Estellés com el poeta de la quotidianitat i de les coses petites? Per què?
- Individua en el text els elements de la quotidianitat i de la senzillesa tipis del poeta.

3) La poètica de Estellés però també la prosa, estan caracteritzat per fortes evocacions dels temps passats. En aquest fragment es pot veure com enyora la seua infantesa. Ara és el teu torn,

escriu un text en el que expliques què solies fer quan eres petit i quals són les coses que més enyores ara que eres adult.

- 4) Connecta't a Flipgrid i grava un vídeo de un minut i mitja on descrius el teu berenar favorit de quan eres xicotet. <https://flipgrid.com/2103a645>

ACTIVITAT 5

Contar les experiències del passat. A partir de la lectura del poema “L’ofici” (Llibre de Meravelles, p. 93) es farà un anàlisi de mètric de la poesia i es treballarà en com es contenen les experiències del passat en tercera persona. Aquest poema està relacionat amb els orígens familiars és un dels en què més significativament es parla de l’ofici familiar de forner i de com va conformar-li la manera de ser.

L’OFICI

“Lo jorn sencer tostemp sospir”.

JOAN TIMONEDA

VENIES d’una llarga família de forners
i a tu t’agradaria ser forner, com els teus,
i entrar feixos de llenys, de pinassa, en el forn,
i fer el rent, en caure el dia, com el feien,
i a mitjanit anar al forn per pastar,
creuar amb una ràpida ganiveta la pasta,
i escombrar lentament, prendre-li foc al forn,
ficar el cap al forn, aquell infern de flames
que olia intensament als matins del Garbí,
pujar a l’alcavor, aquell calor humit.
I deixar caure el pa, aquell pa cruixidor,
i alegre, a les paneres, i tripular el forn,

fer-li créixer el foc, o fer-li-lo minvar.
 Tu series forner, com ho foren els teus.
 I al costat del teu pare aprengueres l'ofici,
 nit a nit, dia a dia, i ara en tens enyorança.
 Una amarga enyorança per a tota la vida
 et creua el pit de banda a banda amb aquell ràpid
 senyal de gavineta que no pots oblidar.
 Allò que més t'agrada, d'on et vénen els versos,
 els arraps en la carn, aquells dies salvatges
 quan entraves els feixos de pinassa en el forn.

1) Completa la següent fitxa tècnica del poema.

- Títol:
- Autor:
- Llibre:
- Rima i mètrica: aquest poema té rima? Quin tipus de rima és? Quants versos i estrofes té?
- Figures retòriques:
- Quina és la temàtica del poema?

2) En l'activitat precedent has contat una teua experiència personal, ara escriu un text on parles del passat dels teus iaïos, com era la seua època, quin era el seu treball, com vivien, etc.

3) Ara en grup heu de fer un debat on compareu com la societat ha canviat, quals han siguts els canvis en la manera de viure respecte a quan eren joves els vostres iaïos.

4) En aquest poema hi ha uns quants termes que pertanyen al camp semàntic de l'elaboració tradicional del pa i de l'ofici del forner, cerca el significat de les següents paraules:

PARAULES	SIGNIFICAT I DEFINICIÓ
Rent	
Pastar	
Ganiveta	

Escombrar	
Alcavor	
Panera	

- 5) Torna a llegir el poema i centra't sobre tot en els últims versos, creus que hi ha una relació entre l'origen professional de la família i la vocació literària del poeta?

ACTIVITAT 6

En aquesta activitat veurem com Vicent Andrés Estellés utilitza les interjeccions, en particular, el vocatiu en la poesia "Cant de Vicent" (Llibre de Meravelles, p. 58-59).

CANT DE VICENT

...a unes tres milles de la mar, a la banda
occidental del riu Guadalquivir, sobre el qual
hi ha cinc ponts...

SIR JOHN TALBOT DILLON.

PENSE que ha arribat l'hora del teu cant a València.

Temies el moment. Confessa-t'ho: temies.

Temies el moment del teu cant a València.

La volies cantar sense solemnitat,
sense Mediterrani, sense grecs ni llatins,
sense picapedrers i sense obra de moro.

La volies cantar d'una manera humil,
amb castedat diríem. Veies el cant: creixia.

Lentament el miraves créixer com un crepuscle.

Arribava la nit, no escrivies el cant.

Més avant, altre dia, potser quan m'haja mort.

Potser en el moment de la Resurrecció
de la Carn. Tot pot ser. Més avant, si de cas.
I el tema de València tornava, i se n'anava
entre les teues coses, entre les teues síl·labes,
aquells moments d'amor i aquells moments de pena,
tota la teua vida —sinó tota la vida,
allò que tu saps de fonamental en ella—
anava per València, pels carrers de València.
Modestament diries el nom d'algun carrer,
Pelayo, Gil i Morte... Amb quina intensitat
els dius, els anomenes, els escrius! Un poc més;
i ja tindries tota València. Per a tu,
València és molt poc més. Tan íntima i calenta,
tan crescuda i dolguda, i estimada també.
Els carrers que creuava una lenta parella,
els llargs itineraris d'aquells dies sense un
cèntim a la butxaca, algun antic café,
aquella lleteria de Sant Vicent de fora...
La casa que estrenàreu en estrenar la vida
definitivament, l'alegre veïnat.
El metge que buscàveu una nit a deshora,
la farmàcia de guàrdia. Ah, València, València!
El naixement d'un fill, el poal ple de sang.
Aquell sol matiner, les Torres dels Serrans
amb aquell breu color inicial de geranis.

Veus, des del menjador, per la finestra oberta,
Benimaclet ací, enllà veus Alboraià,
escoltes des del llit les sirenes del port.

De bon matí arribaven els lents carros de l'horta.
Els xiquets van a escola. S'escolta la campana
veïna de l'església. El treball, el tenaç
amor a les paraules que ara escrivs i has dit sempre,
des que et varen parir un dia a Burjassot:
com mames la llet vares mamar l'idioma,
dit siga castament i amb perdó de la taula.

Ah, València, València! Podria dir ben bé:
Ah, tu, València meua! Perquè evoque la meua
València. O evoque la València de tots,
de tots els vius i els morts, de tots els valencians?

Deixa-ho anar. no et poses solemne. Deixa l'èmfasi.
L'èmfasi ens ha perdut freqüentment els indígenes.

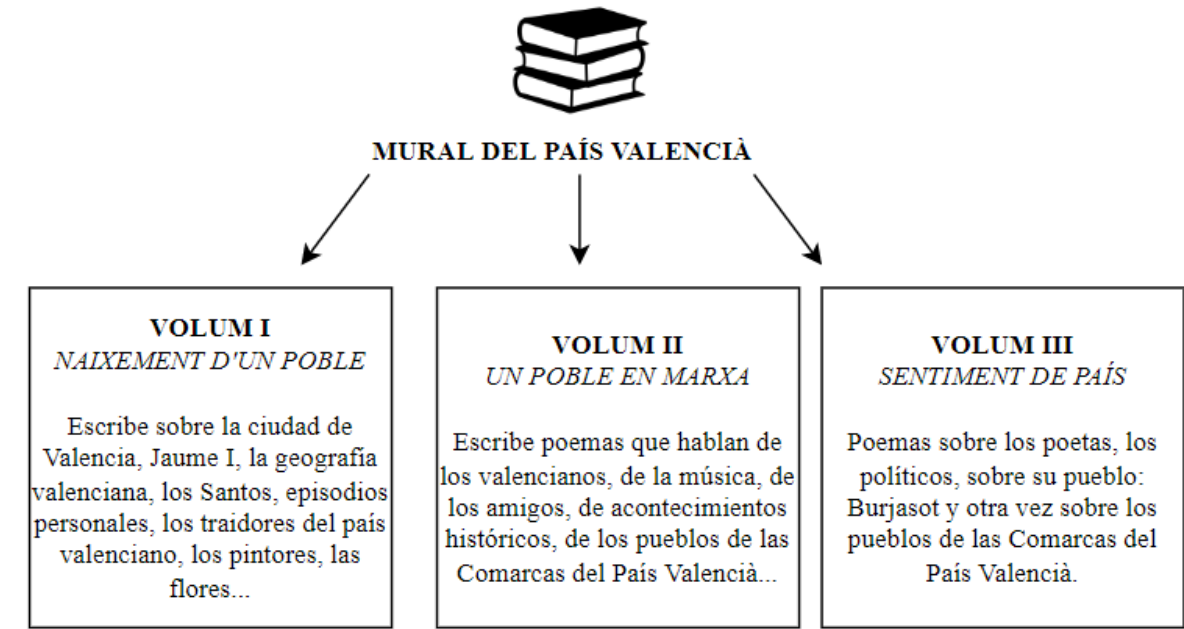
Més avant escriuràs el teu cant a València.

1) Completa la següent fitxa tècnica del poema.

- Títol:
- Autor:
- Llibre:
- Rima i mètrica: aquest poema té rima? Quin tipus de rima és? Quants versos i estrofes té?
- Figures retòriques:
- Quina és la temàtica del poema?

- 2) Els primers set versos estan plens de repeticions i anàfores, subratlla-les. En la teua opinió, que vol transmetre Estellés amb aquestes continues repeticions? Per què les utilitza tant?
- 3) A través dels primers set versos, crec que el poeta està expressant la seua frustració a la hora de compondre un poema per a la ciutat de València?
- 4) Es podria interpretar el “Cant de Vicent” com a una reflexió sobre el fet creatiu i sobre l’ofici del poeta? Es pot parlar de metaliteratura?
- 5) Tot estem d’acord amb la afirmació segon la qual, la ciutat de València ocupa un lloc preeminent en bona part de la poesia estellesiana. El *Llibre de Meravelles* es pot definir per tant, com a un llibre dedicat a la ciutat de València que va viure el poeta durant la postguerra. En el LM encontrem el “Cant de Vicent”, una oda a la capital per part de Estellés.
 - Subratlla els versos en què es descriu la situació social de l’època causada per la postguerra.
 - Quina és la intenció del poeta a la hora d’escriure el poema? Quina actitud adopta per tal de fer efectiva la seua intenció? Recorre a un tipus d’exaltació romàntica o utilitza una forma d’expressar-se més senzilla?
- 6) Al llarg del poema Vicent Andrés Estellés anomena diferents llocs i carrers de València, subratlla'ls i després busca'ls en Google Maps i intenta crear un itinerari a partir dels llocs mencionats.
- 7) En els últims set versos de la poesia, Estellés vol expressar una determinada consciència col·lectiva en relació amb la ciutat de València. Això ho fa a través de varies interjeccions, subratlla-les. Aquestes interjeccions són pròpies o impròpies? Per què? Quina funció tenen en el text?
- 8) Ana Palmer Monferrer, estudiosa de Estellés diu: “S’observa en els versos finals del poema «Cant de Vicent» de *Llibre de Meravelles*, que és una oda a València subvertida i transformada irònicament en una crítica a la sentenciositat gratuïta d’aquest tipus d’homenatges tacats de *jocfloralisme*” (Monferrer, 2019: 95).
 - Tu què opines respecte a aquesta afirmació?
 - Cerca en Internet informacions sobre els Jocs Florals i després, redacta un comentari d’una pàgina on exposes si estàs d’acord o no amb la afirmació de Monferrer, aportant exemples concrets a favor de la teua opinió.
 - Per a tancar aquesta breu activitat, farem un debat: ara en grups heu de debatre i discutir a partir de la pregunta inicial i dels textos que heu redactat.
- 9) En eixa poesia, veiem com el poeta expressa el seu desig de fer un cant a la ciutat de València. Més tard aquesta idea es concretarà en un cant general a tot el País Valencià, englobant a tots

els pobles i les ciutats que ho configuren. Això representa el reflex del creixent esperit nacionalista en Estellés, que coincideix també amb el moment en què el País Valencià aconsegueix alliberar-se de la dictadura franquista. A partir del següent esquema fes una redacció on expliques com va ampliant i desenvolupant els temes patriòtics i d'amor per la seua pàtria des de el “Cant de Vicent” fins a arribar a el “Mural del País Valencià”.

ACTIVITAT 7

Amb el poema “Vítol” (Llibre de Meravelles, p. 84) analitzarem la història de la Guerra Civil espanyola i de la postguerra. A més, el poema serà útil per a treballar el pretèrit indefinit i les expressions temporals del passat.

VÍTOL

A nostres precés Ell ou d'orella sorda.

AUSIÀS MARCH.

HO interrompé la guerra tot. “Abans de la guerra...”

“En començar la guerra...” “Fou després de la guerra...”

Fou després de la guerra quan ens vàrem conèixer.

Si no fos per la guerra, potser tu seguiries

encara en el teu poble, potser jo en el meu poble.

Ixquérem de la guerra com si fós d'una cova,

amb les mans agafades, fins i tot innocents.

Fou després de la guerra quan ens vàrem conèixer.

Dúiem senyals secrets de la guerra: els callàvem.

No volíem parlar de la guerra; ens parlaven

de la guerra. “La guerra...” Fugíem pels carrers,

t'agafava amb les mans per la cintura, alçant-te

dos pams damunt la terra: em besaves en l'aire.

Hi havia, lluny, la guerra, una altra guerra encara.

Parlàvem de pel·lícules i menjàvem pel·lícules,

i ens besàvem els dos igual que en les pel·lícules,

i pensàvem la vida igual que les pel·lícules;

i xafàvem les corfes de cacau i tornàvem

amargament a casa, a l'amarg menjador.

“Ho vàrem perdre tot, ¿comprén?, durant la guerra...”

- 1) Després d'haver llegit el poema, cerca què significa el títol.
- 2) Quina és la temàtica del poema? Hi ha més de una?
- 3) El títol - “Vítol” - és la forma arcaica de l'actual expressió “Visca” i és una exclamació d'alegria provocada per l'anunci d'una cosa positiva. A què es refereix en el poema? Per què tria com a títol una expressió d'alegria si després en el poema ens parla de la brutalitat de la guerra?
- 4) En aquest poema es pot veure com, l'amor representa el motor de les persones i és la única cosa que les impulsa a seguir vivint malgrat les circumstàncies adverses. Què opines? Debat amb els teus companys sobre aquesta temàtica.

- 5) Cerca altres poemes de Estellés del *Llibre de Meravelles* on es pugua veure la temàtica del amor com element capaç de salvar a l'home.
- 6) Aquest poema té una estructura il·lativa per què s'estableix relació entre les diferents parts, quin és el fil conductor de tota la poesia? Evidencia les estructures il·latives.
- 7) Quins són els mots que més es repeteixen al llarg del poema?
- 8) Per què creus que Estellés posa tanta èmfasis en la paraula "pel·lícules"? Quina interpretacions li pots donar?
- 9) En el poema hi ha varies expressions temporals per parlar del passat, subratlla-les.
- 10) Individua i subratlla tots els verbs en passat que hi ha en el poema i escriu a quin temps verbal corresponen.
- 11) Estellés utilitza al llarg del poema un llenguatge senzill i fidel a les seues arrels, empra per exemple el valencià de l'Horta amb el verb "eixir" i un llenguatge col·loquial per a que tot el món pugua llegir els seus poemes i identificar-se en ells. Cerca les expressions col·loquials que hi ha en el poema quan parla de la seua relació amb la dona amada.
- 12) Conjuga al pretèrit indefinit el verb "eixir" i també la seua variant oriental "sortir".
- 13) Tradueix la següent expressió utilitzada per Estellés: "i xafàvem les corfes de cacau"
- 14) La grandesa del poeta resideix en combinar el llenguatge col·loquial amb la mètrica culta i nombrosos recursos retòrics. Individua les següents figures retòriques: paral·lelisme, epífora, encavalcament, al·literació, metàfora, comparació, pregunta retòrica, hipèrbaton, enumeració, derivació i polisíndeton.

ACTIVITAT 9

Ací tenim el poema número II "A Miquel Grau, assassinat a Alacant" (Mural del País Valencià, Volum I, pp. 326-327). Amb aquesta composició es podrà treballar una vegada més en el anàlisis poètic i en les construccions gramaticals, al mateix temps que s'estudiaran importants esdeveniments històrics i culturals que van marcar la història recent del segle passat del País Valencià.

A MIQUEL GRAU, ASSASINAT A ALACANT

II

Tornaran les paraules d'odi!

Tornaran els mots de venjança?

Damunt el cos, una senyera.

El poble, mentrestant, avança.

Avançarà vers un destí

De clavells i·luminadors!

Oh pobre cos, tristíssim cos!

Falç i martell vindicadors!

Per la teua mort. Per la teua

Clara i exigent dignitat!

Ens convocaven, els teus mots,

A l'alegria general,

L'alegria d'un poble en marxa

Que mai ningú podrà aturar:

Perquè vas morir al carrer,

A una plaça de la ciutat,

Amb el teu cos estés als braços

Torna el País Valencià!

Amb un mort, amb un mort només

Que valdrà per totes les morts!

Amb un mort creuat a la gola,

Amb un mort, creuat com un os!

Però crida el poble: demana

Amb renovellada energia,

La voluntat del 9 d'octubre,

El crit, vast, per l'autonomia!

Tu seràs la fonda relíquia

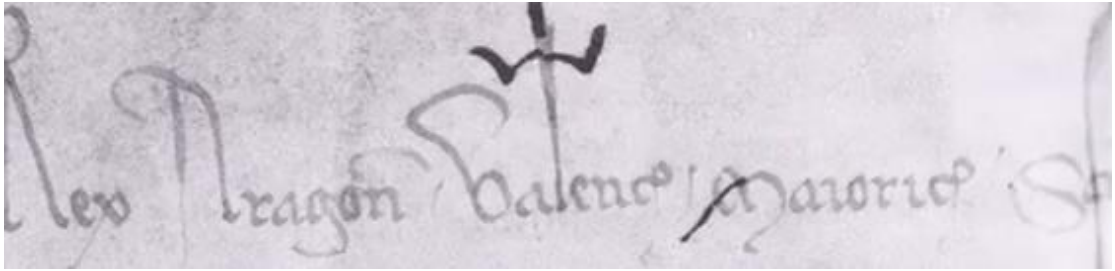
Central i clara del altar!

Perquè l'ofici de difunts

És ofici de llibertat!

- 1) Individua en el poema els verbs en futur, després conjuga'ls.
- 2) Quines figures retòriques emprà Estellés en aquest poema? Amb quina finalitat els utilitza?
- 3) Ha utilitzat algun tipus de interjecció? Si ho ha fet, on podem encontrar-les? Subratlla-les.
- 4) Saps que va passar durant els anys setanta al País Valencià? Cerca notícies, vídeos i documents sobre aquell període i apunta't els esdeveniments més rellevants.
- 5) El poema està dedicat a Miquel Grau. En parelles busqueu informacions sobre qui és, la seua vida i el seu assassinat, després, feu una línia temporal amb els esdeveniments que heu trobat en el exercici anterior sobre la Transició que es puguin connectar amb ell.
- 6) Ara llegeix aquest article sobre Miquel Grau, “Crímenes encadenados, impunes. Miquel Grau, asesinado en 1977” i després resumeix les informacions més rellevants sobre el cas. [\[https://blogs.publico.es/verdad-justicia-reparacion/2021/12/04/crimenes-encadenados-impunes-miquel-grau-asesinado-en-1977/\]](https://blogs.publico.es/verdad-justicia-reparacion/2021/12/04/crimenes-encadenados-impunes-miquel-grau-asesinado-en-1977/)
- 7) Accedeix a Flipgrid: <https://flipgrid.com/7e9c7a56>. Ara que tens bastant informacions sobre el assassinat de Miquel Grau, grava un vídeo on expliques ho que va passar aquell dia de 1977. Imagina't ser un periodista de una important cadena televisiva: has de dar totes les informacions de manera clara i comprensible a tots i sobretot, has de ser imparcial. EL vídeo ha de durar uns tres minuts.
- 8) En el poema, al tercer vers Estellés nombra la “senyera”. Sap què és? Mira el següent vídeo de la conferència de Òscar Rueda en el Ateneo Mercantil de Valencia “La Senyera Valenciana: Historia y Simbolismo” i respon a les següents preguntes. [\[https://youtu.be/QsFZr044BuM\]](https://youtu.be/QsFZr044BuM).
 - Segons Òscar Rueda, quin és l'origen de les barres que formen la Senyera valenciana?
 - Què és el “Peñó de la Conquista”? On es conserva?
 - En quin llibre es fa referència a la Senyera?
 - Quina llegenda hi ha sobre la Senyera?
 - Què és el “Privilegi de Pere II, el Cerimoniós”?
 - Resumeix la guerra dels dos Peres.
 - Quin va ser el primer símbol en l'escut de la ciutat de València?

- Quan va aparèixer per primera vegada la corona en l'escut? Què simbolitza?
- Què element et crida l'atenció en aquest document del segle XIV?

- En quin any naix la bandera de València?
- Per què té el fondo blau?
- Per què el símbol del dragó evoluciona en el conegut "Rat Penat"?
- Cerca la llegenda sobre el Rei Jaume I i el Rat Penat.
- Què passa durant el cerimonial especial de la Reial Senyera?
- Descriu breument la manera de desfilat de la Senyera valenciana a partir de les imatges de 1638 i 2004.

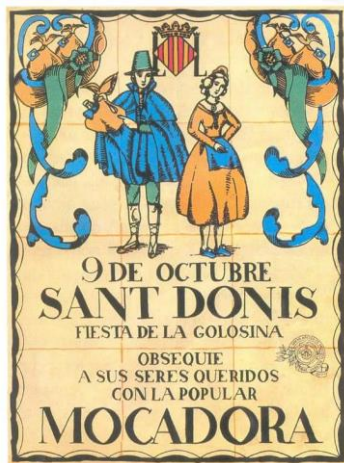

[Gravat de l'any 1638 – fotografia del desfile de l'any 2004]

- De què any és la Reial Senyera que es conserva en el Palau de l'Ajuntament de València?
 - Què va passar el 25 de juny de 1930? Per què és una data important?
 - La Senyera té connotacions polítiques?
- 9) En el poema Estellés cita la data del 9 d'octubre.
- Saps què representa aquest dia? Cerca en Internet què es celebra aquest dia en el País Valencià.

- Després d’haver llegit articles sobre el 9 d’octubre has pogut comprovar que es celebren, d’una banda, el Dia de la Comunitat Valenciana i també Sant Donís, el sant dels enamorats valencians. Quines són els orígens de les dos festes?
- Ací tens dos imatges connectades amb Sant Donís, la primera és un cartell publicitari i la segona, representa el mocaorà, el dolç dels enamorats valencians. Llegeix aquest article sobre la festa “LA MOCADORÀ DE LA COMUNITAT VALENCIANA PER SANT DIONÍS” <https://www.comunitatvalenciana.com/va/inspirat/la-mocadora-de-la-comunitat-valenciana-per-sant-dionis>.

Ara accedeix a Flipgrid <https://flipgrid.com/6ae76ef4> i grava un vídeo de dos minuts on expliques la recepta per cuinar el dolç típic de Sant Donís (si vols pots gravar-te mentre intentes preparar-ho).

- Escribe un text on parles de les tradicions que hi ha en el teu poble, quines són els seus orígens i com es celebren.

5.3 NIVELLS C1-C2

ACTIVITAT 1

Després d'haver mirat el vídeo “Estellés, poeta de meravelles”, respon a les següents preguntes.

[<https://www.youtube.com/watch?v=G21raQjcPZw>].

- 1) En el vídeo s’afirma que Vicent Andrés Estellés és l’Ausiàs March del segle XX, què opines?
En petit grups, cerqueu informacions sobre Ausiàs March i debateu respecte a la afirmació arriba.
- 2) Com es deia la dona de Estellés?
- 3) De què dolor parla l’entrevistador quan es refereix al poeta?
- 4) Per què defineix Estellés com “el poeta de meravelles”?
- 5) Quan escoltem la entrevista de Isabel, com descriu Vicent?
- 6) Com es pot definir el estil de Estellés?
- 7) Com descriu Carmina el raport que tenia amb el seu pare? Quin record ens conta?
- 8) Quina era la “cançó de bressol” per a dormir-se de Carmina?
- 9) De què feia Estellés?
- 10) En el vídeo el poeta diu: “la nit és el meu regne”, què significa? A que es refereix?
- 11) On estudià periodisme?
- 12) Per què Dominic Keown defineix Estellés com “el poeta de la vida”?
- 13) Per què creus que alguns ho defineixen com al “Pablo Neruda valencià”?
- 14) Estàs d’acord amb la afirmació “Estellés enalteix la llengua valenciana”?
- 15) Què opina sobre la poesia de Estellés Xavi Sarrià?
- 16) Què diu Estellés sobre València?
- 17) On i quan va nàixer?
- 18) Com era la seua família?
- 19) Estellés afirma: “he menjat quilos i quilos de fam”, a què està fent al·lusió?
- 20) Què opina Paco Muñoz sobre el llenguatge i l’estil de Estellés?
- 21) Quan va morir?
- 22) A quin poble de la Ribera va viure durant uns temps?
- 23) La filla, Carmina al final del vídeo conta un anècdota que va passar tres mesos després de la mort del pare. Pots resumir ho que ha contat?

24) Quan es van recitar els següents versos: "M'agradaria encara, que alguna dona del meu poble isqués / al carrer, inquirint: Qui s'ha mort? / I que li donin una breu notícia / És el fill del forner, que feia versos / Més cultament encara: El nét major / de Nadalet. Poseu-me les ulleres"? Qui li va recitar?

25) Quines són les temàtiques de la poesia de Vicent Andrés Estellés?

ACTIVITAT 2

A partir de la lectura de l'entrevista que Enric Bou li va fer a Estellés el 1978 amb motiu de l'entrega del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, redacta un text de 2 pàgines on parles de Estellés i de la seua trajectòria personal i professional.

[<https://www.cervantesvirtual.com/downloadPdf/serra-dor-any-xx-num-226-227-juliol-agost-1978-938017/>]

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

una inconformitat

per Enric Bou

El Premi d'Honor de les Lletres Catalanes ha estat concedit enguany al poeta valencià Vicent Andrés Estellés. Els diaris ho van dir: aquest fet suposa el reconeixement d'una llarga tasca realitzada durant molts anys a base d'escriure llibres i més llibres sense tenir, de moment, l'esperança que algun dia veiessin la llum pública. A més, el Premi ha estat concedit al poeta de Burjassot en uns moments difícils per a ell, moralment (per la sensibilització anticatalana que es manifesta al País Valencià) i físicament (operat i

separat de les tasques professionals des de fa mesos).

Arribar a Vicent Andrés Estellés, en aquests dies d'homenajes, lectures i visites mèdiques, m'ha estat una mica difícil. El trobo per fi un matí de juny, en una sala poc acollidora, hall d'hotel, i contesta amablement les meves preguntes. I també ell me'n fa, especialment sobre poetes barcelonins que coneix i estima.

Vicent Andrés Estellés és un home baix, de cara rodona i ulls vius que demanen

complicitat en la ironia. Amb les mans dibuixa gestos, completa les paraules i sembla marcar cesures i finals de vers. Afable, amb una sensibilitat a flor de pell, impregna les frases de sentiment i de ritme. Gairebé recita quan parla, o sembla que mentalment, potser per deformació personal, ordeni les frases dins una estructura adequada i imagini versos. Parla un valencià molt ric; del poble, com a ell li agrada. Comencem parlant dels seus orígens literaris, de com va començar a escriure poesia.

[489] 57

«Joan Fuster em va dir una vegada que jo no feia poesia amorosa, sinó una catastròfica mena de poesia eròtica. A mi em va divertir, allò.»

—Vaig començar escrivint teatre, abans de la guerra. Era un teatre en un català modest, colloquial, i vaig començar, a l'escola encara, a fer alguns exercicis. Jo no havia estat mai en un teatre. Després hi hagué un moment, que jo situe aproximadament pels anys 1935-1936, en què inesperadament, jo encara no ho entenc, vaig passar als versos. No tenia idea de la mètrica. Havia anat simplement a l'escola del poble i no he passat per l'aprenentatge del batxillerat: vaig començar a es-

criure poesia. Va venir la guerra d'Espanya i en aquell moment els versos que jo feia varen prendre un to combatiu. Perquè veia que era, aquell, aquest, un poble que es posava en marxa. Jo hi participava modestament, des del meu racó humil de fill d'un forner de Burjassot, un forner analfabet —la paraula és dura i és crua, però té una gran precisió. Vaig practicar molt la poesia sense deixar mai el teatre, fins a l'extrem que durant la guerra vaig escriure peces de combat en les quals participaven milicians i milicianes, perquè vivia bastant aquells moments d'illusió i d'esperança. Hi ha una anècdota d'aquest temps. L'any 36, o el 37, vaig escriure una peça de teatre que em va desagradar menys que les altres, i en vaig oferir la possible estrena a una companyia de les Joventuts Socialistes Unificades que actuava al meu poble. Aquelles persones em van donar les gràcies i digueren que literàriament deixava molt a desitjar, però van elogiar molt els meus

versos. En algun acte fins van arribar a llegir alguns poemes meus. Ja estava senyalat.

En acabar la guerra, jo em recorde, al corral de casa meua, cremant uns llibres, perquè ens havien dit que hi havia persecucions contra les persones que tenien certes obres. Com que el que jo tenia era literatura de combat, vaig cremar-ho tot. Havien entrat *«los nacionales»*; s'imposaven les tenebres i les cauteles. Vaig començar a treballar d'aprenent de forner, d'orfebre, de mecanògraf... No trobava el meu lloc. Em sembla que encara no l'he trobat. Un dia, l'any 43 o el 44, vaig dur a un diari un article literari sobre un novel·lista noruec. Naturalment escrit en castellà. El varen publicar i em varen pagar cinquanta o seixanta pessetes, que pràcticament vaig consumir comprant exemplars del diari, perquè estava molt content. Total: vaig col·laborar en un diari i allò derivà en una professió. Em varen oferir la possibilitat d'estudiar periodisme a Madrid. No ho vaig pensar dues vegades. Vaig conèixer el Madrid de la postguerra, que era un Madrid amarg, trist, d'atemptats i de conspiracions. Em van publicar determinades poesies meues en castellà, però eren la traducció castellana de poemes que havia escrit en català: es pot comprovar encara. Vaig veure totes aquelles coses que he intentat narrar en el poema *A mi acorda un dictat*. L'any 45 vaig fer el servei militar als Pirineus bascos, a Navarra. Aquell fou un moment angoixós, perquè feia un fred mortal. Entre els dies d'aquell hivern vaig intentar escriure versos, després d'haver passat molt de temps sense fer-ho. Aquells versos, els conserva encara la meua dona. Eren en un quadern escolar, i deien aproximadament: «Vos parle en el nostre idioma...»; o sia, tornava a cultivar el nostre idioma.

—Quan vas publicar el primer llibre?

—En arribar a València, després del servei militar, vaig entrar en contacte amb Francesc Ferrer Pastor, que preparava treballament l'edició del seu *Diccionari de la rima*. Les converses amb ell m'ho van fer veure tot definitivament clar. Em va fer entrar en contacte amb persones del Principat i em va fer conèixer personalment Joan Fuster. L'amistat amb Fuster és vella. Ha estat sempre una persona col·lonada, colossal. Llavors vaig començar a participar en concursos, però no em varen premiar mai. Vaig participar, per exemple, en un concurs de guions de cine, amb un text en català, ací a Barcelona. Tampoc no me'l varen premiar. Fa vint-i-cinc anys varen publicar el meu primer llibre, *Ciutat a cau d'orella*. Aleshores ja veia les coses definitivament clares, pel que fa referència a la poesia i a l'idioma.

De fet, el primer llibre publicat no és el primer escrit amb voluntat de llibre, perquè el primer que vaig escriure amb una

certa unitat era *Donzell amarg*. Després, *Ciutat a cau d'orella*, que havia estat ocasionat per una visita a Tarragona. Però aquest es va publicar abans, perquè, *Donzell amarg*, el vaig presentar al premi «Ossa Menor» i el varen tornar. Va restar finalista. El premi, se'l va endur Miquel Martí i Pol. Em vaig oblidar d'aquest llibre. Tant, que no vaig pensar de recuperar-lo de les mans del jurat. Temps després, Pedreira el va presentar al premi de Cantonigròs, i és el tercer llibre que vaig publicar. Anteriorment n'havia publicat un altre. La meua primera filla havia mort. Jo, en aquell moment, vaig pensar dedicar-li un llibre de poemes. Es digué *La nit*. No recollia coses escrites exactament amb motiu de la mort de la meua filla, sinó coses anteriors, perquè en recollir poesies em vaig adonar, de sobte, que la idea de la mort era molt present als meus versos, a les meues preocupacions. I únicament vaig haver d'afegir un parell d'èlegies a la mort de la filla. Si val a dir-ho, et contaré que *La nit* fou el meu primer èxit: es va parlar molt bé del llibre i es va esgotar amb prestesa.

—T'ha preocupat l'adscripció a una tendència literària determinada? Em refereixo al realisme, evidentment.

—Jo he anat escrivint simplement perquè sempre he tingut, si em permetis la confessió, que és lleugerament impúdica, la por de morir-me sense poder dir abans determinades coses que volia dir. Això ha fet que no em plantegés gaire les qüestions de formalisme, que considerava que eren discussions acadèmiques; jo continuava escrivint versos. Vaig escriure un llibre en el qual trobo les coses més significatives de la meua producció, *La clau que obri tots els panys*. Em sembla que no s'hi ha parat gaire esment, però hi ha ètics que resumeixen la poesia anterior i, en certa manera, ja anticipen el que escriuré després. El tema del sexe s'hi planteja cruament, el tema de l'amor

també, i el tema de la mort, amb virulència. El tractament de la mort ha estat qualificat de diverses maneres, i jo agraesc infinitament totes les opinions. Perquè jo mateix intento veure-ho clar. A vegades és una reacció irada. Totes les morts són tristes. D'altra banda hi ha la incompreensible bellesa del moment de la mort. Aquest tema venia determinat de molt abans de la mort de la meua filla, perquè jo m'he criat en un ambient de morts, de dols. En un poema de *L'ofici de demà* faig menció de les morts familiars. Al meu avi, el varen matar a la boca d'un forn per qüestions d'herència. Em vaig assabentar de la mort del meu avi anys després. Ja era a Madrid, i com que sabia que un dia determinat, el 26 de juliol, tota la família plegada anava a missa i hi havia funerals i eixes coses, vaig buscar els diaris del dia 26, i em vaig trobar amb la notícia que el 26 de juliol de 1925 l'havia mort un germanastre, que va morir boig. Vull dir que el

lums de l'obra completa. Com expliques aquest —diguem-ne— desordre?

—Jo he treballat dintre una anormalitat. Pensa en els anys de persecució, de les cauteles que t'he dit abans. Vull dir-te que hi ha hagut una certa irregularitat, una certa pausa entre uns llibres i la resta. El desordre, a mi em sembla que és més aparent que no real.

—*I l'obra completa? Quants volums te'n queden per publicar?*

—Bé, les obres completes són una fantàstica improvisació que va fer Eliseu Climent. Ell vingué un dia a casa i em va proposar la publicació del primer volum. Jo ja coneixia Climent, perquè era client habitual de la seua llibreria. Era impensable per a mi que un dia pogués publicar les obres completes. Em vaig quedar fotut a més no poder. Però, un mes abans que sortís al carrer el llibre, li vaig donar les coses que tenia a la mà. Tant, que vaig haver de fer-li fotocòpies de *La nit*, perquè no en tenia més que un exemplar. Recorde que el llibre que tenia més recent en el temps era *El gran foc dels garbons*, que tampoc no restava complet. Vaig fer un grapat amb allò i li ho vaig donar. El segon volum, en què pensava que hauria rectificat la improvisació, també em va sorprendre, al Perelló. Preparava amb tota classe de precaucions l'ordenació d'aquell segon volum, i no hi va haver altre remei que enllestir-lo amb presses. Tant, que per això vaig publicar, per completar el volum, el *Llibre dels exilis*, que és un fragment només de *La clau que obri tots els països*. El tercer volum ja va més ordenat, i el quart supose

«Sempre he tingut la por de morir-me sense poder dir, abans, determinades coses que volia dir.»

que també. Ara Eliseu està a punt de reeditar el primer volum i m'agradaria d'incloure-hi *Ciutat a cau d'orella*.

D'altra banda, Eliseu Climent m'ha publicat ja un volum de teatre. Aviat publicarà més volums de teatre, i volums on hi ha guions de cine, no realitzats; també un parell de novel·les, que ja té, i llibres de contes i de viatges. He treballat acuradament, perquè encara queden quatre o cinc volums de versos com els anteriors.

Sóc molt conscient del que dec als cantants en la difusió de la meua obra. A Ovidi Montllor, que per a mi és com un germà des que ens vàrem conèixer ja fa bastants anys. L'estime moltíssim. Ell ha fet molt per divulgar les meues coses

i n'estic molt agraït. També, a Mariana del Mar Bonet, que ha sabut fer una cançó del que era un esqueix de poema. Ho fa deliciosament. També, als innombrables cantants que hi ha pel País Valencià: Carles Barranco, Xambó, Josep Blay...

—*Actualment, en què treballes?*

—Des de fa tres anys treballo en una obra, el *Mural del País Valencià*. El *Mural* està integrat per seixanta llibres, on tracte d'evocar personatges històrics, situacions històriques, la geografia, la naturalesa, els rius, els productes del País Valencià, en fi, tot el «món» valencià. Em sembla que trenca amb la línia anterior, si és que abans hi havia alguna línia. Aquella preocupació dramàtica pel tema de l'amor, de la mort, em sembla que ja l'he superada. Estic molt content

i molt nerviós respecte del *Mural*, perquè per primera vegada ha arribat el tema de l'alegria als meus versos, i «cante» amb una alegria desesperada. Vaig iniciar-lo el 73, però era un tempteig previ. Quan de veritat vaig començar a escriure'l va ser el 22 o el 23 de novembre de 1975. Per això, possiblement, l'alegria.

Voldria que es publicués aviat, però no sé quan sortirà. Restava una tasca mínima d'empalme de textos i llibres. Però això té un problema: com que m'han prohibit de fumar, no trobe la manera de posar-me a treballar. Em costa trobar el ritme intern que ho lligui tot, però en un parell de mesos ho puc acabar.

—*El tabac, l'alcohol. Recordo que una vegada Ferrater va dir que l'alcohol no li havia inspirat ni un sol vers. Què en penses?*

—No, és clar! L'alcohol «esborra» —de vegades...— els textos que has escrit. Jo he begut moltíssim, però bebia l'alcohol per plaer. També era una manera imbècil d'escapar d'una realitat profundament adversa. Ara, que ha desaparegut la «realitat adversa», he deixat de beure radicalment i he entès la immensa festa que significa un simple got d'aigua. En publicar *Vanibes* em va interessar moltíssim veure obres, llibres, de Picasso, repassar modestament la meua «assinatura» de Picasso, i vaig comprar uns volums. Entre ells, n'hi havia un que era la vida diària de Picasso, feta o contada a base de fotografies, i recorde que en cap fotografia no hi havia una sola ampolla de conyac, de whisky o de vi. O siga, el senyor Picasso bebia només que aigua, cosa que entenc perfectament, perquè calia que tingués el pols ferm. I això va contribuir, en una primera ocasió, a fer-me deixar de beure.

—*Què ha significat, per a tu, el Premi d'Honor?*

—Per a mi ha estat un motiu, mentiria si no ho digués, de satisfacció immensa. Però, també, d'una gran responsabilitat, perquè sóc conscient del premi. La res-

ponsabilitat i l'alegria van unides. Responsabilitat a l'hora d'escriure, de viure, i motiu d'alegria perquè em va arribar en uns moments en què estava bastant fotut, i estic bastant fotut, físicament. Recorde el dia que em varen donar el Premi. Hi hagué una cosa acollonant per a mi: em varen fer seure a la presidència i llavors restava allí, davant meu, la meua dona; recorde, no sé com dir-ho, una única llàgrima, que queia inacabablement, perquè ella sabia, com cap altra persona, el que hem patit, el que hem cregut, el que creiem, el que esperem, per què lluitem i lluitarem encara!

Vicent Andrés Estellés s'ha emocionat. És un home senzill i modest. Arriba Joaquim Horta, un bon amic. Anem a prendre un cafè. — ENRIC BOU.

Fotos: Josep Roca.

Y R Ü L L. ESCOLA-GUARDERIA

ABADESSA OLZET, 30 (TORRE)
BARCELONA-34 (PEDRALBES)
TELÉFON 203 78 89

- Nens i nenes des de mes i mig fins a 4 anys.
- Mitja pensió. Cuina pròpia.
- Horari: de 7.30 a 20.30, amb opció a sopar i pernoctar a l'escola.
- Jocs didàctics.
- Estades llargues i curtes.
- Gran jardí amb pins.

tema de la mort, de les precaucions, de les tassetes de tilla i aquestes coses, m'està fotent des de sempre. Després vaig entrar en la vida adulta amb la mort als braços: la de la meua filla. També, cal no oblidar-ho, les tongades de morts de la guerra, de la postguerra. M'he criat en un món així, i el que abans era un motiu de còlera ara ja és un motiu de dolorosa comprensió, o d'estupefacció, o d'incomprensió radical.

—Al costat del tema de la mort, als teus versos es troba sovint el de l'amor. Què significa per a tu?

—Joan Fuster em va dir una vegada que jo no feia poesia amorosa, sinó una castròfica mena de poesia eròtica. A mi em va divertir, allò. Hi ha, de vegades, un cert enamorament de la persona i em complasc en temes eròtics. He viscut també bastant intensament el temps de la postguerra (piu de ferro, mai no ho he estat) i he procurat contar-ho. Simplement. Al fil dels fets o dels records. Entenc l'amor com un cataclisme, com una vida que es desfà damunt d'un cos. De vegades he pensat que efectivament la meua vida es destrossava en fer l'amor.

—Com expliques la teua «devoció per les lletres llatines»?

—Això, en certa manera, és una mesura cauta. Hi havia el risc a l'hora de dir certes coses. Hi havia enfront una senyora, molt puta, que es deia la «censura», i, ja advertit, havent ratllat molts dels meus versos, hi havia l'autocensura, que actuava més rigorosament encara que la censura després. Vaig pensar un dia d'emprar els noms de figures literàries excel·les, com els d'Horaci, Virgili, Rufus Fest Aviè, Ovidi. Això em permetia parlar de moltes coses que desagradablement ocorrien a la ciutat de València i guardar després amb un mínim de seguretat els papers que anava escrivint. Hi ha un fet determinant: el dia que posen Joan Fuster en una falla i el cremem. Aquest acte va determinar l'escriptura de les *Horacianes*.

Com abans el fet de la postguerra, molt amarg també, havia determinat les èglogues. Perquè jo no em plantejava cap problema literari, de fer-les així o fer-les aixà, sinó simplement de contar, de narrar certes coses. Estic disposat a donar quan siga, si és que arribat el cas ho considere necessari, la identitat de Suetoni i d'altres persones de les *Horacianes* i de l'*Exili d'Ovidi*. Perquè els fets narrats són fets puntuals.

—En molts poemes cites autors de la literatura catalana i de la literatura estrangera. Això indica algun deute concret? Tens algun autor preferit, o alguna lectura obsessiva?

—Hi hagué uns moments centrals, quan començava a escriure. Fou el dia que vaig conèixer personalment Salvador Espriu. Em va emocionar profundament,

«Per primera vegada he arribat al tema de l'alegria i "cante" amb una alegria desesperada.»

més enllà de la cosa literària, tot i que com a escriptor el respecte moltíssim. També, la coneixença personal, a València, de Carles Riba, el Riba de les *Elegies* i del *Salvatge cor*. I Pere Quart, Joan Oliver, que «m'acompanya» en tot moment per moltes raons. Però la meua devoció —és un tòpic, però què hi haurem de fer?— és la lectura d'Ausiàs March, més ric del que pensem; diu més coses de les que sembla. És una lectura permanent, com la de Jaume Roig, tot i que Ausiàs March ha entrat més a fons en la meua vida que Jaume Roig, que sempre resta de banda de fora. Potser, jo no ho sé, perquè Ausiàs March, al cap i a la fi, era de poble, de Gandia. Si mires la nòmina dels escriptors del País

Valencià, t'adones que la immensa majoria són de poble. I la ciutat, que està plena de problemes (el blau de la senyera, l'idioma...), és la ciutat només, i n'hi ha pocs, d'escriptors, i habitualment en castellà; o castellanistes o llerrouxistes.

—Què ha representat per a tu Gabriel Ferrater?

—He sentit sempre per Gabriel Ferrater una devoció extremada, en silenci sempre. Era el temps en què jo estava «en silenci» aparent. A cada cosa de Ferrater que llegia, m'identificava amb ell. Em sabia «dit» per Gabriel Ferrater. No és vanitat, però jo era una persona d'edat aproximada a la seua, que no podia publicar coses i que això no obstant les veia dites per ell. No puc oblidar la lectura de *Da nuces pueris*, en una taverneta de

Ciutat de Mallorca, que per a mi obria uns horitzons il·limitats.

—A més de la literatura catalana, has tingut altres preferències?

—Una altra lectura obsessiva que no ha minvat al pas del temps ha estat la de Pablo Neruda. El vaig «conèixer» tard, l'any 56. Poc després de morir la meua filla vaig entrar en una llibreria, i l'amo, que ja coneixia d'abans, em va fer passar dintre i em va mostrar uns llibres que venia d'amagat. Entre ells, els de Pablo Neruda.

—Creus que t'ha influït?

—No. Jo crec que no. Ha estat un objecte de devoció estrany. Els poemes de *Residencia en la tierra* m'agraden molt, però els veig com una cosa llunyana. M'han influït més Rimbaud, Baudelaire, Eluard, Ungaretti, Quasimodo, Walt Whitman, Pavese. Per cert, sobre Pavese hi ha una anècdota curiosa. En publicar-se el *Llibre de meravelles* hi hagué un comentari molt ben fet de Joan Teixidor, que va assenyalar entre les possibles influències la de Pavese. Jo no coneixia Pavese més que com a autor de novel·les, i a partir del comentari de Teixidor vaig procurar conèixer la seua poesia, i em va fascinar.

—Hi ha un fet curiós en la teua bibliografia. Fins l'any 1970, només havies publicat quatre llibres, i a partir d'aquest any n'has publicat més de deu, i dos vo-

ACTIVITAT 3

En aquesta activitat es treballarà a partir de la poesia “Cant de Vicent” (Balanç de mar, en Obra Completa, IV).

De pares pobres	buit, en desús,	i ben poc més.
i amb mitges soles,	dalt el comú.	Per les parets
a molta honor,	Plàcides prades	unes pintures
vindria al món,	de les teulades,	de criatures
un món humil,	d'això em vindria	inesperades:
mes no mesquí.	la melangia,	donzelles llargues,
Recorde, encara,	anys endavant,	de llargs cabells,
la casa, clara,	i més d'un cant.	i mariners,
on jo nasquí:	El paisatge	reblertes sines,
precari, el pis	l'honren estables,	remotes illes,
tenia cuina,	comuns, corrals	ocells i barques,
amb una pica	i fumerals.	estranyes canyes.
de pedra vella	Per fer més fi,	M'excitaria
i una finestra;	també algun pi,	la fantasia
després hi havia	i cossiols	aquell mural
la galeria	d'alegres flors:	càndid i estrany?
i aquella parra	hi ha, de precari,	Al menjador
que tant m'agrada,	clavells, geranis,	molta claror
sempre evocar;	roses intactes	i ben poc més.
l'embarronat,	i fulles magnes.	Per les parets
corcat, dolent,	Al menjador	unes pintures
i un colomer	molta claror	de criatures

inesperades:	clavells, geranis,	de cert setembre,*
donzelles llargues,	roses intactes	del càlid ventre.
de llargs cabells,	i fulles magnes.	Molt festejat
i mariners,	Al menjador	pel veïnat,
reblertes sines,	molta claror	a poc a poc,
remotes illes,	i ben poc més.	amb llet de pot
ocells i barques,	Després, l'amplària	i sopes d'all,
El paisatge	greu de la sala	em vaig criar.
l'honren estables,	un ambient	Tinc la nostàlgia
comuns, corrals	de cos present.	d'aquella casa,
i fumerals.	I l'adjutori	del món aquell,
Per fer més fi,	del dormitori	què li hem de fer.
també algun pi,	on em van fer,	No em preocupe:
i cossiols	fill de forner,	és l'únic luxe
d'alegres flors:	i em varen traure,	que em puc permetre,
hi ha, de precari,	el dia 4	i a fer punyetes.

- 1) Vicent Andrés Estellés durant tota la seua trajectòria literària, sempre ha tingut present el seu origen familiar. Un poema en què això s'expressa explícitament és "Cant de Vicent". Llegeix el poema i assenyalatots els versos on es el poeta fa referència als seus orígens.
- 2) Quins són els elements bàsics del seu origen?
- 3) En el poema Estellés fa una distinció clara entre els seus orígens personals i el que ell considera que hi ha de fonamental en la seua vida. En què creus que consisteix aquesta distinció?
- 4) Com descriu les seues orígens al llarg del poema? Quins recursos utilitza?
- 5) Creus que el seu treball com a periodista puga haver influenciat la forma en la que evoca el passat i en la forma d'expressar-se?

6) De què manera descriu el seu naixement?

ACTIVITAT 4

A partir de la lectura del poema "Per exemple" (Llibre de Meravelles, p. 78), es treballaran els verbs en subjuntiu, però també la temàtica de la postguerra valenciana.

PER EXEMPLE

Entre aquests dos estats és tot lo poble

e jo confés ésser d'aquest nombre.

Ausiàs March.

ELS anys de la postguerra foren uns anys amargs,

com no ho foren abans els tres anys de la guerra,

per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres,

per als mateixos hòmens que varen fer la guerra.

La postguerra era sorda, era amarga i feroç.

No demanava còleres, demanava cauteles,

i demanava pa, medicines, amor.

Anys de cauteles, de preocupacions i tactes,

de pactes clandestins, conformitats cruels.

Ens digueren, un dia: La guerra s'ha acabat.

I botàrem els marges i arrencàrem les canyes

i ballàrem els marges i arrencàrem les canyes

i ballàrem alegres damunt tota la vida.

Acabada la guerra, fou allò la postguerra.

S'apagaren els riures estellats en els llavis.

I sobre els ulls caigueren teranyines de dol.
S'anunciaven els pits, punyents, sota les teles.
Un bult d'amor creixia, tenaç, a l'entrecoix.
Eren temps de postguerra. S'imposava l'amor;
brutalment s'imposava sobre fam i cauteles.
I fou un amor trist, l'amor brut, esgarrat.
Un sentiment, no obstant, redimí la vilesa
que vàrem perpetrar, innocents i cruels,
plens ja de cap a peus d'obscuritat i fang.
Res, ja, tenia objecte. La guerra, la postguerra...
¿I qui sap, al remat? Sols ens calia viure.
I després de palpar-nos feroçment, brutalment,
arribàvem a cas i dúiem les mans buides,
i encara ens mirem ara les mans buides a voltes,
i ara sentim l'espant que llavors no sentíem
i plorem per aquella puresa que no fou,
per aquella puresa que mai no hem pogut viure,
que no hem pogut tastar en cap de banda, mai.

- 1) En el poema podem notar que Estellés fa ús de verbs en subjuntiu, subratlla'ls i conjuga'ls.
- 2) Quina és la temàtica del poema?
- 3) Com ens parla de l'amor? Com ho defineix? Per què?
- 4) Completa la següent fitxa tècnica del poema.
 - Rima i mètrica: aquest poema té rima? Quin tipus de rima és? Quants versos i estrofes té?
 - Figures retòriques:

- 5) En el poema parla de “anys de cauteles”, de “pactes clandestins” i de “conformitats cruels”; a què es refereix? Intenta dar una explicació a aquestes expressions.
- 6) Quina funció té la pregunta retòrica en el poema?
- 7) La guerra fou sense dubte un període dur i difícil però, llegint les paraules de Estellés pareix com si els anys de la postguerra foren encara pitjors. Coneixes la història d'aquells anys? Per què la postguerra va ser possiblement més “sorda, amarga i feroç”?
- 8) Intenta definir què és la repressió lingüística.
- 9) Ara llegeix aquests dos articles que parlen sobre la repressió lingüística als territoris catalanoparlants: “La llengua durant el franquisme: repressió i recuperació” [<https://sites.google.com/site/historiadelpoblevalencia/el-siglo-xx-una-esperanza-de-cambio/la-represin-de-la-dictadura-franquista/la-llengua-catalana-durant-el-franquisme>] i “Vuit eines de repressió del català durant el franquisme” [https://www.ara.cat/societat/vuit-repressio-catala-durant-franquisme_1_1881072.html]. A partir de la lectura dels articles proposat busca més informació i després escriu un text informatiu on parles de la repressió lingüística i de les conseqüències que ha hagut en les persones.

ACTIVITAT 5

En aquesta activitat s'intentarà analitzar i dar una interpretació al poema “Cos mortal” (Llibre de Meravelles, p. 55) i es parlarà de la pel·lícula de DACSA Produccions que rep el mateix nom.

COS MORTAL

“Sí com aquell que és jutjat a mort”

AUSIÀS MARCH

Trinquet del Cavallers, La Nau, Bailén, Comèdies,
 Barques, Trànsits, En Llop, Mar, pasqual i Genís,
 Sant Vicent, Quart de fora, Moro Zeit, el Mercat,
 mercé, Lope de Vega, Colom, Campanares,
 Palau, Almirall, Xàtiva, Cabillers, Avellanes,
 Pouet de Sant Vicent, Cavallers, Sant Miquel,

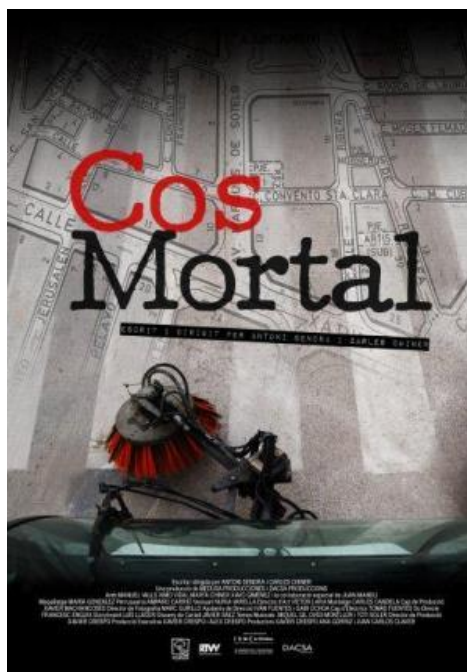
Roters, Sat Nicolau, Samaniego, Serrans,
Rellotge Vell, Sant Jaume, Juristes, Llibertat,
Soledat, Ballesters, Bonaire, Quart de dins,
Blanqueries, Llanterna, l'Albereda, Correus,
Nules, Monteolivet, Gil i Morte, espartero,
Miracle, Cordellats, Misser Mascó, Minyana,
el Portal de Valldigna, Porxets, Soguers, Navellos,
Querol, Reina Cristina, Mayans i Ciscar, Temple,
Ponts de la Trinitat, del Real, de la Mar,
d'Aragó, dels Serrans, de Sant Josep, de l'Àngel.

I l'Avenida del Doncel Luis Felipe Garcia Sanchiz.

- 1) Quina és la cosa que més et crida l'atenció després de llegir aquest poema?
- 2) Quina és la figura retòrica utilitzada per Estellés?
- 3) Dona una interpretació al poema. Fes una ressenya on parles de quin significat té.
- 4) Què significa “Trinquet”? Amb quin esport es relaciona?
- 5) Podem definir “Cos mortal” com a un inventari on Estellés hi consigna, entre altres, carrers, places i altres llocs emblemàtics de la ciutat de València. Mitjançant Google Maps, en grup, feu una cerca dels llocs on estan ubicats i d'imatges corresponents als llocs que apareixen en el poema. Ara elaboreu una presentació amb Power Point amb els llocs i les imatges que apareixen i acompanyeu cadascuna d'un peu de foto on expliqueu les característiques del lloc en qüestió, on es troba i si hi ha alguns curiositats. Seria interessant encontrar imatges de l'època de Estellés per a poder fer un contrast amb els mateixos lloc hui dia.
- 6) El 2009, DACSA Produccions va realitzar un llargmetratge titulat “Cos Mortal”, aquesta es la sinopsi: *“COS MORTAL narra el recorrido vital de Horaci, un joven documentalista que se gana la vida limpiando las calles de la ciudad de valencia con una barredora mecánica. Tras dos años enfrascado en un documental sobre el poeta Vicent Andrés Estellés, Horaci*

comienza a alejarse de la realidad más inmediata, en contraste con el legado de Estellés, en una dura carrera que pondrá a prueba su resistencia física y mental.”

Ací està el enllaç al tràiler [<https://player.vimeo.com/video/213853121?h=a062695e1f>], mira la pel·lícula i després escriu una ressenya crítica sobre el llargmetratge com si fores un crític cinematogràfic i conclou fent una reflexió sobre la possible connexió amb el poema de Estellés.

- 7) Mira des del minut 18.30 fins al 19.10 per escoltar la veu que llegeix el poema “Cos Mortal” i per a veure els carrers de València que enumera en la poesia.

ACTIVITAT 6

En aquesta activitat es treballarà en les interjeccions i en les rutines conversacionals emprades per Estellés com a eina per a dotar les seues poesies de col·loquialitat i espontaneïtat. Es analitzarà també la ironia típica de la poesia estellesiana. El poema objecte d'anàlisi és “Anem Anant” (El gran foc dels garbons. Dins Obra completa 1: Recomane tenebres

ANEM ANANT

I després de tot, la Mort.

Quina sort!

Coll de figa i morro tort.

Tartanes negres que vénen

tartanes negres que van.

M'agradaven les fogueres

en la nit de Sant Joan.

Ai!

Totes les vinyes enceses,

ningú les pot apagar.

M'he deixat la clau en casa

i ara ja no puc entrar.

La Mort és una llepassa

que no para de pujar.

Ai!

M'agrada veure qui passa.

M'agrada el pa amb oli i sal.

I després de tot, la Mort.

Quina sort!

Coll de figa i morro tort.

- 1) Una de les característiques de Estellés és la presència constant d'una visió molt irònica de la mort. A més, la seua obra està molt marcada per la guerra i les morts dels seus familiars que va experimentar des de xicotet. En aquest poema Estellés fa ús de expressions molt col·loquials per parlar de la mort. Subratlla-les.
- 2) Ara cerca el significat de les següents expressions i paraules:
 - Tartanes: _____
 - La mort és una llepassa: _____

- Coll de figa i morro tort: _____

3) Si es cerca el significat de la expressió “Coll de figa i morro tort”, llegim:

«Morir-se, en llenguatge col·loquial (valencià).

Exemples:

- Al teu veí li veig un aspecte molt lleig que no m’agrada gens. Si el pobre home continua aixina, qualsevol dia fa coll de figa i gori-gori cap amunt.
- El meu avi va fer coll de figa fa molts anys, després d’un accident de circulació. [També: fer coll de figa i morro tort]» (<https://rodamots.cat/fer-coll-de-figa/>).

Notem per tant, que és una expressió típica de la varietat del català occidental que es parla a València, assistim doncs a una varietat diatòpica de la llengua en la poesia estellesiana. Ara cerca en Internet si existeix una expressió amb el mateix significat de la varietat oriental i després pensa en com es diria en la teua llengua i en la teua varietat regional.

- 4) Analitza el poema: què figures retòriques ha utilitzat i per què?
- 5) Creus que la ironia podria classificar-se com recurs retòric? En aquest cas, per què utilitza la ironia?
- 6) Una marca d’estil de Estellés és sense dubte el seu to oral i conversacional, a demostració de això podem veure que en el poema utilitza interjeccions pròpies, impròpies i l’estil exclamatiu. Individua aquests elements en el text i classifica’ls en la tabla a continuació.

Interjeccions pròpies	Interjeccions impròpies	Estil exclamatiu

- 7) Amb quina finalitat utilitza aquests recursos Estellés?
- 8) Quin tipus de registre està utilitzant Estellés en aquesta poesia?
- 9) Una vegada més, Estellés fa referència a la seua cultura i cita les fogueres de la nit de Sant Joan, una tradició típicament valenciana. Cerca alguna informació sobre les fogueres i després

grava un vídeo de dos minuts on parles de les tradicions estives del teu poble o del teu país i puja-ho a Flipgrid: <https://flipgrid.com/882d5773>.

- 10) Fes una redacció de aproximadament 10 pàgines on compares i descrius les Fogueres de Sant Joan amb les Falles de València a partir de les següents imatges i informacions que pots encontrar en Internet. Has de parlar de les seues orígens, els actes que hi ha durant el període de festa, quin valor simbòlic tenen, si hi ha certa correlació entre les dos festes, quan i on es celebren, etc.

Foguera de Sant Joan

Falla de València

ACTIVITAT 7

A partir dels poemes CXLIX de “El gran foc dels garbons” (Obra Completa Volum III p. 452) i la poesia I de “Horacianes” (Obra Completa Volum IV, p. 126), estudiarem l’epifonema, algunes estructures gramaticals i les varietats lingüístiques del català.

CXLIX

Em posareu entre les mans la creu
o aquell rosari humil, suat, gastat,
d’aquelles hores de tristesa i por,
i ja cap altra amenitat. Després

tancareu el taüt. No vull que em vegem.

A l'hora justa vull que a Burjassot,
a la parròquia on em batejaren,
toquen a mort. M'agradaria, encara

que alguna dona del meu poble ixqués
al carrer, inquirint: «Que qui s'ha mort?»

I que li donen una breu notícia:

«És el fill del forner, que feia versos.»

Més cultament encara: «El nét major
de Nadalet.» Poseu-me les ulleres.

I

res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

cante, llavors, distret, raone amb l'oli cru, amb els

[productes de la terra.

m'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té
en llevar-li la crosta socarrada.

l'expose dins el plat en tongades incitants,
l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal
i suque molt de pa,
com fan els pobres,
en l'oli, que té sal i ha pres una sabor de pimentó torrat.

després, en un pessic
del dit gros i el dit índex, amb un tros de pa,
agafe un tros de pimentó, l'enlaire àvidament,
eucarísticament,

me'l mire en l'aire.
de vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.

cloc els ulls i me'l fot.

- 1) "L'epifonema és un terme retòric que fa referència a un enunciat breu que tanca un text i que en condensa el significat, més simplement, l'epifonema serveix per a sintetitzar el que s'ha dit al llarg de tot el text." (Palmer, 2019: 89).

A partir d'aquesta definició cerca en els dos textos l'epifonema i intenta explicar que significa, quin és el missatge que amaga aquest vers.

- 2) Cerca en els textos si hi ha trets de la llengua col·loquial i subratlla'ls.
- 3) Els dos poemes tenen dos temàtiques diferents, pots individuar-les i descriure-les?
- 4) Com hem pogut veure en el vídeo de la Activitat I, en el poema CXLIX, Estellés escriu sobre una escena hipotètica relacionada amb el dia de la seua mort i de l'enterrament.
 - Definiries aquest poema com a una espècie de testament del poema?
 - A qui s'està referint Estellés en el poema?

- Com interpretaries l'epifonema amb el que es tanca la poesia? Quin podria ser el seu significat? Escriu un text on reflexiones sobre el significat i el valor simbòlic d'aquest vers.
- 5) En el poema CXLIX hi ha mostres de discurs referit:
- Defineix què és el discurs referit.
 - Pots individuar-ho?
 - Quina és la seua funció en el text?
 - Creus que contribueix a dar un to més col·loquial?
- 6) Palmer diu que *Horacianes, I*, “és una lloança epicúria a la gastronomia senzilla i arrelada a la terra per mitjà de l'acte de menjar-se un pimentó torrat, escenificat gairebé com un ritu religiós al llarg de tot el poema” (Palmer, 2019: 90).
- Estàs d'acord amb aquesta afirmació?
 - Tu també ho definiries com a un acte o un ritu religiós?
 - Creus que l'últim vers, l'epifonema, pugua esborrar d'alguna forma aquest ritu i convertir-lo en una altra cosa diferent?
 - Com hem de interpretar el vers final? Per què utilitza aquesta expressió tan col·loquial?
- 7) En *Horacianes I*, Estellés fa una oda al pimentó torrat. Saps que aquest és un mot de la varietat del català occidental?
- Cerca en internet com es diu en la varietat oriental, et pot ser útil la pàgina web del *Diccionari català-valencià-balear* (<https://dcvb.iec.cat/>).

PIMENTÓ *m.*

Pebre, fruit de la pebrera (occ., val.); cast. *pimentón*. Per vi que bestrach en aquell qui portà la mantega de Incha e les pimentons, doc. a. 1375 (BSAL, II, 118).

Loc.

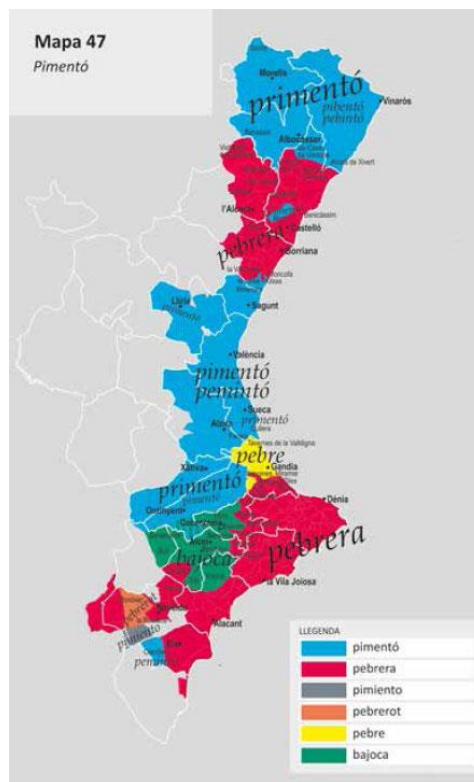
—*Tindre pimentons*: tenir molts d'inconvenients o dificultats (Martí G. Dicc.).

VAR. FORM.: *primentó*.

FON.: pimentó (occ., val.); primentó (Fraga, Tortosa, Maestrat, Maella, Cullera, Albaida).

ETIM.: derivat de *piment*.

- A més de ser una paraula del català occidental, has de saber que, dins de la pròpia Comunitat Valenciana, hi ha moltes maneres per anomenar aquesta verdura; en aquest mapa de *Els parlars valencians*, pots veure com, depenent de la zona, s'utilitzen diferents mots per a referir-se a la mateixa cosa. Açò és una demostració més de la grandíssima varietat lingüística de la llengua catalana i de com, Vicent Andrés Estellés sol utilitzar i valoritzar la seua varietat de la Horta:

[Mapa 47, *Els parlars valencians*, 2019]

- 8) També en la poesia CXLIX hi ha una paraula típica de la varietat que parla Estellés: “nét”. Saps que significa? Quin és el mot corresponent en la varietat oriental? Cerca totes les maneres que existeixen per a dir aquesta paraula en els territoris catalanoparlants.
- 9) Subratlla els verbs que trobes en els dos poemes.
- Ara omple la tabla que trobes a continuació amb el anàlisi gramatical dels verbs que has trobat després, cerca en el diccionari si el verb que estàs analitzant s’usa tant en el català oriental com en el occidental o si és una forma típica de una determinada varietat, en aquest cas, posa també com es diu en les altres varietats.

	Temps	Mode	Persona	Conjugació	Cat. Orient.	Cat. Occ.
Em posareu						
Tancareu						
Em vegen						
Em batejaren						
Toquen						
M’agradaria						
Ixqués						
Inquirint						

S'ha mort						
Donen						
És						
Feia						
Poseu-me						
M'agrada						
Enramar-me						
Cante						
Raone						
Té						
Llevar-li						
L'expose						
L'enrame						
Suque						
Fan						
Ha pres						
Agafe						
Me'l mire						
Arribe						
Cloc						
Me'l fot						

ACTIVITAT 8

En aquesta activitat seguim amb el anàlisi de les varietats del valencià centrant-nos en la part més gramatical de la llengua. A través del poema "Ací" (Llibre de Meravelles, p. 73), estudiarem l'ús que Estellés fa del passat simple o pretèrit indefinit.

ACÍ

“Deixant amics e fills plorant entorn”.

AUSIÀS MARCH

ACÍ estigué la casa on visqué Ausiàs March.

D'ací el tragueren, mort, amb els peus per davant,

envers la catedral. Carrer de Cabillers,

la Plaça de l'Almoina. Penses els darrer anys

d'Ausiàs March, perplexe amb la vivacitat

dels poetes local, de l'Horta de València.

Jo sóc aquest que em dic... Es colpejava el pit

el puny com una pedra, insistint foscament.

I se'n tornava a casa, irritat, en silenci,

barallant l'epigrama ple de dificultats,

unes banalitat del tot insuportables.

Un dia es va morir com es mort tot el món.

Jo sóc aquest que em dic... Agafats de les mans,

vàrem llegir la làpida. I seguïrem, després,

pel carrer de la Mar. Ens atreia la casa.

I altre dia tornàrem. I hem tornat molts de dies.

Carrer de Cabillers, la Plaça de l'Almoina.

Hem entrat a la Seu; hem vist la sepultura

d'Ausiàs; hem mirat aquell Sant Vicent, vell,

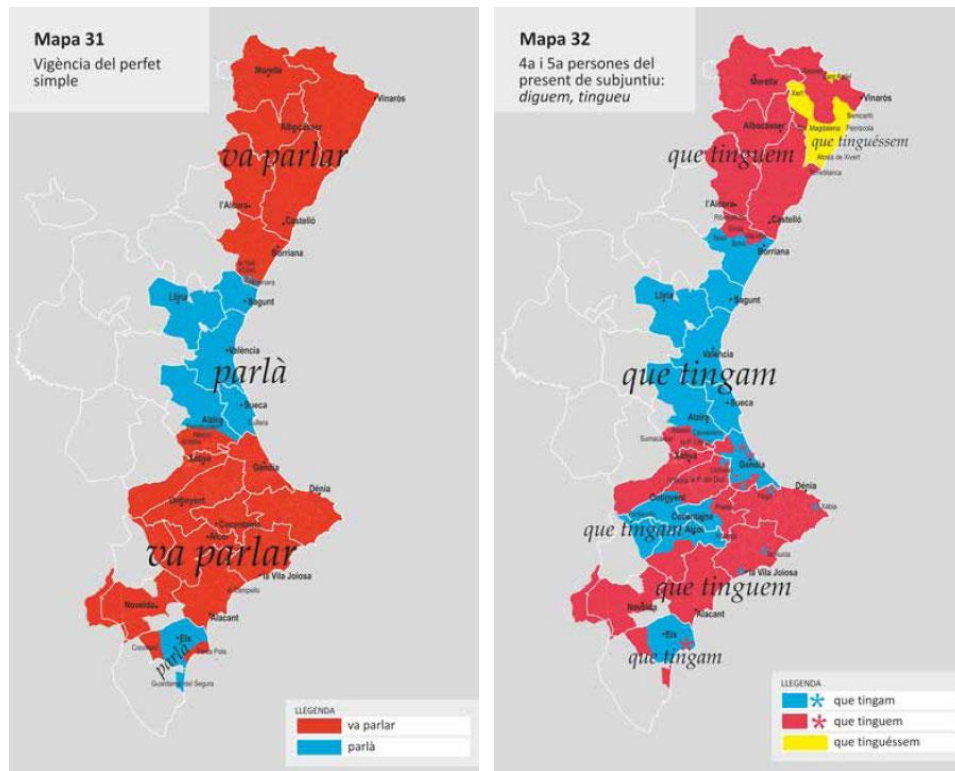
que pintà Jacomart. Tornem algunes voltes.

El carrer de la Mar, el de les Avellanes.

Ací estigué la casa on visqué Ausiàs March.

Ací, de cos present, estigué Ausiàs March.
De cos present. Jo sóc aquest... Un sagristà
de la Seu em contava com referent el cos
d'Ausiàs, amb fils-ferro, enllaçant trossos d'ossos.
Un migdia, de llum exasperada, anàrem
a Beniarjó; collirem unes flors en un marge:
les volies deixar en aquelles ruïnes.
Creuàrem en silenci les ruïnes, pensàrem
Ausiàs March allí, l'esclava de cinc mesos,
amb el fill bord creixent-li; retornàrem després
a Gandia; tu duies les flors en una mà.
En eixir de Gandia les llançares a l'aire,
a l'aire de Gandia i de Tirant lo Blanc.
Jo sóc aquest que em dic... Carrer de Cabiller,
la Plaça de l'Almoïna. La teua mà en la meua
com un grapat de terra, arrelats l'un en l'altre.

- 1) Cerca i subratlla tots els verbs en pretèrit indefinit que hi ha en el text, després conjuga'ls.
- 2) En l'activitat 6 has pogut treballar en les varietats del català oriental i occidental, no obstant això, com ja hem vist amb la paraula "pimentó", existeixen variacions també dins de la mateixa varietat, en el nostre cas, el valencià. En els següents mapes del llibre *Els parlars valencians*, podeu veure com funcionen la quarta i la quinta persona del subjuntiu i on s'utilitza el perfet simple dins de la Comunitat:

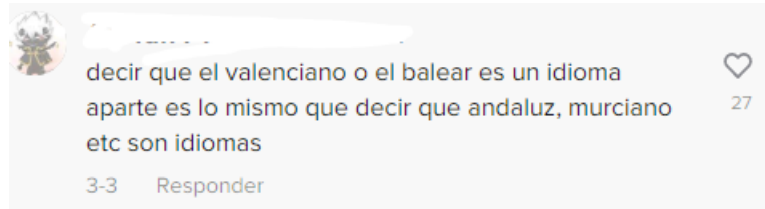
[Mapes 31-32, *Els parlars valencians*, 2019]

- Com aquests, hi ha moltíssims més exemples que podriem veure a partir dels poemes de Estellés. Ho que podem afirmar és que ell utilitza una llengua popular, la llengua de la seua terra amb les seues varietats i decideix no canviar-la en favor del català oriental. A partir d'aquestes reflexions feu un debat en classe on parleu de la importància de mantindre vives les varietats lingüístiques. Podeu utilitzar aquestes preguntes com a punt de partida per al debat:
 - Consideres important que existisquen varietats i subvarietats dins de una llengua?
 - En el teu país hi ha varietat lingüístiques i dialectals?
 - Hi ha polítiques de normativització lingüística?
 - Quina consideració tenen els dialectes?
 - Creus que és important “protegir” les varietats lingüístiques i utilitzar-les?
 - Creus que existeix un “català correcte”? Català i valencià són la mateixa llengua?
- A partir del següent vídeo de Cabra Fotuda intenta reflexionar sobre aquestes preguntes i fes una redacció de dos pàgines on expresses la teua opinió aportant exemples i informacions.

https://www.tiktok.com/@cabrafotuda/video/7068963240331595013?is_from_webapp=1&sender_device=pc&web_id=7106141133113247237

Quan llegeix comentaris d'aquest tipus, què penses?

ACTIVITAT 9

Amb aquesta activitat es tanca la unitat didàctica, és un exercici per a resumir sobretot els continguts relacionats amb la varietat lingüística i fonètica de la llengua catalana. A partir de cinc cançons s'intentaran estudiar els trets fonètics de la llengua i es podrà identificar d'aquesta forma, quina variant està utilitzant el cantant.

1) Ací està el llistat de les cançons, escolta-les amb atenció i si vols, cerca també la lletra:

- Obrint Pas - La Vida Sense Tu

[https://www.youtube.com/watch?v=_k5_HmjxPwQ]

- Maria Arnal i Marcel Bagés - No he desitjat mai cap cos com el teu

[<https://www.youtube.com/watch?v=wCfUiNHwK-k>]

- Ovidi Montllor amb lletra de Vicent Andrés Estellés - Els amants. (A Alcoi) -

[<https://www.youtube.com/watch?v=2ptTQJmK1i0>]

- Paco Muñoz - Assumiràs (Vicent Andrés Estellés)

[<https://www.youtube.com/watch?v=xUoWvBISmNc>]

- La gossa Sorda - Camals Mullats

[<https://www.youtube.com/watch?v=z7C6NsbQPe0>]

2) Sabries identificar si els cantants són del bloc oriental o occidental? En grup debateu i tracteu arribar a una conclusió unànime.

- 3) Accedeix a Kahoot per a veure qui saps més coses sobre les varietats del català:
<https://create.kahoot.it/share/la-variacio-linguistica/73faf192-ba44-489f-9b09-c6b92c38ef4b>
- 4) Escolta una vegada més les cançons i intenta omplir la tabla amb els trets distintius dels cantants segon la varietat que utilitzen per a cantar. Has de basar-te en la varietat fonètica, morfològica, lèxica i sintàctica.

	FONÈTICA	MORFOLOGIA	LÈXIC	SINTAXI
OBRINT PAS				
MARIA ARNAL				
OVIDI MOTLLOR				
PACO MUÑOZ				
LA GOSSA SORDA				

5.4 SEMINARI: LES RUTES LITERÀRIES

En aquest apartat es veurà una proposta per a un seminari col·lectiu per a tots els nivells, des de el A1 fins al C2. Aquest seminari tendia hipotèticament una durada de quatre hores i mitja (correspondria a tres classes de català de una hora i mitja cadascuna). Les sessions tindran com a temàtica les rutes literàries i seran tres:

- El burjassoter i la seua vida contada a través de les seues memòries – Recorregut pel poble del poeta [<https://padlet.com/elisatameni/g46ytdi6kzjmnf4s>];
- Mural del País Valencià i l'amor per la pròpia terra – Història, geografia i cultura d'un poble [<https://padlet.com/elisatameni/77muinrnyefy9rly>];
- Un viatge literari per la València de la postguerra a través del Llibre de Meravelles – La València estellesiana [<https://padlet.com/elisatameni/2p9pa049chejxwkf>].

A continuació, hi ha una miniatura de les tres rutes i l'enllaç corresponent per accedir a Padlet. Són tres mapes interactives on els alumnes poden desplaçar-se lliurement pels punts evidenciat, veure les imatges corresponents al lloc i els poemes que han sigut seleccionat per a cadascú. A través d'aquestes mapes els alumnes podran conèixer millor la figura de Estellés, ja treballada prèviament en les unitats didàctiques, però també descobrir nous continguts històrics, geogràfics, literaris, lingüístics, demogràfics i culturals connectats amb la producció estellesiana: d'aquesta forma, una vegada més, es podrà treballar de forma transversal i donar a conèixer el complex panorama valencià gràcies a la poesia de Estellés. Després de la vista prèvia a les mapes s'enumeraran les activitats del seminari.

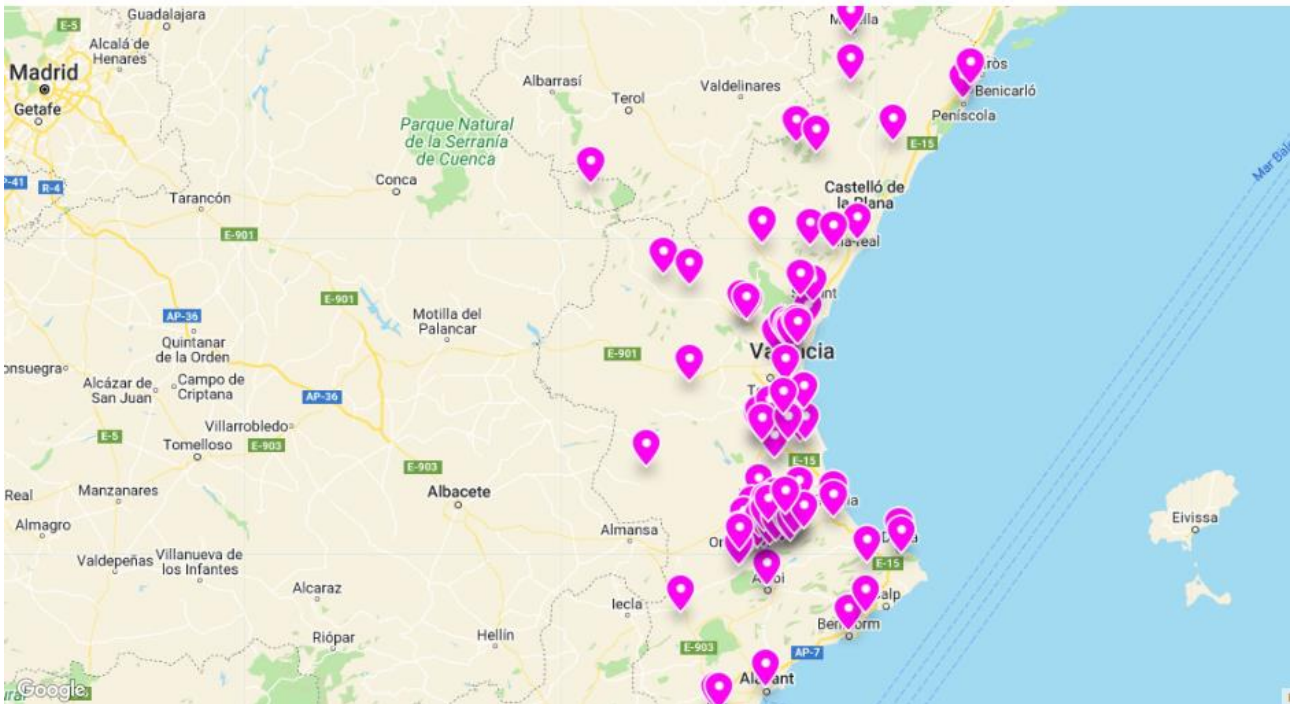

padlet

Elisa Tamení · un minut

Mural del País Valencià i l'amor per la pròpia terra

Història, geografia i cultura d'un poble

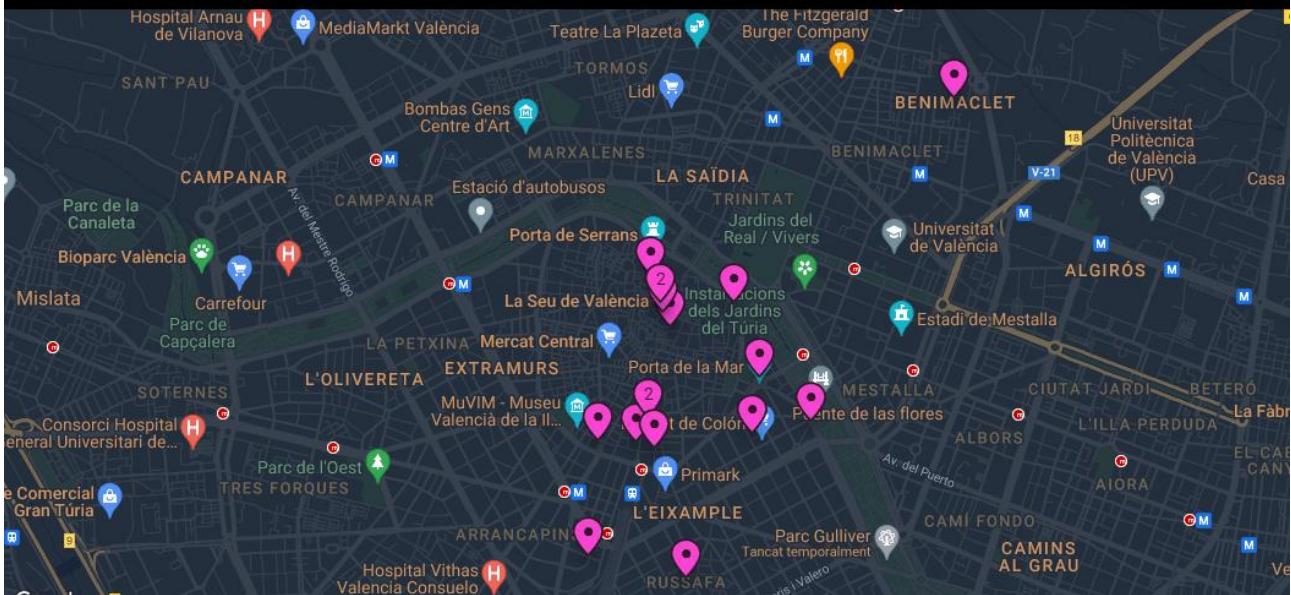

padlet

Elisa Tamení · 18 hores

Un viatge literari per la València de la postguerra a través del Libre de Meravelles

La València estellesiana

ACTIVITAT 1

Calfem els motors... accediu a Kahoot enfronteu-vos per a descobrir qui és l'expert en matèria estellesiana, només pot haver un guanyador! Què guanye el millor!

<https://create.kahoot.it/share/vicent-andres-estelles/39582023-cf4f-4e14-8814-4653b6574866>

ACTIVITAT 2

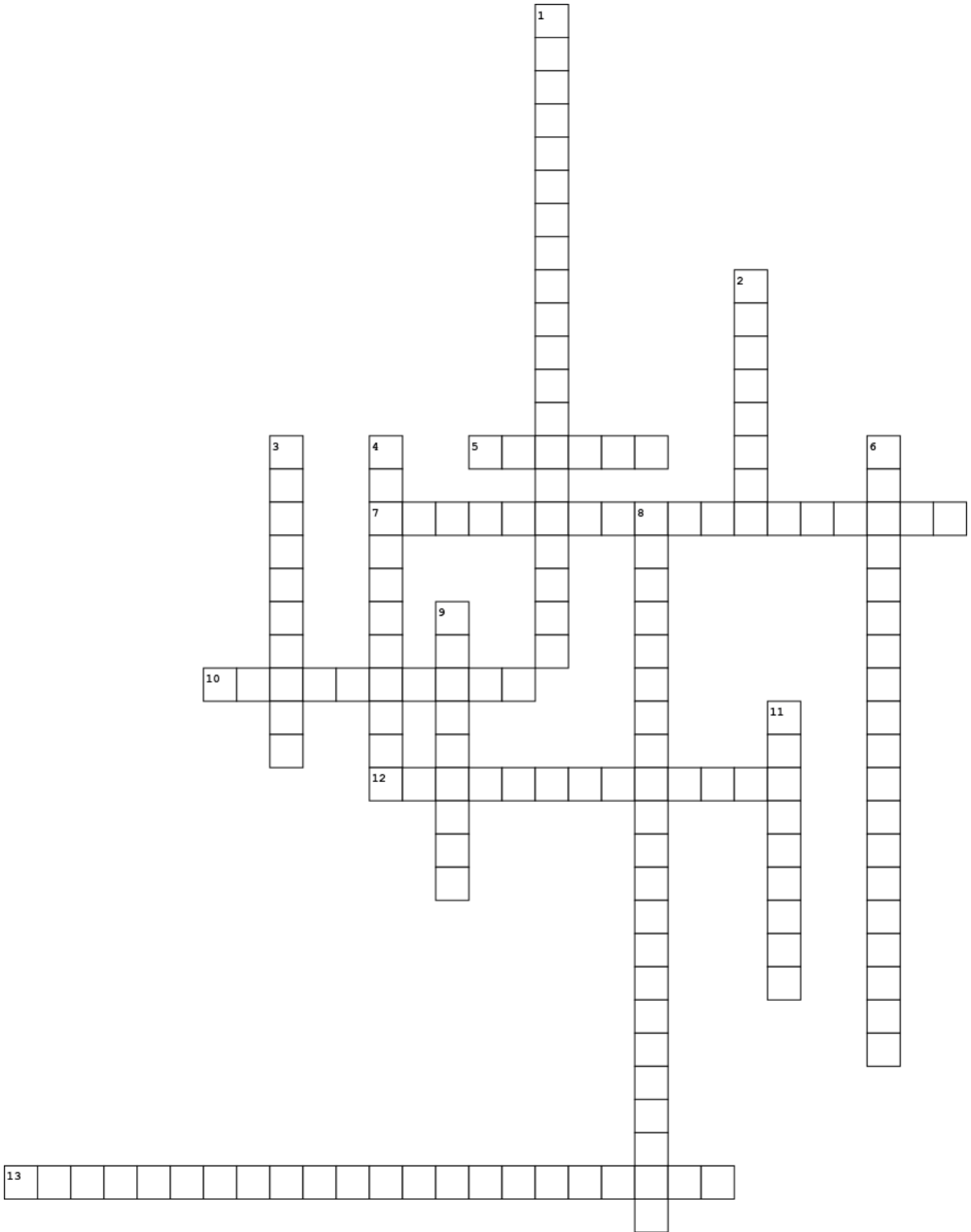
Ara que hem vist qui és que en sap més sobre Estellés, tenim un altre repte: l'encreuat sobre el poeta. Apliqueu els vostres coneixement sobre Vicent Andrés Estellés per a omplir l'encreuat en el menor temps possible!

Horizontals

5. Nom de la esposa de Estellés.
7. Llibre que li va donar la fama.
10. Temàtica del LM.
12. Diari pel que va treballar.
13. Any que va morir Estellés.

Verticals

1. Es va publicar el 2002.
2. Ciutat protagonista del Llibre de Meravelles.
3. Professió de Vicent Andrés Estellés.
4. Llenguatge utilitzat per Estellés.
6. Any que va publicar el Llibre de Meravelles.
8. Any de naixement.
9. Lloc de naixement de Estellés.
11. Poesia més coneguda de Vicent Andrés Estelles.

ACTIVITAT 3

Tots junts es llegiran els poemes i els textos presents en les tres rutes literàries i tindrà lloc un xicotet debat on es parlarà sobre els textos i els llocs mencionats per Estellés, a més, serà el moment per aclarir dubtes i fer preguntes al professor.

ACTIVITAT 4

En grups de cinc persones, accediu a la ruta *Un viatge literari per la València de la postguerra a través del Llibre de Meravelles – La València estellesiana* i descobriu els llocs estellesians. Llegiu els poemes, després trieu el que més us ha agradat i ompliu la següent fitxa tècnica d'anàlisi.

Fitxa per l'anàlisi del poema

- 1- Rima i metre:
 - Aquest poema té rima?
 - Quin tipus de rima és?
 - Quants versos i estrofes té el poema?
 - Quina mètrica tenen els versos?
- 2- Cerca les figures retòriques presents en el poema.
- 3- De quin lloc parla el poema?
- 4- Quins elements característics d'aquest lloc s'esmenten en el poema?
- 5- Quines són les temàtiques de la poesia?

ACTIVITAT 5

Mantenint el mateix grup en el que éreu per l'activitat anterior elegiu, a partir de la lectura dels poemes presents en la ruta *Mural del País Valencià i l'amor per la pròpia terra – Història, geografia i cultura d'un poble*, quin és el lloc més bonic del País Valencià. Successivament, heu de fer una presentació oral amb Power Point on promocióneu el vostre lloc del cor del País Valencià. Atenció: en la presentació heu de presentar el lloc, fer una breu descripció geogràfica, històrica i cultural.

ACTIVITAT 6

En parelles, accediu a la ruta sobre Burjassot, *El burjassoter i la seua vida contada a través de les seues memòries – Recorregut pel poble del poeta*, llegiu els textos amb atenció i després dissenyeu una ruta turística per valoritzar el poble de Burjassot.

ACTIVITAT 7

Concurs de poesia. A partir de la lectura dels poemes continguts en les tres rutes literàries estellesianes, escriviu un poema per a promoure a la “manera estellesiana” el vostre poble d’origen. Podeu parlar d’un lloc específic, de les tradicions, del menjar, de qualsevol cosa, l’important és que promocióneu a través d’una oda el vostre poble com va fer Estellés en el *Mural del País Valencià*.

ACTIVITAT 8

Accediu a Padlet i en grups de tres/quatre persones, creeu el vostre mapa amb els llocs emblemàtics de la vostra regió o província. Heu de posar almenys deu llocs i per a cadascú afegir informacions sobre la història, la geografia i la cultura, a més heu de gravar mini-vídeos on expliqueu les tradicions d’aquell lloc o els plats típics.

5.5 TALLER DE TRADUCCIÓ POÈTICA

El taller de traducció poètica tindrà una durada aproximadament de tres hores (dos classes de llengua catalana aproximadament). Aquest taller estaria pensat per proposar-se com a activitat del Dia Mundial de la Poesia, el 21 de març; a més, com el seminari sobre les rutes literàries, també aquestes activitats estan pensades per a tots els nivells des de el A1 fins al C2, només hi haurà una diferència en l'execució de la tasca de traducció entre els nivells A1-B2 i el C1-C2. Aquest taller pot resultar una eina molt útil a l'hora de reforçar els coneixement lingüístics de l'alumnat, a més ajuda a fixar les estructures sintàctiques i gramaticals però també el lèxic que han estudiat durant el curs.

NIVELLS A1-B2: TRADUCCIÓ DIRECTA

En grups de tres persones es tracta de traduir al italià el poema de Estellés "Els amants" (*Llibre de Meravelles*, p. 30). Els alumnes disposaran de dues hores per a traduir el poema, després d'això, hi haurà una posada en comú de les traduccions que han fet: s'exposaran els dubtes, es reflexionarà sobre com ha sigut traduït el poema i s'analitzaran les tries estilístiques de cada grup. A continuació s'intentarà escollir els elements millors i fer una traducció unitària del poema. Com a últim exercici, els alumnes llegiran la traducció italiana que ha sigut publicada per a veure com els traductors han treballat en el poema i per a reflexionar sobre els trets estilístics que han sigut triats.

ELS AMANTS

La carn vol carn

AUSIÀS MARCH

NO hi havia a València dos amants com nosaltres.

Feroçment ens amàvem del matí a la nit.

Tot ho recorde mentre vas estenent la roba.

Han passat anys, molts anys; han passat moltes coses.

De sobte encara em pren aquell vent o l'amor

i rodolem per terra entre abraços i besos.

No comprenem l'amor com un costum amable
com un costum pacífic de compliment i teles
(i que ens perdone el cast senyor López-Picó).

Es desperta, de sobte, com un vell huracà,
i ens tomba en terra els dos, ens ajunta, ens empeny.

Jo desitjava, a voltes, un amor educat
i en marxa el tocadiscos, negligentment besant-te,
ara un muscle i després el peçó d'una orella.

El nostre amor és un amor brusc i salvatge,
i tenim l'enyorança amarga de la terra,
d'anar a rebolcons entre besos i arraps.

Què voleu que hi faça! Elemental, ja ho sé.

Ignorem el Petrarca i ignorem moltes coses.

Les Estances de Riba i les Rimas de Bécquer.

Després, tombats en terra de qualsevol manera,
comprenem que som bàrbars, i que això no deu ser,
que no estem en l'edat, i tot això i allò.

No hi havia a València dos amants com nosaltres,
car d'amants com nosaltres en són parits ben pocs.

GLI AMANTI⁴³

Non c'erano a Valencia due amanti come noi
ferocemente ci amavamo dal mattino alla notte,
ricordo tutto, mentre stendevi la roba.
Son passati anni, molti anni, son passate molte cose.
All'improvviso mi prende ancora quel vento d'amore
e rotoliam per terra tra baci ed abbracci.
No, non concepiamo l'amore come un'usanza affabile,
come una pacifica abitudine dell'unione di corpi,
(e ci perdoni il casto signor López-Picó).
Si sveglia, all'improvviso, come un vecchio uragano,
e ci butta a terra entrambi, ci raggiunge e ci unisce.
Desideravo a volte un amore educato
e mentre il giradischi suona, distrattamente baciarti,
ora il collo e poi il lobo di un orecchio.
Il nostro amore è un amore brusco e selvaggio
e abbiamo il desiderio amaro della terra,
d'andare a rotoloni tra baci e graffi
d'andare a rotoloni tra baci ed abbracci.
Cosa volete che vi dica! Elementare, lo so.
Ignoriamo Petrarca e ignoriamo molte cose.
Le Stanze di Riba e le rime di Bécquer.

⁴³ Traducció de Paolo Dessì.

Poi sdraiati a terra, in qualunque maniera,
capiamo che siamo barbari, che questo non può essere,
che tutto questo non deve essere, che non siamo in età.

Che non abbiamo più l'età.. e tutto questo e quello.

Non c'erano a Valencia due amanti come noi,
perché amanti come noi, non ne son nati più.

NIVELLS C1-C2: TRADUCCIÓ INVERSA

En grups de tres persones es tracta de traduir des de l'italià al català el poema de Estellés "Un amor, uns carrers" (*Llibre de Meravelles*, pp. 27-29). Els alumnes disposaran de dues hores per a retraduir el poema, després d'això, hi haurà una posada en comú de les traduccions que han fet: s'exposaran els dubtes, es reflexionarà sobre com ha sigut traduït el poema i s'analitzaran les tries estilístiques de cada grup. A continuació s'intentarà escollir els elements millors i fer una traducció unitària del poema. Com a últim exercici, els alumnes llegiran la versió original de Estellés per a reflexionar sobre els trets estilístics que van triat a la hora de retraduir-la al català, d'aquesta forma es treballarà també sobre la varietat lingüística utilitzada, element trivial en la poètica estellesiana.

UN AMORE, ALCUNE VIE⁴⁴

"TUTTO ritorna, accomunandosi, ed è solo una storia,
un amore, un destino: perdura senza nomi,
soltanto i nomi di alcune vie, l'amore, il solo amore.

Vie stimate, là, più in là di Quart,
le sponde del fiume, le panchine dell'Albereda,
quei baci frenetici sulla porta di casa,
una lenta tristezza che ti percorreva il corpo,
o un'allegria invincibile, una gioia effimera
che ora ritorna intatta ... Tutto ritorna, accomunandosi;

⁴⁴ Traducció de Elisa Tameni.

è ormai una sola storia, un amore, un destino.

Le vie di Sant Vicent, de la Mar, de la Pau,
quelle sere d'inverno, quelle sere d'estate.

Gli amori fanno l'amore, le storie la storia.

Ecco una vita qui. Le parole terribili,
le parole dolci che non dice più nessuno,
che non so chi disse, che ritornano, anonime,
e mi danno un senso. Tutto lo ricordo, lo penso.

Quelle mani in fiamme, a volte crudeli,
altre volte tenere; i momenti di stupore,
o quei momenti con il fulgore degli omicidi,
e del sangue innocente tra due lunghe cosce ...

Tutti gli amori, l'amore; l'amore, tutta la vita.

Io non so se sia chiaro, per me sì, lo è.

Guardo dal balcone, la via solitaria.

Dopo verranno le coppie, non appena cadrà il giorno.

Cammineranno lentamente, dicendosi cose tremorose.

Sempre torna la vita, se n'è mai andata?

Non sono abbastanza convinta; io credo che non se ne vada.

O credo che sempre torni. Mi piace, da casa,
dietro i vetri, contemplare la via."

La povertà saliva lentamente le scale.

Cupamente annaspava per tutti i pianerottoli.

evocava altri giorni; vagamente evocava
dei giorni dove ancora c'era la speranza
e la conformità e la sola dedizione di vivere.

Toccava le pareti, le toccava con tristezza,
una lunga tristezza, lunga come una notte,
e continuava a salire la miserabile scala.

Un giorno giungerebbe, forse, al terrazzo:
se Dio vuole, quel giorno, sarà un giorno felice.

"Come gli amori ritornano, e sono l'amore, e fanno

l'amore unico, la vita, se ne vanno nuovamente,
ci sfuggono dalle mani e vuotamente ci lasciano
con le mani stese sul grembiule
ora che avevi già appoggiato sul tavolo
il bicchiere dell'acqua chiara nel piatto a fiorellini,
ora che non volevi né parlare e nemmeno evocare:
contemplare soltanto la vecchia e alta immagine
in un silenzio denso e colmo di ricordi.
Ciò che un giorno fu ritorna, inaspettato,
riempiendoti il cuore di gioia, riempiendoti il cuore di premura,
riempiendoti nuovamente le scale di allegria,
salendo gli scalini, leggeri, due a due.
Se ne va via nuovamente, quando tu non te lo aspettavi,
quando tu, nell'umile cucina, preparavi alcune cose
per rendere il soggiorno gradevole: dei dolci, l'acqua chiara...
Ti si riempie il salotto ancora di penombre.
Guardi dalla finestra. Vedi le lente coppie,
quella sera non ceni e piangi nel letto,
non puoi chiudere gli occhi, guardi nella penombra.
Vedi lo specchio dell'armadio, lungo quanto un feretro.
Sta ai piedi del tuo letto, dritto, oneroso o solenne.
E fosti così felice, così tanto felice, quel giorno,
con la tua mano appresa ad un'altra mano, in giro!
Non tornano i ricordi dei frenetici momenti
che ti lasciavano i vestiti o le gambe talmente sporche.
Solo evochi questo: una mano nella mano,
una parola dolce, non gentile, soltanto dolce,
un lento camminare per vie sconosciute
di cui i loro nome evochi, da ogni balcone.

UN AMOR, UNS CARRERS

"TOT retorna, agrupant-se, i és sol una història,
un amor, un destí: perdura sense noms,
sols els noms d'uns carrers, l'amor, el sol amor.
Uns benvolguts carrers, enllà, per Quart de fora,
les baranes del riu, els bancs de l'Albereda,
aquells besos frenètics a la porta de casa,
una lenta tristesa que et recorria el cos,
o una alegria invicta, una delícia efímera
que ara retorna intacta... Tot retorna, agrupant-se;
és ja una sola història, un amor, un destí.
Carrers de Sant Vicent, de la Mar, de la Pau,
aquelles nits d'hivern, aquelles nits d'estiu.
Els amors fan l'amor, les històries la història.
Heus una vida ací. Les paraules terribles,
les paraules amables que ja no diu ningú,
que no sé qui va dir, que retornen, anònimes,
i em donen un sentit. Tot ho recorde, ho pense.
Aquelles mans enceses, de vegades cruels,
d'altres vegades tendres; els moments d'estupor,
o aquells moments amb el fulgor dels homicidis,
i una sang innocent entre unes cuixes llargues...
Tots els amors, l'amor; l'amor, tota la vida.
Jo no sé si està clar; per a mi sí ho està.
Mire, des del balcó, el carrer solitari.
Després vindran parelles, així que caiga el dia.
Aniran lentament, dient-se coses trèmules.
Sempre torna la vida, si se'n va alguna volta.
No estic massa segura; jo crec que no se'n va.
O crec que sempre torna. M'agrada, des de casa,
darrere dels cristalls, contemplar el carrer ".

La pobresa pujava lentament per l'escala.
Foscament alenava en tots els replanells.
Evocava altres dies; vagament evocava
uns dies on encara hi havia l'esperança
i la conformitat i el sol deler de viure.
Tocava les parets, les tocava amb tristesa,
una llarga tristesa, llarga com una nit,
i seguia pujant la miserable escala.
Un dia arribaria, potser, a la terrassa:
si Déu vol, aquell dia serà un dia feliç.
"Com els amors retornen, i són l'amor, i fan
l'amor únic, la vida, se'n tornen novament,
se'ns en van de les mans i buidament ens deixen
amb les mans escampades damunt el davantal,
ara que ja tenies posat damunt la taula
el got de l'aigua clara en el plat de floretes,
ara que no volies ni parlar ni evocar:
contemplar solament la vella i alta imatge
en un silenci dens i poblat de records.
Allò que fou un dia retorna, inesperat,
omplint-te el cor de joia, omplint-te el cor de pressa,
omplint-te l'escaleta altra volta de riures,
pujant els escalons, tan viu, de dos en dos.
Se'n torna a anar després, quan tu no ho esperaves,
quan tu, en la pobra cuina, prepares unes coses
per fer l'estada amable: uns dolços, l'aigua clara...
Se t'omple el menjador novament de penombres.
Mires per la finestra. Veus les lentes parelles.
Aquella nit no sopes i plores en el llit,
no pots tancar els ulls, mires en la foscor.
Veus l'espill de l'armari, tan llarg com un taüt.
Està als peus del teu llit, dempeus, greu o solemne.

I fores tan feliç, tan feliç, aquell dia,
amb la teua mà dins d'una mà, en un passeig!
No tornen els records dels frenètics moments
que et deixaven la roba o les cames tan brutes.
Sols evoques això: una mà en una mà,
una paraula amable, no gentil, sols amable,
un lent anar per uns carrers inconneguts
que pel seu nom evoques, per tots els seus balcones".

6. CONCLUSIONES

6.1 CONCLUSIONES GENERALES

A lo largo de estas páginas he intentado llevar a cabo mi propósito inicial: crear unidades didácticas innovadoras para la enseñanza CLE a partir de la obra de Vicent Andrés Estellés que pudiesen cubrir los seis niveles establecidos por el MCER. Antes de realizar las secuencias de aprendizaje he trazado un recorrido de los estudios que ya se llevaron a cabo tanto sobre la obra estellesiana, como sobre el aprovechamiento didáctico de ésta, no obstante, me di cuenta de cómo carece de estudios relacionados con la enseñanza del poeta burjassoter al extranjero. En ningún momento he podido encontrar bibliografía que hablase de Estellés en los manuales y en las actividades CLE: de hecho, la lengua se suele enseñar a partir de contenidos más bien tradicionales y teóricos y, por lo que se refiere a la literatura, se suelen presentar solamente los escritores catalanes pertenecientes al denominado “català central”; todos aquellos que no son del Principat, quedan excluidos de los programas de enseñanza. Es por esta razón que quise rescatar a Estellés, un gran poeta, según muchos críticos, “l’Ausiàs March del segle XX”, una figura tan poliédrica que puede aprovecharse en distintos ámbitos de la enseñanza del catalán como LE.

Los textos presentes en las unidades didácticas han sido extrapolados del *Llibre de Meravelles* y del *Mural del País Valencià*, sus libros más célebres, no obstante, he decidido seleccionar también poemas y composiciones pertenecientes a otras obras del escritor, entre estas: *Horacianes*, *El gran focs dels garbons* y *Animal de records (memòries)*.

Respecto a la elección del autor, creo que nació del profundo amor que supo infundir en su gente y en la resonancia que tuvo y que sigue teniendo: en años de estudios literarios nunca me había enfrentado con un autor capaz de unir a tantas personas de cualquier estrato social gracias a la poesía, género que queda muy a menudo relegado en segundo plano dada presunta complejidad. Además Estellés ha sabido dar voz a todo un pueblo y ha conseguido crear un sentimiento patriótico tan fuerte en un momento y en un contexto tan difícil como era la postguerra y, a distancia de muchos años su memoria perdura en todos los valencianos, los cuales hablan de él con mucho cariño.

En definitiva, trabajar en un poeta de esta magnitud no ha sido una tarea fácil, además aplicarlo a la didáctica del catalán como lengua extranjera ha sido un reto en cuanto nunca se habían creado materiales de este tipo. Soy consciente de que aún queda mucho trabajo por hacer tanto en la catalogación de la obra estellesiana, como en la realización de materiales CLE, es por esta razón que

considero este TFM como un primer paso para una futura investigación y como un botón de muestra de uno de los posibles estudios que se podrían generar a partir de la lectura y del análisis de su obra.

Mientras escribía las secuencias didáctica me di cuenta de que la obra de Estellés se puede aprovechar de múltiples maneras para enseñar tanto los contenidos más gramaticales y lingüísticos, como los literarios y culturales, por esto, coincido con otros estudiosos que la obra estellesiana es un gran recurso y hay que saberla aprovechar al máximo. Así que espero que este manual didáctico de lengua y literatura catalana pueda aprovecharse en futuro y ser la base para estudios más amplios.

6.2 PERSPECTIVAS FUTURAS

Como he comentado en el apartado anterior, he decidido enfocarme principalmente en dos obras de Vicent Andrés Estellés, no obstante, tras la lectura detenida de todos los libros publicados hasta ahora del poeta, me he dado cuenta de cuántas aplicaciones didácticas podrían nacer de sus escritos. Es por esto que, quiero que mi TFM sea un punto de partida para una futura tesis doctoral en la que pueda desarrollar aún más las oportunidades didácticas en el ámbito CLE a partir de toda la obra estellesiana y crear por consecuencia un verdadero manual didáctico sobre el poeta que pueda resultar útil para las clases de lengua o bien para un monográfico de literatura CLE.

Los versos de Estellés condensan en sí un gran potencial que no se debe subestimar, esto gracias al hecho indiscutible de que el poeta burjassoter represente un autor atemporal: sus temáticas además de seguir siendo muy actuales continúan teniendo un fuerte impacto a nivel sociocultural.

Durante la escritura de mi trabajo me he quedado mucho tiempo a reflexionar sobre otras posibles líneas investigativas, tanto para la tesis doctoral, como para posibles artículos científicos y, he de decir que podría enumerar muchísimas ideas, pero entre estas, me gustaría destacar algunas sobre las que he tenido modo de reflexionar bastante. Un trabajo muy interesante sería sin duda la traducción integral o parcial de la obra de Estellés publicada hasta entonces al italiano, aunque ya ha habido algunos intentos de traducción, estos podrían perfeccionarse. La tarea del traductor no es asunto fácil pero he podido comprobar en primera persona que es algo muy enriquecedor a nivel lingüístico y es un ejercicio de profunda reflexión textual, además es muy necesario en cuanto la traducción es un instrumento útil para difundir la obra del poeta también fuera de sus confines territoriales y lingüísticos.

Otro posible trabajo, más bien en el ámbito editorial sería la digitalización del archivo y de las obras del poeta. Considero éste, un propósito muy necesario en cuanto me di cuenta a la hora de leer

y buscar sus escritos que son muy pocos accesibles en internet, por lo que habría que implementar su difusión en la red para que todo el mundo pudiera acceder a ellos de forma más rápida y desde cualquier lugar del mundo ya que, fuera del territorio valenciano, es muy difícil conseguir ejemplares de Estellés tanto en las bibliotecas, como en las librerías.

Respecto a posibles artículos de divulgación científica se me ocurrieron varias ideas pero, la que considero más interesante y que quería compartir es un análisis basado en las teorías de literatura comparada sobre las afinidades que existen en la lectura de la obra estellesiana y “Le Petit Prince” de Antoine de Saint-Exupéry. Estellés es un autor atemporal y universal, su obra puede ser leída y entendida tanto por adultos como niños, por gente experta en poesía y por lectores novatos de este género, y cada uno, puede sacar su propia interpretación y, en mi opinión no hay una más correcta que otra. Creo que leer la obra de este poeta signifique interiorizarla y dependiendo de múltiples factores que nos condicionan a la hora de leerla podemos sacar varias conclusiones distintas entre ellas pero todas correctas y coherentes. Existen infinitas claves de lecturas e interpretativas tanto en Estellés como en el libro de Antoine de Saint-Exupéry. Estas son sólo algunas de las tantas perspectivas de investigaciones futuras que se me han ocurrido durante la escritura de mi TFM y que espero poder desarrollar en un futuro muy próximo.

Para concluir, me gustaría dejar aquí el enlace a la página web que he creado dedicada a Vicent Andrés Estellés donde he recogido y digitalizado todas las secuencias didácticas, el seminario y el taller que he creado para darle vida y con la esperanza que un día, no muy lejos, puedan ver la luz en las clases de CLE. <https://www.elisatameni.it/>⁴⁵ A continuación dejo como se presenta la página principal del sitio web en el cual se recogen todos los ejercicios y las actividades que he creado a lo largo de este TFM.

⁴⁵ Página web realizada gracias a la ayuda informática de Nicolas Cecco.

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Nivells A1-A2

Activitats basades en la poesia de Vicent Andrés Estellés per als nivells A1-A2.

Nivells B1-B2

Activitats basades en la poesia de Vicent Andrés Estellés per als nivells B1-B2.

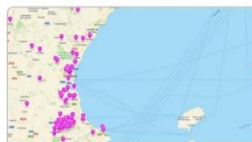
Nivells C1-C2

Activitats basades en la poesia de Vicent Andrés Estellés per als nivells C1-C2.

Taller De Traducció Poètica

Taller de traducció poètica amb activitats per a tots els nivells, útils a l'hora de reforçar els coneixement lingüístics, a fixar les estructures sintàctiques, gramaticals i el lèxic.

Seminari: Les Rutes Literàries

Seminari col·lectiu per a tots els nivells, des de el A1 fins al C2 basat en les rutes literàries sobre la vida i l'obra de Vicent Andrés Estellés.

7. BIBLIOGRAFÍA

7.1 BIBLIOGRAFÍA PRIMARIA

ALCOVER, ANTONI MARIA i MOLL, FRANCESC DE BORJA, 1980. Diccionari Català-Valencià-Balear. [en línea]. Palma de Mallorca: Moll. Disponible a l'adreça: <http://dcvb.iec.cat/>

ALPERA, LLUÍS, 2003. «El funambulisme líric de V. Andrés Estellés». Aiguadolç, L', Núm. 28, p. 11-22 [online].

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 1971. Llibre de meravelles. València: L'Estel. Amb un pròleg de Manuel Sanchis Guarner.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 1972. Obra completa 1. Recomane Tenebres. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 1975. El gran foc dels garbons. 2^a ed. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 1978. Obra completa 4. Balanç de mar. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2002. Mural del País Valencià. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2013. Animal de records: memòries. Alzira: Bromera.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2014. Obra completa I. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2015. Obra completa II. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2016. Obra completa III. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2017. Obra completa IV. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2018. Obra completa V. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2019. Obra completa VI. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2021. Obra completa VII. Nova edició revisada. València: Tres i Quatre.

ANDRÉS ESTELLÉS, VICENT, 2020. Llibre de Meravelles. València: Tres i Quatre.

BATALLER, ALEXANDRE. I GASSÓ, HÉCTOR, 2014. Un amor, uns carrers Cap a una didàctica de les geografies literàries. València: Publicacions de la Universitat de València.

BATALLER, ALEXANDRE, 2014. Per una didàctica de la llengua i la literatura vinculada al territori. En “Un amor, uns carrers. Cap a una didàctica de les geografies literàries” pp. 14-21. València: Publicacions de la Universitat de València.

BELTRAN, VICENT I SEGURA-LLOPES, CARLES, 2019. Els parlars valencians. València: PUV.

BORDONS, GLÒRIA I ANA DÍAZ PLAJA (coord.), 2004. Ensenyar literatura a secundària. La formació de lectors crítics, motivats i cultes. Barcelona: Graó.

BOU, ENRIC, 1978. Vicent Andrés Estellés, una inconformitat. En Serra d'Or. Any XX, Núm. 226-227, juliol-agost, pp. 57-60 [en línea].

FOUATIH, WAHIBA, 2009. La literatura como recurso didáctico en el aula de ELE. Universidad Abdel Hamid Ibn Badis Mostaganem [en línea].

GARCÍA, MARÍA DOLORES, 2004. Marco teórico para el uso de la literatura como instrumento didáctico en la clase de ELE, en Revista electrónica Cuadernos Cervantes.

GIRAMÉ PARAREDA, RICARD, 2014. Els mapes literaris en internet: anàlisi dels webs de literatura georeferenciada als Països Catalans. En “Un amor, uns carrers. Cap a una didàctica de les geografies literàries” pp. 30-38. València: Publicacions de la Universitat de València.

INSTITUTO CERVANTES, 2002. Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación. [en línea].

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 2007. Diccionari de la llengua catalana [Segona edició]. [en línea]. 2. Barcelona: IEC. Disponible a l'adreça: <http://dlc.iec.cat/>

INSTITUT RAMON LLULL, 2022. Objectius: <https://www.llull.cat/catala/quisom/quisom.cfm> [Consulta: 08-06-2022].

MARQUÉS, PAULA, 2021. Desgloçant la literatura a les classes de llengua. RESERCLE, Núm. 2, pp. 108-111 [en línea].

- MILÀ I FONTANALS, MANUEL, 1875. Estudio de la llengua catalana [en línea].
- MONFERRER, AINA, 2013. Llibre de meravelles (1971), Visat, nr. 16 [en línea].
- MONFERRER, AINA, 2013. “Bibliografia crítica sobre Vicent Andrés Estellés”. En: L’obra literària de Vicent Andrés Estellés. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua. p. 373-390.
- MONFERRER, AINA, 2013. “Les geografies literàries i el Mural del País Valencià d’Estellés: dues propostes d’exploració didàctica”. Articles de didàctica de la llengua i de la literatura catalana. tardor 2013, 61, p. 88-99.
- MONFERRER, AINA, 2015. “Estudi lingüístic, literari i textual de la poesia de Vicent Andrés Estellés en un marc d’interessos traductològics i didàctics”. Tesis doctoral. Universitat Jaume I. Disponible en línea en el repositorio de la Universitat Jaume I: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/290855#page=1>
- MONFERRER, AINA, 2019. Vicent Andrés Estellés i la literatura a l’aula. Anàlisi de l’estil i propostes didàctiques. València: IIFV
- MONFERRER, AINA i SALVADOR, VICENT, 2010. “Tres tesis doctorals sobre Vicent Andrés Estellés”. En: Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés. Alacant: IIFV. p. 199-204.
- OVIEDO, JORDI, 2018 “La Ciudad de Valencia en la poètica de Vicent Andrés Estellés” en Revista Debats, p. 13-30 [en línea].
- PLATAFORMA PER LA LLENGUA, L’ONG DEL CATALÀ, 2018. “InformeCAT 2018 – 50 dades sobre la llengua catalana”. Disponible en la web: <https://www.plataforma-llengua.cat/que-fem/estudis-i-publicacions/217/informecat-2018> [Consultado el 09/05/2022]
- PLATAFORMA PER LA LLENGUA, L’ONG DEL CATALÀ, 2022. La llengua catalana. Disponible en la web: https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/the-catalan-language-es-final---la-lengua-catalana_1651500157.pdf [Consultado el 09/05/2022].
- PÉREZ MONTANER, JAUME, 2004. “Vicent Andrés Estellés: del Llibre de meravelles al Mural del País Valencià”. En: Vicent Andrés Estellés. Alacant: IIFV. p. 161-180.
- SALVADOR, VICENT, 2000. «Diàleg amb els clàssics : la recepció d’Ausiàs March en la poesia valenciana contemporània». Reduccions: revista de poesia, Núm. 72, p. 44-55 [en línea].

SALVADOR VICENT, SALDANYA MANUEL, 2013. L'obra de literària de Vicent Andrés Estellés. València: AVL.

SANCHIS GUARNER, MANUEL, 1971. "Pròleg". En: Andrés Estellés, Vicent, Llibre de meravelles. 1. València: L'Estel. p. 7-10.

SAVATER, FERNANDO, 2013. Las ciudades y los escritores. Barcelona: Debate.

SITMAN, ROSALIE Y LERNER, IVONNE, 1996. Literatura hispanoamericana: herramienta de acercamiento cultural en la enseñanza de ELE, en Actas del IV Congreso Nacional de ASELE, Málaga, pp. 227-233.

TRIGUEROS, SERGIO, 2020. Ressenya. Monferrer Palmer, Aina (2019). Vicent Andrés Estellés i la literatura a l'aula. Anàlisi d'estil i propostes didàctiques. Institució Alfons el Magnànim. RESERCLE, Núm. 1, pp. 128-129 [en línea].

7.2 BIBLIOGRAFÍA SECUNDARIA

ALCARAZ, MATILDE i JIMÉNEZ, MIGUEL ÁNGEL, 2012. Estellés, poeta de meravelles. Dossiers. València: Canal 9, emès el 24 de març de 2012.

ALPERA, LLUÍS, 1990. “Sobre Vicent Andrés Estellés”. En: Sobre poetes valencians i altres escrits. Barcelona / Alacant: PAM. p. 13-41.

ALPERA, LLUÍS, 1999. “El compromís de l'autor amb el seu context urbà: Notes al «Poema de Vicent» de Vicent Andrés Estellés”. Els Marges, 64: 107-111.

ALVAREZ, GEORGINA, 2021. Valoració de l'ús del blog per treballar l'expressió escrita del català com a llengua adicional en universitats a l'exterior. RESERCLE, Núm. 2, pp. 28-45[en línea].

APARICIO, MARIOLA, 1999. “El Llibre de meravelles de Vicent Andrés Estellés: entre la tradició i la modernitat”. Rêvue d'études catalanes, 2: 41-60.

APARICIO, MARIOLA, 2001b. “Ironia i humor en la poesia de Vicent Andrés Estellés”. Quaderns de Filologia. Estudis literaris, 6: 1-17.

BALAGUER, ENRIC, 2000b. “Poesia i «realisme històric»”. Caplletra, 28: 19-31.

BALAGUER, ENRIC, 2013. “Vicent Andrés Estellés i els escrits memorialístics”. En: L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua. p. 267-290.

BORDONS, GLÒRIA, 2003. “Relacions entre llengua i literatura”. Articles de didàctica de la llengua i de la literatura. juliol, 31: 7-15.

BOU, ENRIC, 2010. “Vicent Andrés Estellés, o l'atenció a l'infraordinari”. Reduccions. Revista de poesia, 98-99: 128-148.

BOU, ENRIC, 2013. La invenció de l'espai. Ciutat i viatge. València: PUV.

CALVO, AMADOR, 2007. Le référentiel i l'intertextualité dans l'oeuvre poétique de Vicent Andrés Estellés. París: Universitat París 8. [en línea] [Tesi presentada a la Universitat de Paris 8 el 2007].

CARBÓ, FERRAN, 2004. Els exilis de Vicent Andrés Estellés, Caplletra, Revista Internacional de Filologia, nr. 36, pg. 93-116 [en línea].

CARBÓ FERRAN, 2007. La poesia catalana del segle XX. Alzira: Edicions Bromera.

CARBÓ, FERRAN, 2009. Com un vers mai no escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta. València-Barcelona: Biblioteca Sanchis Guarner.

- CARBÓ, FERRAN, 2009. «Llibre de meravelles: un retaule en forma de tríptic». A: Com un vers mai no escrit: la poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pg. 217-256.
- CARBÓ, FERRAN, 2018. Els versos dels calaixos. València: PUV.
- CARBÓ, FERRAN I VICENT SIMBOR, 1993. La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972). València-Barcelona: Biblioteca Sanchis Guarner.
- CARBÓ, FERRAN I VICENT SIMBOR, 2010. Literatura catalana del siglo XX. Madrid: Editorial Síntesis.
- CLIMENT, LAIA, 2005. Cos i gènere en el discurs poètic contemporani: anàlisi contrastiva de la poesia de Vicent Andrés Estellés i Maria-Mercè Marçal. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I de Castelló. [Tesi de doctorat inèdita].
- CLIMENT, LAIA, 2010. “El Mural del País Valencià. Una aproximació estellesiana al seu país”. En: Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés. Alacant: IIFV. p. 161-172.
- FERRANDO, FERRAN, 1998. Die Horacianes von Vicent Andrés Estellés: Eine pragmatische und Kuttursoziologische Betrachtung. Tesis doctoral, Universidad de Bremen
- FENOLLOSA, CARLES, 2012. Notes sobre la llengua poètica de Vicent Andrés Estellés, Saò. La revista degana en valencià, nr. 376 [en línea].
- FUSTER, JOAN, 1976. Literatura catalana contemporània. Barcelona: Curial.
- IBORRA, JOSEP, 1995b. “Vicent Andrés Estellés: un poeta, un poble”. En: Confluències. Una mirada sobre la literatura valenciana actual. València: Generalitat Valenciana. p. 103-108.
- KEOWN, DOMINIC, 2003. “La recepció internacional de V. Andrés Estellés”. L'Aiguadolç, 28-29: 105-110.
- KEOWN, DOMINIC, 2010. “Entrevista a Dominic Keown”. En: Ara, Estellés. 12 poemes, 12 cançons a Benicarló. Benicarló: Onada Edicions. p. 113-118. Col·lecció Conèixer, 5.
- MARTÍN, ERNESTO, 2021. L'ensenyament del català com a llengua adicional basat en conceptes. RESERCLE, Núm. 2, pp. 8-25 [en línea].
- MASCARELL, PURIFICACIÓ, 2011. Vicent Andrés Estellés: la construcció poètica de la identitat valenciana, Impossibilia, nr. 2, pg. 139-153 [en línea].

- MIRA, IRENE, 2019. “Teoria crítica i espai en la literatura contemporània: aplicació a la lírica de Vicent Andrés Estellés”. Tesis doctoral. Universitat d’Alacant.
- MONFERRER, AINA, 2011a. “Borriana en l’obra poètica de Vicent Andrés Estellés”. *Buris-ana*. Publicació de l’Agrupació Borrianenca de Cultura, 214: 22-26.
- MONFERRER, AINA, 2011b. L’estil de Vicent Andrés Estellés. Anàlisi i aprofitament didàctic d’un corpus poètic. Treball de fi de màster. Castelló: Universitat Jaume I de Castelló.
- MONFERRER, AINA, 2011c. “Metàfora, metonímia i lèxic del marc cognitiu de la mort en la poesia de Francisco de Quevedo i de Vicent Andrés Estellés: estudi comparatiu”. *Fòrum de Recerca*, 16: 529-544. [en línia] <http://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/77255> [Consulta 08-06-2022]
- MONFERRER, AINA, 2012. “Estilística i traducció poètica. Estil i model de llengua en Vicent Andrés Estellés”. *Fòrum de Recerca*, 17: 751-770. [en línia] <http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/77008/-serveis-scp-publ-jfi-xvii-traduccio-2.pdf?sequence=1> [Consulta 08-06-2022]
- MONFERRER, AINA, 2013c. Les traduccions de la poesia de Vicent Andrés Estellés al castellà. Anàlisi contrastiva d’alguns aspectes de la traducció relacionats amb la semàntica cognitiva i amb la pragmaestilística. Treball de fi de grau. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- MONFERRER, AINA, 2013d. “Les traduccions de Vicent Andrés Estellés a l’espanyol”. *Visat*, 15. [en línia] <http://www.visat.cat/traduccions-literatura-catalana/cat/ressenyas/135/17/0/0/0/vicent-andres-estelles.html>> [Consulta: 08-06-2022]
- MONFERRER, AINA, 2013e. “Algunes reflexions sobre possibles aplicacions didàctiques de Vicent Andrés Estellés”. *T.E. País Valencià*. març, 341: 4-5.
- MONFERRER, AINA, 2014a. “La València de Vicent Andrés Estellés. Una proposta didàctica a partir del Llibre de meravelles”. En: «Un amor, uns carrers». Per a una didàctica de les Geografies Literàries. València: PUV. p. 157-166.
- NEVADO, CHARO, 2015. El texto literario en las clases de ELE: un recurso didáctico y motivador. En *Revista Internacional de Lenguas Extranjeras*, Núm. 4, pp. 151-167 [en línia].
- PIQUER, ADOLF I GRAU, DANIEL, 2010. “Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés”. Alacant: *Sympsia Philologica*.

- OVIEDO, JORDI, 2010a. “Sobre l’organització de l’arxiu Vicent Andrés Estellés per a la reedició de la seua obra”. En: Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés. Alacant: IIFV. p. 21-36.
- OVIEDO, JORDI, 2014. “Ruta literària de Vicent Andrés Estellés: «Un amor, uns carrers»”. En: «Un amor, uns carrers». Per a una didàctica de les Geografies Literàries. València: PUV. p. 175-184.
- PARCERISAS, FRANCESC, 2004. “La quotidianitat en la poesia de Vicent Andrés Estellés”. En: Vicent Andrés Estellés. Alacant: IIFV. p. 49-64.
- PÉREZ MONTANER, JAUME i SALVADOR, VICENT, 1981. Una aproximació a Vicent Andrés Estellés. València: Tres i Quatre.
- PÉREZ MONTANER, JAUME, 1989. “Notes sobre el Mural del País Valencià”. L’Aiguadolç, 8: 19-34.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL, 1963. Els pobles valencians parlen els uns dels altres. València: L’Estel.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL, 1976. La ciutat de València: síntesi d’història i geografia urbana. València: Albatros. SAÓ, 2012. Saó. Dossier: Vicent Andrés Estellés, cronista de records. novembre, 376: 15-29.
- VENTURA-MELIÀ, RAFAEL, 1979. “Vicent Andrés Estellés: cinc llibres de colp”. Valencia Semanal, 57: 32-33. [Entrevista]
- VENY, JOAN, 2014. Català occidental/català oriental, encara. En Estudis Romànics [Institut d’Estudis Catalans], Vol. 37, pp. 31-56 [en línea].
- VILLALTA-LORA, JESÚS, 2012 “País i poesia: el discurs etnohumanista de Salvador Espriu, Vicent Andrés Estellés i Ponç Pons”. Tesis doctoral. King’s College of London.

8. ANEXOS

8.1 TEXTOS DE ANIMAL DE RECORDS (MEMÒRIES)

A la Diputació provincial, el «docte» funcionari que s'encarregava d'aquestes coses va donar, erròniament, un paquet meu de versos, La clau que obri tots els panys, que fou premi de poesia de l'entitat, dintre del termini legal, a la impremta. Però va calcular, equivocadament, els versos, que eren, en la seua gran majoria, dels de catorze síl·labes, i a la impremta el varen començar a «picar» sense esmenar l'errada. Un dia em varen donar un grapat de proves. Vaig començar la tasca de fer correccions. Jo recorde, ara, que vaig començar aquesta correcció al nostre pis de Josep Carsí. Un dia vingué el meu pare a casa. El meu pare era analfabet. Mentre jo pugnava per fer les correccions, ell, el meu pare, era al meu costat, a la taula del menjador. Em mirava, jo crec que amb un cert orgull. La meua dona li va posar una copa de conyac. Se'l bevia a poc a poquet. Definitivament, vaig desistir de continuar la correcció. Allò era una selva completament inextricable. Passarien any abans que el llibre, compost degudament -per segona vegada-, arribàs a sortir al carrer. Però jo vull evocar el meu pare, al meu costat, a la taula del menjador, assegut en un balancí de boga, mirant-me i bevent de la seua copeta, discretament, a poc a poquet, mentre jo fullejava aquelles proves. Potser és, per la meua banda, i per ocultes raons, un excés subjectiu: una debilitat. (TRACTAT DE LES MADUIXES, P. 21).

El meu pare era «de l'horta». Mai no he sabut aclarir si la barraca on va nàixer, i que, temps enllà, per una evolució bàrbara i natural, es convertiria en una modesta alqueria, pertanyia al terme municipal de València o a què collons. Treballava de forner. Abans havia estat aprenent de mecànic i quatre o cinc coses més. Es va convertir, probablement -tot són conjectures, per a mi: no en sé res de cert-, en forner en conèixer la que seria la seua dona, que era filla d'un vell patriarca republicà que havia creat diversos forns a Burjassot i a la ciutat i que, finalment, va trobar la mort, d'un tir d'escopeta, a la boca d'un forn. El meu pare, possiblement així, es va iniciar en l'ofici de forner. Amb el temps fou un paler de molta anomenada: d'anomenada, fins i tot, comarcal. Un dia varen anar a la boca del forn on treballava: la seua néta, la meua filla, havia mort. El dia anterior havien acudit també a la mateixa boca del forn per tal de comunicar-li que la seua mare, la meua àvia, havia mort. Jo el vaig acompanyar a l'alqueria on jeia, de cos present, l'àvia. En acostar-se a l'alqueria, el meu pare s'excitava. En entrar-hi i veure, a mà esquerra, a penes travessat el llindar, el cos de l'àvia al taüt, el

meu pare es va desmaiar. Fou, segons he sentit dir, molt honest i complidor. Hom el vinculava molt amb el forn de Marieta, on va treballar durant molts anys. Al remat, justament com ara m'ha ocorregut a mi on treballava, es varen portar molt malament amb ell. (TRACTAT DE LES MADUIXES, PP. 22-23).

A Barcelona, l'altre dia, en ocasió de retre'm un homenatge la Facultat de Filologia - o potser no precisament: potser va ser a Lleida, amb motiu d'una xerrada a un centre universitari, o potser, ben bé, uns dies abans, a Alacant, amb motiu d'una xerrada, comentant uns versos meus-, vaig haver de repetir el que em sembla que ja era palès, per altra banda, en un llibret confegit per mi (Llibre de meravelles): vaig haver de dir que, per a mi, parlant per experiències pròpies, i sense voler, si de cas, dogmatitzar, és a dir, generalitzar, fou pitjor el temps de la postguerra que no el de la guerra. (TRACTAT DE LES MADUIXES, P. 23)

La meua mare em contava sovint que ella va presenciar el trasllat de les despulles del cementeri vell al nou, l'actual, dels habitants de les tombes: les carretades d'ossos i cranis. El meu avi, aleshores, segons em deien, tenia un forn, al carrer de Mendizabal, al qual, en acabar la guerra, van posar el nom d'un general: sembla que, des de la galeria, la meua mare, encara petita, agafada als ferros, presència va aquell tenebrós afer. Molts anys després, jo creuava per aquell carrer que havia estat cementeri -el carrer de la Morena- per tal d'anar i tomar del col·legi. Al corral d'una d'aquelles vivendes modestes, els habitants de les quals eren qualificats misteriosament d'homes de «got i ganivet», jo vaig veure, un dia, la llosa d'una tomba, incrustada a la paret. Aquella casa, des d'aquell dia, va adquirir un prestigi per a mi, i seria una cosa tètrica dins el meu cap. La casa em sembla que era d'un sabater la sogra del qual anava pels carrers del meu poble, de bon matí, venent ensaïmades i valencianes d'una pastisseria que hi havia al mercat, al carrer del Tramvia. D'aquesta pastisseria seria fill, per cert, un pastisser que va tenir molta significació a la guerra i que varen matar en acabar. Els dies de festa i processó, la meua tia fadrina, amb les seues amigues, em duia a la pastisseria i em comprava una merenga ben gros a. Després bevia aigua d'una aixeta que hi havia al mateix establiment. «Mira que t'ofegarà », em deia la meua tia. (TRACTAT DE LES MADUIXES, P. 33).

Evoque els dies, llunyans, de la meua infantesa, i bona part, també, de la meua adolescència, a Burjassot, el meu poble. Fórem una família petita, els meus pares, la meua germana i jo, molt unida,

molt agrupada, sense que mai es fes sentir l'autoritat del pare i, si de cas, un poc, però molt poc, la de la meua mare. Vàrem restar molt units, la meua germana i jo, en una casa molt més que modesta, com ara ho són -ho constate, content- els meus fills, i nosaltres mateixos, com els meus pares, també al si d'una casa pobra. El meu pare, al matí, en arribar del forn, s'asseia a esmorzar; la meua mare li servia, si es donava el cas, una sardina, un tros de pa i l'ampolla del vi. El meu pare anava a la cuina, prenia una ceba, i d'un cop de puny l'obria damunt la taula, i se la menjava crua. (TRACTAT DE LES MADUIXES, P. 74).

Reprent el fil on l'havíem deixat, és a dir, continuant la descripció de casa meua, i per tal de deixar-la completa, una escala, breu, portava al primer pis; allí hi havia una porta -en el meu record, una porta més aviat gran, pintada d'un color blavós que arribaria a ser gris, amb una anella de ferro-; una vegada dintre, hi havia una espècie de rebedor, no massa gran, amb una porta, a mà dreta, que era una habitació per als trastos, i a mà esquerra la porta de la cuina, la cuina on he passat més fred en tota la meua puta vida, amb un fogueret entre les cames, els dies que el fred s'intensificava, i al darrere un mostrador amb un foguer, i més endavant una pica, corcada, com leprosa, per l'ús, plena de bonys, una pica que estava encarada a un finestró petit, tancat sempre, a l'hivern, que donava directament a la galeria. També hi havia una porta amb moltes esclotxes per la qual hom podia passar a la galeria. Tornant al rebedor, d'allí es passava al menjador. Un menjador bastant ample, al meu record, que pot trair-me i fer-me veure gran el que era petit, i viceversa. Davant, a l'altra banda del menjador, hi havia una porta, també blavosa-grisa, que era on dormia la meua tieta, la tia Milagro, germana petita de la meua mare, i si de cas entraves a l'habitació podies veure quelcom que no tenia preu: una finestra a través de la qual es veia l'arrencada, sincerament espectacular, de Ja parra. Allí era més boscosa, amb una espessa pampolada de palmell ample. Era una vinyeta encantadora, on jo vaig deixar passar els minuts, més d'una vegada, literalment extasiat, autènticament fascinat per una cosa tan modesta, tan casolana. En fi ... La meua tieta tenia l'habitació molt ordenada: dalt de la còmoda, exhibia un plat de metall, amb què el meu avi havia obsequiat la meua àvia quan es varen casar. (LA PARRA BOJA, PP. 104-105).

Ahir va fer sis anys, el 31 d'octubre, moria la meua mare a Burjassot, a casa de la meua germana, amb la qual vivia. El dia de Tots Sants, de bon matí, l'enterràrem. La meua mare mai no va saber que jo havia estat despatxat de Las Provincias. Li varen ocultar, pietosament, açò que hauria estat per a ella motiu més que de preocupació per mi. Va tenir una llarga i lenta agonia, horrorosa. Un dia se' m

presentà a casa -jo encara no vivia on visc ara amb una néta i un bastó, mig caient. Venia disposada a deixar de viure a casa de la meua germana i intentar viure a casa meua, amb la meua muller i els meus dos fills. Amb bones paraules, que fins i tot varen arribar a ser paraules majors, per moments, vaig fer-la desistir. Darrerament tenia l'obsessió de l'Asil d'Ancians Desemparats, que hi ha al mateix carrer on vaig nàixer jo i on varen viure molts anys els meus pares. S'imaginava les bores d'asilada, asseguda en un seient de vímet, ben tranquil·l eta, ben to veta, prenent el sol els dies de bon temps, bevent els seus tassons de cafè amb llet i magdalenes, les seues tasses de brou -que bo!-, mirant passar, a l'estiu, les solemnes processons pel carrer, oint bufar els metalls de la banda -toquen bé, eh, toquen bé!-. Finalment es va morir amb aquesta il·lusió. Recorde, encara, el moment que la vaig veure, a primeres bores del 31 d'octubre: estava al taüt, completament arreglada. Tenia, al costat esquerre, la finestra oberta, amb una cortina lleugera. Estava mirant-la amb l'emoció que és de preveure i que jo desistesc de narrar, quan va començar a sonar, a la seua esquerra, Ja campaneta de l'ermita de Sant Roc, cridant a missa, missa a la qual ja no pogué assistir la meua mare. Varen anar poques persones al seu enterrament, des de casa a la parròquia de Sant Miquel, possiblement a causa de l'hora extemporània en què es va fer. Aquest matí, però, m'he llevat del llit amb més ganes que mai de treballar, d'escriure, d'acomplir el manament de la meua mare. «Escriu, fill, escriu. Ja no escrius quasi res ... Què et passa? Escriu, fill, escriu, encara que tan sols siga per mi ... » I és per ella, sols per ella, per qui continue escrivint, fent llibres, embagulant folis i més folis. (LA PARRA BOJA, PP. 123-124).

M'he criat en un ambient pobletà. M'he criat envoltat per tota classe de llegendes, de mals auguris, els uns previsibles i els altres no tant. Ara com ara, no puc fer sinó evocar els camps de blat, els dacsars. Sempre passava pel costat, per una senda, un camí d'horta, de pressa i amb el cor encongit. Circulaven, pel poble, nombroses llegendes: hi havia primerament, i antonomàsicament, el perill de «l'home del sac», que agafava els infants i se'ls enduia, dintre d'un sac, al llom, a llocs desconeguts, cosa de coves i de gents tenebroses; hi havia, també, i aquí l'amenaça no semblava cosa d'infants, pel to de veu amb què ens parlaven, l'home, l'assassí que esperava el pas d'un infant i l'agafava i el matava, per traure-li la sang i els testicles, destinats a les persones malaltes de «mala seguida», com era anomenada, aleshores, la tuberculosi ... Déu sap les terribles temences amb què jo he passat pel costat d'un camp plantat de blat, pel costat d'un dacsar, pensant, si més no, que aquella seria la primera i la darrera vegada que travessava aquell indret! I, juntament amb açò, amb aquest malson, he recordat també el llum encès, vermell, de la «Casa de Socorro» i els petits i tràgics esdeveniments que, de tant en tant, s'hi produïen: la gentada a la porta de la «Casa de Socorro», perquè hi havien portat una

persona trossejada pel tren, prop del Camp del Cigronet, entre Godella i Burjassot, al costat de la via del ferrocarril, on jo anava, les escasses vegades que m'hi aventurava, a jugar a futbol. Coses d'altre temps, més ric de dramatismes i de temors que no el d'ara. (LA PARRA BOJA, P. 126).

Un dia, abans que fossen les nou, prenia jo el carrer, amb l'esmorzar a una mà, camí de l'aventura, carni del Col·legi del Salvador. Vaig arribar a la banda de darrere de Sant Roc, just on hi ha un forn que fou del meu avi -Forn de Sant Roc, se'n diu-, del qual havia sentit parlar molt per casa, tant de la condició excel·lent de l'edifici com de la situació de l'economia i el bon tarannà, en general, del meu avi. Me n'havia parlat, extensament, la meua padrina, la tia Presentació, que era una dona alta, gran i molt bella, d'una pell suau i de cabells una mica blanquinosos, o una mica rossos, que només tingué una filla, Fina, la qual he estimat i estimo, i ho dic de debò, com una germana meua. La meua mare també solia parlar-me'n en termes encomiàstics. Passant d'allí, vaig enfilat el carrer de la Morena, que en acabar la guerra va veure substituït el seu nom pel d'un militar, i de sempre ha estat un carrer popular, de cases humils, d'existències pendents d'un fil de cosir, amb cortinetes de sac a la porta de les cases. Gent molt humana, molt treballadora, que havia sofert moltíssim. Una de les moltes vegades que hi passava, doncs, em va ocórrer una cosa que necessite contar. Jo anava, tot serioset, camí de l'escola, i molt sovint sortien de les cases les mestresses i m'aturaven a la voravia:

-Ui, tu ets el nét de Nadalet. On vas, fill?

-Al col·legi.

-A fer-te un home de profit.

-Això espere.

I em donaven una besada i em passaven una mà pels cabells i em feien un comiat llarguíssim i historiat.

-El seu avi era més alt, però tenia els mateixos ulls, el mateix caràcter. Una gran persona, aquell home. Era un sant. Anaves a comprar-li pa i li deies: «Però jo no puc pagar-lo». «I a tu qui t'ha dit que m'has de pagar? Emporta't el pa que necessites per als teus fills i el teu home, i ja en parlarem, o no, un altre dia.» Aquestes lletanies o lloances dedicades al meu avi, que va morir assassinat a la boca del forn del Nadalet, eren constants. Jo seguia el camí i em tomaven a aturar:

-Tu ets el nét de Nadalet, rei? T'ho havia conegut de lluny i no gosava dir-te res. Quin gran home, el teu avi, Déu el tinga a la glòria. Jo no sé el pa que vaig quedar-li a deure. I morir com ell va morir!

Un sant, tot un sant era el teu avi! Que Nostre Senyor et faça un santet, fill. Em feien el senyal de la creu al front, em besaven. Jo no sabia què dir. Vaig arribar finalment al col·legi. Tenia una porta més aviat petita, per a sortir, o entrar, d'un en un. Estava pintada d'un blau una mica fosc, fins a semblar grisa. Vaig obrir la porta, tremolós, i vaig veure'n l'interior. Tot ple de pupitres i de col·legials. Vaig donar el bon dia. Em va contestar el senyor mestre. Em va assignar una taula. Vaig seure. Estaven junts a classe els nois i les noies. Mapes per les parets. La taula del mestre. Tot molt agradable, i aquella olor excitant de llapis i de goma d'esborrar. En el col·legi vaig conèixer nombrosos fills del poble. Gent treballadora, de «saquet». Vaig establir lligams de lleial amistat que encara perduren. El primer dia va transcórrer sense cap altra novetat digna d'esment. (LA PARRA BOJA, PP. 165-166).

8.2 ANTOLOGIA POEMES SELECCIONATS

ANEM ANANT

I després de tot, la Mort.

Quina sort!

Coll de figa i morro tort.

Tartanes negres que vénen

tartanes negres que van.

M'agradaven les fogueres

en la nit de Sant Joan.

Ai!

Totes les vinyes enceses,

ningú les pot apagar.

M'he deixat la clau en casa

i ara ja no puc entrar.

La Mort és una llepassa

que no para de pujar.

Ai!

M'agrada veure qui passa.

M'agrada el pa amb oli i sal.

I després de tot, la Mort.

Quina sort!

Coll de figa i morro tort.

(*Recomane Tenebres*, en *Obra Completa I*, València: 3i4, 1972)

CANT DE VICENT

De pares pobres
i amb mitges soles,
a molta honor,
vindria al món,
un món humil,
mes no mesquí.
Recorde, encara,
la casa, clara,
on jo nasquí:
precari, el pis
tenia cuina,
amb una pica
de pedra vella
i una finestra;
després hi havia
la galeria
i aquella parra
que tant m'agrada,
sempre evocar;
l'embarronat,
corcat, dolent,
i un colomer
buit, en desús,
dalt el comú.

Plàcides prades
de les teulades,
d'això em vindria
la melangia,
anys endavant,
i més d'un cant.

El paisatge
l'honren estables,
comuns, corrals
i fumerals.

Per fer més fi,
també algun pi,
i cossiols
d'alegres flors:

hi ha, de precari,
clavells, geranis,
roses intactes
i fulles magnes.

Al menjador
molta claror
i ben poc més.

Per les parets
unes pintures
de criatures
inesperades:

donzelles llargues,
de llargs cabells,
i mariners,
reblertes sines,
remotes illes,
ocells i barques,
estranyes canyes.

M'excitaria
la fantasia
aquell mural
càndid i estrany?

Al menjador
molta claror
i ben poc més.

Per les parets
unes pintures
de criatures
inesperades:

donzelles llargues,
de llargs cabells,
i mariners,
reblertes sines,
remotes illes,
ocells i barques,

El paisatge
166

l'honren estables,

comuns, corrals

i fumerals.

Per fer més fi,

també algun pi,

i cossiols

d'alegres flors:

hi ha, de precari,

clavells, geranis,

roses intactes

i fulles magnes.

Al menjador

molta claror

i ben poc més.

Després, l'amplària

greu de la sala

un ambient

de cos present.

I l'adjutori

del dormitori

on em van fer,

fill de forner,

i em varen traure,

el dia 4

de cert setembre,*

del càlid ventre.

Molt festejat

pel veïnat,

a poc a poc,

amb llet de pot

i sopes d'all,

em vaig criar.

Tinc la nostàlgia

d'aquella casa,

del món aquell,

què li hem de fer.

No em preocupe:

és l'únic luxe

que em puc permetre,

i a fer punyetes.

(Balanç de mar, en Obra Completa IV, València: 3i4, 1978)

CANÇÓ DE BRESSOL

Jo tinc una Mort petita,

meua i ben meua només.

Com jo la nodresc a ella,

ella em nodreix igualment.

Jo tinc una Mort petita

que trau els peus dels bolquers.

Només tinc la meua Mort
i no necessite res.lasnanasdezandra.jpg

Jo tinc una Mort petita,
i és, d'allò meu, el més meu.
Molt més meua que la vida,
amb mi va i amb mi se'n ve.
És la meua ama, i és l'ama
del corral i del carrer
de la llimera i la parra

(*La Nit*, p. 167 en *Obra Completa I*, Nova edició, revisada, València: 3i4, 2014)

CXLIX

Em posareu entre les mans la creu
o aquell rosari humil, suat, gastat,
d'aquelles hores de tristesa i por,
i ja cap altra amenitat. Després
tancareu el taüt. No vull que em vegem.
A l'hora justa vull que a Burjassot,
a la parròquia on em batejaren,
toquen a mort. M'agradaria, encara

que alguna dona del meu poble ixqués
al carrer, inquirint: «Que qui s'ha mort?»

I que li donen una breu notícia:

«És el fill del forner, que feia versos.»

Més cultament encara: «El nét major
de Nadalet.» Poseu-me les ulleres.

(*El gran foc dels garbons* p. 452 en *Obra Completa Volum III*, Nova edició, revisada, València: 3i4,
2016)

I

res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

cante, llavors, distret, raone amb l'oli cru, amb els

[productes de la terra.

m'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té

en llevar-li la crosta socarrada.

l'expose dins el plat en tongades incitants,

l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal

i suque molt de pa,

com fan els pobres,

en l'oli, que té sal i ha pres una sabor de pimentó torrat.

després, en un pessic

del dit gros i el dit índex, amb un tros de pa,

agafe un tros de pimentó, l'enlaire àvidament,

eucarísticament,

me'l mire en l'aire.

de vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.

cloc els ulls i me'l fot.

(*Horacianes* p. 126 en *Obra Completa Volum IV*, Nova edició, revisada, València: 3i4, 2017)

LVI

jo defensava l'allioli,

aquella sabor, la seua trèmula solidesa.

tu, al contrari, defensaves la maionesa

adduint testimonis cultíssims de *gourmets*.

t'he de dir, malgrat tot, que la maionesa

és sols un allioli que va eixir maricó.

(*Horacianes* p. 185 en *Obra Completa Volum IV*, Nova edició, revisada, València: 3i4, 2017)

EL BURJASSOTÍ

II

«L'Estellessí, car l'Estellés et diuen,
i el teu pare, en oir-ho, ho agraiïa,
perquè evocava, fascinat, el món
dels Estellés, orfebres i forners,
republicans de Blasco abans de Blasco
que miraven, amb ràbia i amor,
el paretó del Pati de Sant Roc
i es casaven, com Déu vol, amb les filles
dels carlins de més fama en tot el poble,
i a una banda i l'altra del capçal
del seu monumental llit de canonge
hi havia una escopeta i un rosari,
i són ja un mite, de prestigi grec,
amb la calenta sang d'un fratricidi».

(*Sonata d'Isabel*. p. 96 *Obra Completa 10*. València: 3i4, 1990)

8.3 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM I [València: 3i4, 2002]

CANTS A VALÈNCIA

I

Ets la ciutat de l'alegria
feta per l'alegria i plore
els teus dies que són
obscurs i es volen obscurs.

Pense que has de retrobar el teu destí
que et marquen des de sempre
els teus pobles la sanefa voladora
del seu idioma i la seguretat d'un destí.

Retrobaràs entre les fulles el teu destí
i caminaràs amb les passereres dels rius
i coronada amb els productes de la terra.

Relles i àncores enramaran els teus plats
de Manises o Alcora
i et sentiràs rica de sentir-te aleshores segura.

(MPV I, p. 83)

XÚQUER

Acabament assuavit del món,

el riu es mor entre canyars inermes;
entre canyars, entre tarongers,
es mor el riu entre tancats de joncs,
dolços adéus de mans enamorades!
Oh pits de llum i pupil·les extenses!
Volava el jorn de colomers i canyes,
entre tancats i estrofes de cristall.

(MPV I, p. 161)

MONTGÓ

Mire el Montgó de parres i llimeres,
tot de sols vius i terrasses obertes,
d'origen clar i d'hores de cristall,
com acabat de sortir de la mar
amb el brusc pit condecorat de signes,
de cavallets de mar i estrelles d'aigua,
d'aigües també, de reguitzells de sol,
montgó pilós del fosc amor sobtat,
montgó gelós de novençanes gràcils,
montgó de mar i de muntanyes altes,
d'aquells turons de gran serenitat:
el dia romp i és un clam permanent;
el dia és com un gra de raïm:
naveguen mars per la teua estatura,
estranyes mars, que vénen i se'n van

i tornaran a veure't altre dia,
car ets un far, de cap a peus, en l'aigua.

Et dic, montgó, i et dic seguretat,
fidelitat i paraules solemnes,
aclarament determinat del cel,
vidres en rams de merescut origen.

Al capaltard davalles els carrers,
amb el pas brusc, com és el pas de l'aire,
tot enlairat de llorers i de murta,
monarca grec que actues de pastor,
amb un ramat de pobles al voltant.

Un vent de mar se'n puja per les cames,
d'adolescents a l'hora de l'amor:
per si de cas, ajunten molt les cuixes.

(MPV I, p. 235-236)

SERRA D'ESPADÀ (1)

Damunt tota la terra.

Que ningú no toque aquest foli

damunt tota la terra.

Oh lenta gota d'oli

damunt tota la terra.

Aquest oli serà el meu oli

damunt tota la terra.

Llarga i lenta ve la serra
pel camí de l'olivera.

Llarga i lenta ve la terra
sobre nits de calaveres
damunt tota la terra.

(MPV I, p. 240)

PENYAGOLOSA

Penyagolosa de la primavera,
els canelobres verds d'una vella litúrgia,
fondo aplec ancestral, alçària del càntic,
camins que pugen treballosament,
guany pregon de la terra, forest inabitable,
corren les fonts com gaseles o cèrvols,
una aigua clara i verda, de fortalesa i puny!

De canelobres i arcs, de festa i lluita,
una naturalesa poderosa
que ara s'esdevenia tendra com el tomello,
lluminosa com l'aigua que canta i riu i corre.

Tomello i polioli, te de muntanya,
herba d'olives, conjugal espígol.

Penyagolosa, d'altitud extrema,
la primavera intacta de rames i de flors,
estams de breu primícia de llum,

temples de voltes fetes per al mite,
mite de culte mai no penetrat,
castell inexpugnable, arbres guerrers,
fortalesa del vent i les ales extenses!
Penyagolosa de la primavera!
Així creixia, voluntat de càntic,
una religió d'arbres i de destrals.
Així creixia, voluntat de càntic,
una comunitat d'arbres i teuladins,
un monestir de fulles i brises remoroses,
una religió de rames i d'arrels,
el dogma irrefutable de la saba,
la benedicció, urbi et orbi, del vent.
(MPV I, p. 243-244)

JULI LLOPIS CABO

Jo vaig tenir, humil, un mestre.
Era poble, un home del poble.
Treballava el fang, de bon grat.
Després d'haver-lo treballat
el ficava en un foc de llenya
vigilant, caut, la cocció.

Era un home del veïnat.

Em va oferir tots els seus llibres,

fou la millor biblioteca.

Sempre em parlava en català,
un català de Burjassot,
reverent sempre amb els modismes
peculiaris del veïnat.

Va trobar, al clot de perols,
les recialles d'un passat
a les coves, sota la terra,

enigmàtics fragments ceràmics,
algun dibuix interromput,
una ansa d'un pitxer, un
tros al·lucinat d'alguna àmfora,
el cul d'un cànter o morter.

Era capaç de retrobar,
en un borrhós test de ceràmica,
digitals primogenitures.

Allò seu era el fang, el fang,

el fang que coïa i el fang
d'un passat fondo al que solia
trobar-li en silenci les claus.

Ell anava i venia al forn
taral·lenjant fragments de Wagner,
de simfonies de Beethoven,
mentrestant jo llegia un llibre
naturalment en català.
Foren, aquells, uns anys feliços,
d'una estranya fecunditat.
(MPV I, p. 395-396)

LLÍRIA

Conserve molts records de Llília,
és la meua infantesa, pobra,
necessitada de miracles,

que no falte la feina, a l 'home,
que mai no ens falte un tros de pa,
que estiga prenyada la vaca
i la puguem vendre a bon preu
(feu que pugui pagar els tres
duros del lloguer de la casa),
conserveu-li l'ull al meu fill,
n'ha perdut un i llegeix molt,
que cresca normalment la filla
després de l'operació;

si podeu encara, lleveu-me
aquest pes als peus i les cames.

Perquè vivíem de miracle.

Creia la mare en els miracles.

Agafava un braçat de ciris
i els duia a Sant Miquel de Llúria.

Ho feia sempre a la vuitava.

Amb els braços en creu, descalça,

pujava resant la muntanya.

La nostra vida era un miracle.

(MPV I, p. 427)

8.4 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM II [València: 3i4, 2002]

A MIQUEL GRAU, ASSASINAT A ALACANT

II

Tornaran les paraules d'odi!

Tornaran els mots de venjança?

Damunt el cos, una senyera.

El poble, mentrestant, avança.

Avançarà vers un destí

De clavells i·luminadors!

Oh pobre cos, tristíssim cos!

Falç i martell vindicadors!

Per la teua mort. Per la teua

Clara i exigent dignitat!

Ens convocaven, els teus mots,

A l'alegria general,

L'alegria d'un poble en marxa

Que mai ningú podrà aturar:

Perquè vas morir al carrer,

A una plaça de la ciutat,

Amb el teu cos estés als braços

Torna el País Valencià!

Amb un mort, amb un mort només

Que valdrà per totes les morts!

Amb un mort creuat a la gola,

Amb un mort, creuat com un os!

Però crida el poble: demana

Amb renovellada energia,

La voluntat del 9 d'octubre,

El crit, vast, per l'autonomia!

Tu seràs la fonda relíquia

Central i clara del altar!

Perquè l'ofici de difunts

És ofici de llibertat!

(MPV II, pp. 326-327)

TEMPS A/DE BENIMODO – I

La terra té un color com un color de cos humà.

Té el color de la fadiga, sempre en activitat.

Té el color de les lluites, té el silenci del treball.

Aixeca't, terra, branda tots els teus metalls!

La corbella, l'entauladora, la rella del forcat!

La terra és fidel i submisa com un amant.

l'epitalami de l'aigua, qui el podria fer durar!

El color de la terra és un color cansadament humà.

Escampa, arreu, els teus llamps.

no té un posat energètic: té un posat resignat.

Benidomo

5 d'abril 1982

(MPV II, p. 345)

SAGUNT

Hi ha un llantier que t'ho revelaria

tot, si tinguesses algun dubte, encara,

al Museu de Sagunt, i J acme Bru,

que és cronista local i bon amic,

et deixaria que l'estudiasses,

fent-se el distret, perquè és discret i es fa càrrec de tot, i tu comprovaries

que, a més a més del «mens sana» i allò

que li segueix del «corpore», hi ha el

«nihil novum sub sole», que també

és un avís o radical sentència

en la llengua del Laci, llengua culta,

que diuen morta, però es mostra activa

al llantier que et suggeria, caut ...

(MPV II, p. 559)

8.5 MURAL DEL PAÍS VALENCIÀ – VOLUM III [València: 3i4, 2002]

BURJASSOT

Ara escriuria un nom,
un nom de pedra i foc,
que està arrapant-me el cor,
un vell nom: Burjassot.
Burjassot, on vaig nàixer,
on veia unes teulades,
uns afanys, esperances
desvalgudes, que es planyen.

Burjassot, sitja i cànter.

I sant Miquel Arcàngel
dirimint tots els actes.

Burjassot, poble meu,
poble meu i dels meus,

Burjassot, terra i gents,

I cases i carrers,
uns canyars plens de vent,
una ermita, un pouet.

(MPV III, p. 57)

BURJASSOT

Burjassot fa la festa i la desfà.

Era infant, i en el Pati de Sant Roc,

veia lluny la ciutat i veia el mar.
Si m'anava fent home als seus carrers,
més conscientment em feia valencià.

Valencià de Burjassot.
Pedres de les claus de Déu.
Cantons de l'Ama, hi ha foc?

La campana de Sequera
ha tocat el tercer toc.
Pins i pins, antics carrers,
la gràcia dels carrers nous.

Vé la Maedéu d'Agost
i l'endemà vé Sant Roc.

(MPV III, p. 59)

A DÉNIA

Hores de vidres mòlts
i de sal salpassada.
Amb un pessic de vidres li done gust al brou.
Amb un pessic de sal allargue la bugada.

Ama, hi ha foc?
A l'altra casa han mort un porc.

Tres en ratlla, tres en ratlla,

Tereseta,
185

no m'hi faces la punyeta.

Ous, ous,
que demà és dijous.

Pic i pala.
Busca tu qui t'ha pegat!
D'ahí, d'ahí,
teuladí.

(MPV III, p. 184)

ALCOI: MOROS I CRISTIANS - 2

Alcoi, abril, i moros i cristians.
Omplen carrers la música els records
i tot és viu, com acabat de fer.
Carrers d'Alcoi, i moros i cristians.

Corre el cavall, a pèl, de l'estafeta.
Arribarà a la plaça en el moment just.
Dirimiran el plet cristians i moros.
Dalt el castell ha de sorgir Sant Jordi.

Llançarà dagues d'or a les gents.
Tothom dirà Vítol Sant Jordi Vítol.
La festa haurà arribat al remat.

Callarà el poble, acatament, silenci.

Aquest poble fou el poble on va
reunir-se la Primera Internacional.

(MPV III, p. 259)

LLIBRE D'ELX

Florí, a Elx, com palmera o com nard,

cossos gentils, criatures de l'aire,

i va arribar, de pressa, a l'araceli,

havent passat de sequedat amarga,

inicial, del cant de les Maries.

Va davallar una magrana d'or

que duia, dins, un àngel i una palma.

Oh gran comerç, des d'on arribaria?,

des de canyars i soledats augustes

amb un afany de claredat invicta .

Com un polsim, com un pol·len secretíssim

es va enramar l'aire de veus i músiques.

(MPV III, p. 265)

EL MISTERI

Arriba l'hora del gotet d'orxata,

Arriba l'hora de l'encens, arriba

L'hora dels ciris delirants, arriba

L'hora del pànic i l'espera, de

La calç que s'infla a les parets de fang.

Oh nit, oh pena com cap altre pena.

Oh altíssim regne de daurades coses.

Oh dies lents i fluvials estrofes!

Una secreta confiança, encara.

Una secreta confiança en terra

Com la mineta en la tasseteta d'oli.

Oh quines llums i delicada música,

Damunt l'arena, sense lluna quasi,

Hi ha l'episodi del caixó -i silenci.

(MPV III, p. 270)

PLATJA DE SANT JOAN

Els gratacels i aquesta mar propícia

la sorra, el cos ajagut damunt d'ella.

El cos d'amor, o guitarra que sona

aquells moments intemporals d'amor.

El ritual de les belleses, el

ritu del bany, i l'aigua o el plaer.

Els gratacels de l'alçària i la gràcia.

Mire el matí, tan ben fet, i seguec,
seguec i evoque unes cames lleugeres,
un cos d'amor o molt grata memòria.

(MPV III, p. 314)

ORIOLA - I

Veig Oriola episcopal, i pense
un matrimoni novençà que mira
pujar la llum pel mur del veïnat.
Pense aquell matrimoni, aquell, aquell,

que va desfer la mort, en hora mala,
a la presó, en Alacant on era
aquell amor, remorós d'unes nanes,
aquell amor, o vegetal vertigen.

Veig Oriola episcopal i pense
la fam que hi ha per a tantes persones.
Veig les imatges de les processons.

I pense gents sense un mos de pa.
I vull un món solidari, que creua
l'aire com peix o ràpida fulgor.

(MPV III, p. 321)

PENÍSCOLA

Les adorables criatures de les teles lleugeres i fàcils
anaven i venien sobre la brossa, entre les pedres

[venerables,

Les dures pedres agressives i obstinades de la família cranial

[de Benet XIII,

Altament dit el Papa Luna.

Era migdia d'una lluminositat exacerbada.

Creuava el cel, com un peix,

el vers d'Ausiàs March:

Bollirà el mar com la cassola en forn.

Recorde l'al·lucinat joc de plans de les teulades de

[Peníscola,

el divers blanc de les façanes,

el blanc en totes les seues tonalitats

fins allargar-se en un blauet tendríssim.

El prestigiós home de lletres

amollà la seua conferència,

mentrestant miràvem les adorables criatures amb les

[cuixes a l'aire,

amb la bessona càrrega dels pits,

i les teles lleugeres i fàcils.

Jo recorde un melic que era tot un poema.

Si li deixava un bes li brostava un gesmil,

i des de l'entreuix li pujava una parra,
tota alegre de pàmpols, anatomia amunt.

M'agrada imaginar, ara com ara, aquella jove, la carn

[bruna del sol,

amb el melic a l'aire, entre els pantalons i la brusa,
i en el melic la presumpció febril del gesmil.

Tot són divagacions, però i qui no divaga,
Mentre el gran peix creuava solemnement l'espai,

l'espai de vidres molts?

Oh tu, Porcar,

amb el teu gaiato lliriano,

amb les teues ulleres de no sé quantes diòptries lligades

[amb cordells a les orelles

les orelles d'on brosta la molsa mil·lenària,

vestit de negre,

com et recorde en el migdia aquell!

Alguna xavala d'aquelles t'havia posat un gerani en el

[trau de la jaqueta

i anaves més pagat que Artola amb la Flor Natural.

(Què li hauria posat Artola a la Xavala en el seu trau?)

(MPV III, p. 349-350)

SONETS ABANS D'ENTRAR A MORELLA - 1

Pedra total, principi de la vida,
a poc a poc tenaçment foradada
amb arrapat desig de permanència,
calamitats i ventures dels segles,

roca angular, com una ara solemne
d'oficiar els ritus d'amagat,
festa ancestral de fusta i clara joia,
puntualment les síl·labes floreixen

pertot arreu, l'hivern llarg, l'estiu curt,
lenta tardor i primavera unànime
dintre l'olor conjugal de l'espígol,

un univers de blat i de roselles,
el vent que romp la finestra d'un cop,
oh Maestrat, oh inicial Morella!

(MPV III, p. 353)

BORRIANA - PLANT DEL DESTERRAT

Plore damunt l'extenuada pedra,
plore damunt el llibre i el vaixell.
No cremaran les teues nits de lluna
ni creixeran l'estany i les magnòlies.

Ciutat, ciutat! Els tancats de baladre,
les clares nits de la piscina immòbil,
els clars matins de commogudes llums,
el cald migjorn de senderes de canyes.

Els capaltards de les taronges dòcils
i l'elegant desmai de les palmeres,
àncora i peixos i brancudes cordes.

Plore i arrape les muralles, trist,
exiliat de la bellesa, amarg,
amb llargues ungles desxifrant versicles.

(MPV III, p. 383)

TRES NOMS: AUSIÀS MARCH, JOAN ROÍS DE CORELLA, JOANOT MARTORELL

Tres noms només, que alenen a la terra
pregonament, com llànties enceses,
fosforescents entre els morts i la terra,
com capitells o com joc dels infants.

Per vostres noms d'arrels i d'amargura,
pels vostres noms de cabellera i vidre,
pels vostres noms d'ossos i d'aigua, líquens,
regne dels morts, esquelets desvetllats.

Pels vostres noms, corona permanent,
bandera al vent i llençol de tristesa,
rellla d'amor i il·limitat migdia,

pels vostres noms, els noms del tres en radia,
pels vostres noms de clivellades síl·labes,
pels vostres noms de falç i de futur!

(MPV III, p. 400)

NOCTURN ENTRE CARCAIXENT I ALZIRA

Guitarra guitarra

guitarra que sones guitarra

entre les columnes entre l'aigua guitarra

coltell coltell

nafra de negra sang coltell

arrap d'amor

damunt la molsa

damunt la molsa jeies

damunt la molsa

patrimoni de ventes de posades

de vi barat

de soledats planetàries

més soledats encara

el cavall segueix un camí qualsevol

de soledat a soledat la pena

per tu

per tu em moria entre les síl·labes

per tu que no arribes

canyís

pols dels fruits

canyís on entra la llum del dia.

(MPV III, p. 416)

ENYOR DE XÀTIVA

Arriben a la fi els dies que hem viscut a Xàtiva, tu i jo.

Arriben a la fi. Molt els recordarem

i molt enyorarem, amb un fons de guitarres humides,

[aquestes hores clares,

aquest cel de coloms,

aquest no-res,

açò.

Recordarem, tu i jo, els matins plens de fulles

i teuladins rabents i juganers,
els migdies d'una aigua de pupil·la, quieta,
els capaltards de branques confidents i benignes,
la nit del Bellveret,
el riu de la muralla, la porta dels Agermanats,
la del Lleó:
aquests minsos minuts que ens deixaven tan rics.

Dintre la nit, seguirà brollant una font.

Els remorosos arbres de l'Albereda.
els geranis, el temple polsós,
el dia del Vallés i les pedres antigues,
les fonts que inventen músiques propícies,
les places, els llocs on tu i jo fórem el matrimoni vell.

El dia patriòtic de l'aplec,
tu i jo dintre de les banderes i els crits,
les amistats honestes, per a tota la vida,
la Cova dels Coloms,

el carrer Blanc,
la plaça del Collar de la Coloma.
I a les nits, en tornar a casa, la copa al bar.

Tot allò tot açò.

Plegarem els records, com una roba,
i darrerament, com qui ajunta les mans al baix ventre,
tancarem els ulls, tu i jo,
i encara hem de seguir veient, dintre la fosca,
muntanya amunt,
els arbres i les pedres rostides del Castell.

(MPV III, p. 517-518)

LLIBRE DEL PUIG

Cante la terra de ventre d'argila,
cante la terra de ventre profund,
cante la terra de rosa agrupada,
cante la terra de riu i barranc.

Cante la terra de fondes guitarres,
cante la terra de nits i gesmils,
cante la terra de cuixes de terra,
cante la terra de pits i de lloses.

Cante la terra, l'amor, la ventura,
cante la terra, camins i malucs,
cante la terra de cobla irredempta.

cante la terra de sexe feroç,
cante la terra, marlet i murada,
cante la terra lligada a la reixa.

(MPV III, p. 531)

BENIDORM

Molt et recorde, Benidorm, com fores,
tranquil·la nit de mar persuasiva,
plecs de la brisa, aventura possible,
el cavallet de mar damunt l'arena,
primer amor d'oliosos cabells,
lent el passeig, de demorades brises.
Temps era temps, d'amor i confiança.
Ens escoltaves com una germana.
Molt et recorde, Benidorm, i em pense,
pobre com sóc, feliç de sal i vent.

(MPV III, p. 670)

8.6 LLIBRE DE MERAVELLES [València: 3i4, 2020]

TEORIA I PRÀCTICA DE LA FLOR NATURAL (FRAGMENT)

Un entre tants com esperen i callen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, treballen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, badallen.

Un entre tants.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, gemeguen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, s'ofeguen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i pregunten.

Un entre tants.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen, barallen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i tallen.

Un entre tants.

Un entre tants com esperen i callen.

Un entre tants.

Un entre tants.

(LM, p. 11)

UN AMOR, UNS CARRERS

Sapchatz, gran talan n'auria
qu'ieu.s tengues en luoc del marit.

BEATRIU DE DIA.

"TOT retorna, agrupant-se, i és sol una història,
un amor, un destí: perdura sense noms,
sols els noms d'uns carrers, l'amor, el sol amor.
Uns benvolguts carrers, enllà, per Quart de fora,
les baranes del riu, els bancs de l'Albereda,
aquells besos frenètics a la porta de casa,
una lenta tristesa que et recorria el cos,
o una alegria invicta, una delícia efímera
que ara retorna intacta... Tot retorna, agrupant-se;

és ja una sola història, un amor, un destí.

Carrers de Sant Vicent, de la Mar, de la Pau,

aquelles nits d'hivern, aquelles nits d'estiu.

Els amors fan l'amor, les històries la història.

Heus una vida ací. Les paraules terribles,

les paraules amables que ja no diu ningú,

que no sé qui va dir, que retornen, anònimes,

i em donen un sentit. Tot ho recorde, ho pense.

Aquelles mans enceses, de vegades cruels,

d'altres vegades tendres; els moments d'estupor,

o aquells moments amb el fulgor dels homicidis,

i una sang innocent entre unes cuixes llargues...

Tots els amors, l'amor; l'amor, tota la vida.

Jo no sé si està clar; per a mi sí ho està.

Mire, des del balcó, el carrer solitari.

Després vindran parelles, així que caiga el dia.

Aniran lentament, dient-se coses trèmules.

Sempre torna la vida, si se'n va alguna volta.

No estic massa segura; jo crec que no se'n va.

O crec que sempre torna. M'agrada, des de casa,

darrere dels cristalls, contemplar el carrer ".

La pobresa pujava lentament per l'escala.

Foscament alenava en tots els replanells.

Evocava altres dies; vagament evocava

uns dies on encara hi havia l'esperança
i la conformitat i el sol deler de viure.
Tocava les parets, les tocava amb tristesa,
una llarga tristesa, llarga com una nit,
i seguia pujant la miserable escala.
Un dia arribaria, potser, a la terrassa:
si Déu vol, aquell dia serà un dia feliç.
"Com els amors retornen, i són l'amor, i fan
l'amor únic, la vida, se'n tornen novament,
se'ns en van de les mans i buidament ens deixen
amb les mans escampades damunt el davantal,
ara que ja tenies posat damunt la taula
el got de l'aigua clara en el plat de floretes,
ara que no volies ni parlar ni evocar:
contemplar solament la vella i alta imatge
en un silenci dens i poblat de records.
Allò que fou un dia retorna, inesperat,
omplint-te el cor de joia, omplint-te el cor de pressa,
omplint-te l'escaleta altra volta de riures,
pujant els escalons, tan viu, de dos en dos.
Se'n torna a anar després, quan tu no ho esperaves,
quan tu, en la pobra cuina, prepares unes coses
per fer l'estada amable: uns dolços, l'aigua clara...
Se t'omple el menjador novament de penombres.
Mires per la finestra. Veus les lentes parelles.

Aquella nit no sopes i plores en el llit,
no pots tancar els ulls, mires en la foscor.
Veus l'espill de l'armari, tan llarg com un taüt.
Està als peus del teu llit, dempeus, greu o solemne.
I fores tan feliç, tan feliç, aquell dia,
amb la teua mà dins d'una mà, en un passeig!
No tornen els records dels frenètics moments
que et deixaven la roba o les cames tan brutes.
Sols evoques això: una mà en una mà,
una paraula amable, no gentil, sols amable,
un lent anar per uns carrers inconeguts
que pel seu nom evoques, per tots els seus balcons".

(LM, pp. 27-29)

ELS AMANTS

La carn vol carn

AUSIÀS MARCH

NO hi havia a València dos amants com nosaltres.
Feroçment ens amàvem del matí a la nit.
Tot ho recorde mentre vas estenent la roba.
Han passat anys, molts anys; han passat moltes coses.
De sobte encara em pren aquell vent o l'amor
i rodolem per terra entre abraços i besos.

No comprenem l'amor com un costum amable
com un costum pacífic de compliment i teles
(i que ens perdone el cast senyor L6pez-Pic6).

Es desperta, de sobte, com un vell hurac6,
i ens tomba en terra els dos, ens ajunta, ens empeny.

Jo desitjava, a voltes, un amor educat
i en marxa el tocadiscos, negligentment besant-te,
ara un muscle i despr6s el peç6 d'una orella.

El nostre amor 6s un amor brusc i salvatge,
i tenim l'enyorança amarga de la terra,
d'anar a rebolcons entre besos i arraps.

Qu6 voleu que hi faça! Elemental, ja ho s6.

Ignorem el Petrarca i ignorem moltes coses.

Les Estances de Riba i les Rimas de B6cquer.

Despr6s, tombats en terra de qualsevol manera,
comprenem que som b6rbars, i que aix6 no deu ser,
que no estem en l'edat, i tot aix6 i all6.

No hi havia a Val6ncia dos amants com nosaltres,
car d'amants com nosaltres en s6n parits ben pocs.

(LM, p.30)

CRÓNICA ESPECIAL

Ço que en passat enbolt e confús era.

AUSIÀS MARCH

LA mort de Manolete en els fulls del diari,
mentre a Benimaclet jo t'estava esperant.
O les excursions en un pati de Nuremberg,
mentre et veia passar pel carrer de les Barques.
Un amor en un temps, quin temps, oh quin amor!
Un amor inserit per a sempre en la història.
El "Monastir de Santa Clara" creixia en l'aire.
El Tyris ple de gent, la pudor de la gent.
Les parelles eixien, duien les galtes roges.
Les mares no sabien què fer per a sopar.
Els pares escoltaven ràdios estrangeres.
I tot pensaven que era cosa de quatre dies.
O de quatre setmanes a més posar, qui sap.
Els fills feien l'amor en el buc de l'escala.
El pare raonava amb la mare a la cuina.
Envellia la mare sobre els perols absurds,
blanquejaven les grenyes damunt l'os del seu front.
Cosa de quatre dies o de quatre setmanes.
I passaven els dies, les setmanes, els anys.
I la marxa de Mao pel continent de Xina,
Després vingué Corea. Després vingué el Vietnam.
El pare es va morir, es va morir la mare.

La filla es va casar amb un altre, anys després.

Algunes voltes troba aquell primer amant.

Cosa de quatre dies o de quatre setmanes.

Com si entre ells no hi hagués hagut la intimitat

en el buc de l'escala, raonen dels seus fills.

"El meu va a l'Institut". "La meua té pallola".

Han guanyat una trista, bruta civilitat.

Dempeus en el carrer, raonen quan es troben.

I cadascú segueix després el seu camí.

Oh l'amor insert, quin cosa, en la història!

(LM, p. 38)

REPORTATGE

Si guard lo temps present e lo que fon.

AUSIÀS MARCH.

ES plantava la fira en el Pla del Remei.

Era una fira humil, la fira de Nadal,
feta de llums modestos i de modestes músiques,

cavallets de cartó i llocs de tir al blanc,

i al costat el silenci impressionant del riu,

el vell riu carregat de segles i experiència,

el vell riu que, diríem, se la sabia tota,

deia la vista grossa i feia el seu camí.

Els diumenges hi havia la llibertat del ball,

ball suorós i espés, en el gran magatzem,

l'ambient irrespirable d'entreuix i d'alens,
les brafades de sexe i rots de llimonada,
aquells balls setmanals fomentats per les falles,
les falles que acompleixen un deure democràtic.

El plat de criadilles bullides, un arròs
amb dos fuelles de ceba, tants d'hòmens presoners.

L'han condemnat a mort. Té tres penes de mort.

El meu home morí en Porta Coeli. L'altre
va morir en el Puig, El meu, en el Saler.

Els matins de Paterna i les nits de Paterna
(¿sabeu bé si la torre és àrab o romana?).

Sonaven les trompetes al·lucinant del ball:

Hi ballava tothom. S'apretaven els cossos,
o més bé s'hi encabien, en el ritu del ball.

Tothom, en el descans bevia llimonada,
i alenava feroç triant entre les xiques.

Oh Súnion! Les trompetes no perdonaven res.

Les xicones tenien les cams tremoloses.

És la debilitat. Era el sexe. És la fam.

Es tornava a ballar. Ara em deus aquest ball.

I s'arribava a casa amb aquell mal de cap.

Les comes tremoloses, l'entreuix amerat.

Es plantava la fira en la Pla del Remei.

(Segons Ferrandis Luna era un lloc molt històric.)

Bé. Es plantava la fira i sonaven les músiques.

les músiques humils, pobres, desvergonyides.

I dins del barracó honest del tir al blanc
per dos duros podies folgar seguint els clàssics.

Podies escollir. Sempre es pot escollir,
àdhuc en les més tristes i amargues circumstàncies:

el barracó de fira o les dures baranes
del riu. Entre les fulles seques dels antics arbres,
al dematí hi havia preservatius gastats.

Celada entre verds trèmuls, hi havia a l'Albereda
certa font, secretíssima, per als amants més cultes.

(LM, pp. 44-45)

POSTAL

D'ells ahunits surt amor, d'algun acte.

AUSIÀS MARCH

Arbres de l'Albereda, aquella font amable
que sona entre les fulles, el carrer de Colom,
el carrer de Russafa, i enllà el carrer de Xàtiva.

Caminàvem els dos aquell dia d'agost.

Tu duies un gesmil, distreta, en una mà.

Duies un vestit blanc que cenyia el teu cos.

No gosava tocar-te. Et mirava, només,
amb un amor tan gran com la Seu de Mallorca,

un amor cast i humil, un amor religiós,

amb unes ganes de plorar d'agraïment

perquè t'havia dit que et volia i m'havies
contestat que em volies. Irromperen de sobte
les trompetes del jazz, el carrer de Russafa
tan divers dels neons en els establiments,
alegre de teatres, cafés i de vida.
Tu duies un gesmil en una mà; recorde
com el vares tallar mentre et parlava jo.
En arribar a casa, el duies a la boca.

(LM, p. 52)

ARBRES DE POLS

Oiu, mortals, oïu grans meravelles.

JOAN BATISTE ANYÉS.

Davant el temple de Sant Agustí, paraven
autobusos, tramvies grocs. Evoque una plaça
polsosa, d'arbres trists. Ara tot ha canviat.
Jo recorde un vell pati, i a dins una tartana.
Recorde el passadís, tot pixat, de Sant Pau.
El passadís podia, de lluny, a l'àcid úric.
La plaça era una plaça polsosa i pobletana.
Més enllà, l'Institut, oh la cultura, mare!
Aquells tramvies grocs, els autobusos blaus,
bruts de la pols llunyana de Silla i Catarroja.
I baixava una dona, i duia una cistella

i vora riu anava a la Presó Model.

(LM, p. 54)

NO ME'N RECORDE

E, morín, creixèn, mor tot dia.

PERE MARCH.

ES plantava la fira en el Pla del Remei.

I des de l'Albereda se veien els seus llums,
els seus llums de colors, uns llums esfilassats.

S'oïen unes músiques, les músiques a estelles,
les músiques humils, esquinçades, badades.

S'oïen els xiulits. S'endevinaven, lents,
els cavalls de cartó, pujaven i baixaven.

Hi havia les parelles que buscaven les ombres,
les baranes del riu, el riu vell i solemne.

Era un amor efímer, apremiant, precari.

Era un amor i prou. Els bancs de l'Albereda,
dellà els llums de la fira, i tot pegava voltes,
l'amor tornava invicte i tot ho redimia.

I tornava una casta i dolça confiança,
les mans entre les mans, el gran bes a la boca,
i altra volta el carrer de la Mar, endavant.

Era un dolç cansament en els ossos, la vida.

Fins demà. Car demà era un demà de besos,
a les quatre en el Coli, i una secreta, dolça

confiança en la vida, més enllà de la fam

i les humiliacions i les precarietats.

El carrer de Ribera era confús i alegre.

(LM, p. 56)

COS MORTAL

“Sí com aquell que és jutjat a mort”.

AUSIÀS MARCH

Trinquet del Cavallers, La Nau, Bailén, Comèdies,
Barques, Trànsits, En Llop, Mar, pasqual i Genís,
Sant Vicent, Quart de fora, Moro Zeit, el Mercat,
mercé, Lope de Vega, Colom, Campanares,
Palau, Almirall, Xàtiva, Cabillers, Avellanes,
Pouet de Sant Vicent, Cavallers, Sant Miquel,
Roters, Sat Nicolau, Samaniego, Serrans,
Rellotge Vell, Sant Jaume, Juristes, Llibertat,
Soledat, Ballesters, Bonaire, Quart de dins,
Blanqueries, Llanterna, l'Albereda, Correus,
Nules, Monteolivet, Gil i Morte, espartero,
Miracle, Cordellats, Misser Mascó, Minyana,
el Portal de Valldigna, Porxets, Soguers, Navellos,
Querol, Reina Cristina, Mayans i Ciscar, Temple,
Ponts de la Trinitat, del Real, de la Mar,
d'Aragó, dels Serrans, de Sant Josep, de l'Àngel.

I l'Avenida del Doncel Luis Felipe Garcia Sanchiz.

(LM, p. 55)

CANT DE VICENT

...a unes tres milles de la mar, a la banda
occidental del riu Guadalaviar, sobre el qual
hi ha cinc ponts...

SIR JOHN TALBOT DILLON.

PENSE que ha arribat l'hora del teu cant a València.

Temies el moment. Confessa-t'ho: temies.

Temies el moment del teu cant a València.

La volies cantar sense solemnitat,
sense Mediterrani, sense grecs ni llatins,
sense picapedrers i sense obra de moro.

La volies cantar d'una manera humil,
amb castedat diríem. Veies el cant: creixia.

Lentament el miraves créixer com un crepuscle.

Arribava la nit, no escrivies el cant.

Més avant, altre dia, potser quan m'haja mort.

Potser en el moment de la Resurrecció
de la Carn. Tot pot ser. Més avant, si de cas.

I el tema de València tornava, i se n'anava
entre les teues coses, entre les teues síl·labes,
aquells moments d'amor i aquells moments de pena,

tota la teua vida —sinó tota la vida,

allò que tu saps de fonamental en ella—
anava per València, pels carrers de València.
Modestament diries el nom d'alguns carrers,
Pelayo, Gil i Morte... Amb quina intensitat
els dius, els anomenes, els escrius! Un poc més;
i ja tindries tota València. Per a tu,
València és molt poc més. Tan íntima i calenta,
tan crescuda i dolguda, i estimada també.
Els carrers que creuava una lenta parella,
els llargs itineraris d'aquells dies sense un
cèntim a la butxaca, algun antic café,
aquella lleteria de Sant Vicent de fora...
La casa que estrenàreu en estrenar la vida
definitivament, l'alegre veïnat.
El metge que buscàveu una nit a deshora,
la farmàcia de guàrdia. Ah, València, València!
El naixement d'un fill, el poal ple de sang.
Aquell sol matiner, les Torres dels Serrans
amb aquell breu color inicial de geranis.
Veus, des del menjador, per la finestra oberta,
Benimaclet ací, enllà veus Alboràia,
escoltes des del llit les sirenes del port.
De bon matí arribaven els lents carros de l'horta.
Els xiquets van a escola. S'escolta la campana
veïna de l'església. El treball, el tenaç

amor a les paraules que ara escrius i has dit sempre,
des que et varen parir un dia a Burjassot:
com mames la llet vares mamar l'idioma,
dit siga castament i amb perdó de la taula.
Ah, València, València! Podria dir ben bé:
Ah, tu, València meua! Perquè evoque la meua
València. O evoque la València de tots,
de tots els vius i els morts, de tots els valencians?
Deixa-ho anar. no et poses solemne. Deixa l'èmfasi.
L'èmfasi ens ha perdut freqüentment els indígenes.
Més avant escriuràs el teu cant a València.

(LM, pp. 58-59)

CULTURA

“Los jocs honests tu usaràs”.

ANSELM TURMEDA.

T'AGRADAVEN els ponts, els vells ponts sobre el riu,
els ponts vells i solemnes, t'agradava assistir
des d'ells a l'espectacle gratuït del crepuscle,
l'Eneida traduïda en versos de deu síl·labes,
uns versos cereals, pel canonge Riber,
afamats de domassos, de tàctils vermellors;
t'agradava tocar les asproses baranes.
La recatada gràcia dels Jardins dels Serrans,
quan el vespre era com un llençol eixugant-se

- de nit, hi havia allí la clandestinitat,
els homosexuals més pobres de València,
les prostitutes sense carnet, les "amateurs".
Pel dia, infants i vells, les dones que raonen,
l'obrer desembolica un paper de diari
i es menja feroçment, ple de dents, el dinar.
Prop, els tramvies grocs de Burjassot, la Pobla
de Farnals, els polsos autobusos que anaven
a Sagunt i Sogorb. Tu miraves el riu,
les baranes, els ponts; i entre uns arbres, terrós,
l'Hospital Militar, els Jardins del Real.
El paretó del Temple t'impressionava sempre
(recordes el balcó de la casa on visqué
i va morir Llorente, enyorós de Museros,
d'aquell hort on es cullen les flors dels Jocs Florals
Recordes els darrers anys que visqué Llorente,
aquelles nits, el colze damunt de la tauleta.
Sanchis Sivera ho va contar puntualment).

(LM, p. 60)

ACÍ

“Deixant amics e fills plorant entorn”.

AUSIÀS MARCH

ACÍ estigué la casa on visqué Ausiàs March.

D'ací el tragueren, mort, amb els peus per davant,

envers la catedral. Carrer de Cabillers,
la Plaça de l'Almoina. Penses els darrer anys
d'Ausiàs March, perplexe amb la vivacitat
dels poetes local, de l'Horta de València.
Jo sóc aquest que em dic... Es colpejava el pit
el puny com una pedra, insistint foscament.
I se'n tornava a casa, irritat, en silenci,
barallant l'epigrama ple de dificultats,
unes banalitat del tot insuportables.
Un dia es va morir com es mort tot el món.
Jo sóc aquest que em dic... Agafats de les mans,
vàrem llegir la làpida. I seguïrem, després,
pel carrer de la Mar. Ens atreia la casa.
I altre dia tornàrem. I hem tornat molts de dies.
Carrer de Cabillers, la Plaça de l'Almoina.
Hem entrat a la Seu; hem vist la sepultura
d'Ausiàs; hem mirat aquell Sant Vicent, vell,
que pintà Jacomart. Tornem algunes voltes.
El carrer de la Mar, el de les Avellanes.
Ací estigué la casa on visqué Ausiàs March.
Ací, de cos present, estigué Ausiàs March.
De cos present. Jo sóc aquest... Un sagristà
de la Seu em contava com referent el cos
d'Ausiàs, amb fils-ferro, enllaçant trossos d'ossos.
Un migdia, de llum exasperada, anàrem

a Beniarjó; collirem unes flors en un marge:
les volies deixar en aquelles ruïnes.
Creuàrem en silenci les ruïnes, pensàrem
Ausiàs March allí, l'esclava de cinc mesos,
amb el fill bord creixent-li; retornàrem després
a Gandia; tu duies les flors en una mà.
En eixir de Gandia les llançares a l'aire,
a l'aire de Gandia i de Tirant lo Blanc.
Jo sóc aquest que em dic... Carrer de Cabiller,
la Plaça de l'Almoïna. La teua mà en la meua
com un grapat de terra, arrelats l'un en l'altre.

(LM, pp. 73-74)

D'UN ANY

Mas no encontren lo carrer.

AUSIÀS MARCH

ABSURDAMENT el cel s'omplia de jardins.
Esclataven les altes carcasses de les falles.
Tota València era una foguera alegre:
ens donava la festa i la fàcil metàfora.
Jo cenyia la teua cintura en la penombra.
Jo respectava el teu silenci dolorós.
Músiques populars pujaven per les cuixes.
S'obrien damunt nostre els jardins instantanis.
Jo assumia una amarga responsabilitat.

Assistia en silenci al teu amarg silenci.
Recolzat en el ferro de la barana, véiem
la ciutat com un bosc. Vacil·laven els llums
dels castells en els teus ulls de plant, plens de llàgrimes.
No cenyia la teua adorable cintura.
L'un al costat de l'altre, contemplàvem València.
Vaig sentir el teu braç que buscava el meu braç.
Fa deu anys, fa vint anys, fa trenta anys, jo no ho sé.
Era en una terrassa humil en els afores.
Tots els veïns pujaren i miraven València.
Els agradava molt la nit de Sant Josep.

(LM, p. 75)

DIES

“Amb honestat matant ma vida morta”.

ROÍS DE CORELLA

CARRER de Samaniego, aquell taller d'orfebre
on fores aprenent per ser alguna cosa,
perquè calia ser, llavors, alguna cosa,
i fores aprenent en un taller d'orfebre.
Conserves el record com en un cossiòl,
és un record humil, com un gerani pàl·lid.
Hi havia unes finestres ventrudes i solemnes
que donaven a un pati; potser fou una casa
- ¿qui sap? - senyorial. Aquells vespres llarguíssims

de l'estiu, unes veus que vibraven, anònimes,
eixint de qui sap quina finestra, l'alegria
de l'aigua rebotant en qui sap quines cuines
i arruixant l'aire espés d'aquell agost horrible.

Et suava la mà agafada al cisell.

Tu tindries, llavors, tretze o catorze anys.

T'agradava la vida, el carrer dels Serrans,
les gents que van i tornen, compren una cistella,

un cavall de cartó, el fil d'empalomar.

Et menjaves el teu entrepà pel carrer,
mentre veies les gents que anaven i tornaven,
allò que més t'agrada, que t'agradava més,
t'agradava la vida com el pa amb oli i sal.

L'església cremada de la Maedéu Grossa,

una parella es pers pel carrer de Roters,
el mercat que hi havia darrere de les torres,

aquella dignitat italiana, em pense,

la vida entre les pedres cultes i nobilíssimes.

les fulles de lletuga espargides per terra,

les taronges, les llimes una vivacitat,

una olor de cordells, l'olor de saladura.

(LM, pp. 76-77)

PER EXEMPLE

Entre aquests dos estats és tot lo poble

e jo confés ésser d'aquest nombre.

Ausiàs March.

ELS anys de la postguerra foren uns anys amargs,

com no ho foren abans els tres anys de la guerra,

per a tu, per a mi, per a tants com nosaltres,

per als mateixos hòmens que varen fer la guerra.

La postguerra era sorda, era amarga i feroç.

No demanava còleres, demanava cauteles,

i demanava pa, medicines, amor.

Anys de cauteles, de preocupacions i tactes,

de pactes clandestins, conformitats cruels.

Ens digueren, un dia: La guerra s'ha acabat.

I botàrem els marges i arrencàrem les canyes

i ballàrem els marges i arrencàrem les canyes

i ballàrem alegres damunt tota la vida.

Acabada la guerra, fou allò la postguerra.

S'apagaren els riures estellats en els llavis.

I sobre els ulls caigueren teranyines de dol.

S'anunciaven els pits, punyents, sota les teles.

Un bult d'amor creixia, tenaç, a l'entrecoix.

Eren temps de postguerra. S'imposava l'amor;

brutalment s'imposava sobre fam i cauteles.

I fou un amor trist, l'amor brut, esgarrat.

Un sentiment, no obstant, redimí la vilesa
que vàrem perpetrar, innocents i cruels,
plens ja de cap a peus d'obscuritat i fang.
Res, ja, tenia objecte. La guerra, la postguerra...
¿I qui sap, al remat? Sols ens calia viure.
I després de palpar-nos feroçment, brutalment,
arribàvem a cas i dúiem les mans buides,
i encara ens mirem ara les mans buides a voltes,
i ara sentim l'espant que llavors no sentíem
i plorem per aquella puresa que no fou,
per aquella puresa que mai no hem pogut viure,
que no hem pogut tastar en cap de banda, mai.

(LM, p. 78)

VÍTOL

A nostres precés Ell ou d'orella sorda.

AUSIÀS MARCH.

HO interrompé la guerra tot. "Abans de la guerra..."
"En començar la guerra..." "Fou després de la guerra..."
Fou després de la guerra quan ens vàrem conèixer.
Si no fos per la guerra, potser tu seguiries
encara en el teu poble, potser jo en el meu poble.
Ixquérem de la guerra com si fós d'una cova,
amb les mans agafades, fins i tot innocents.
Fou després de la guerra quan ens vàrem conèixer.

Dúiem senyals secrets de la guerra: els callàvem.

No volíem parlar de la guerra; ens parlaven
de la guerra. “La guerra...” Fugíem pels carrers,
t’agafava amb les mans per la cintura, alçant-te
dos pams damunt la terra: em besaves en l’aire.
Hi havia, lluny, la guerra, una altra guerra encara.
Parlàvem de pel·lícules i menjàvem pel·lícules,
i ens besàvem els dos igual que en les pel·lícules,
i pensàvem la vida igual que les pel·lícules;
i xafàvem les corfes de cacau i tornàvem
amargament a casa, a l’amarg menjador.

“Ho vàrem perdre tot, ¿comprén?, durant la guerra...”

(LM, p. 84)

L’OFICI

“Lo jorn sencer tostemps sospir”.

JOAN TIMONEDA

VENIES d’una llarga família de forners
i a tu t’agradaria ser forner, com els teus,
i entrar feixos de llenys, de pinassa, en el forn,
i fer el rent, en caure el dia, com el feien,
i a mitjanit anar al forn per pastar,
creuar amb una ràpida ganiveta la pasta,
i escombrar lentament, prendre-li foc al forn,
ficar el cap al forn, aquell infern de flames

que olia intensament als matins del Garbí,
pujar a l'alcavor, aquell calor humit.
I deixar caure el pa, aquell pa cruixidor,
i alegre, a les paneres, i tripular el forn,
fer-li créixer el foc, o fer-li-lo minvar.
Tu series forner, com ho foren els teus.
I al costat del teu pare aprengueres l'ofici,
nit a nit, dia a dia, i ara en tens enyorança.
Una amarga enyorança per a tota la vida
et creua el pit de banda a banda amb aquell ràpid
senyal de gavinet que no pots oblidar.
Allò que més t'agrada, d'on et vénen els versos,
els arraps en la carn, aquells dies salvatges
quan entraves els feixos de pinassa en el forn.

(LM, p. 93)

EL VI

“Alegrau-vos, pare Adam”.

JOAN TIMONEDA

NO podia faltar el vi damunt la taula.

Una solemnitat, un ritu que venia

des de la nit: el vi encenia la taula,

encenia la casa, encenia la vida.

Una vella litúrgia el posava a la taula:

una vella litúrgia nocturna, inescrutable,

encenia la sang, palpitava els ulls.

Una solemnitat, un ritu que venia

des de la nit, la nit febril de la caverna.

El vi begut, en casa, a l'hora de menjar

S'oficiava el vi, lentament i greument.

Parle del vi dels pobres. El vi que ens feia forts.

Un tros de ceba crua, un rosegó de pa.

I un got de vi, solemne. Parle del vi dels pobres,

begut solemnement, l'aliment de la còlera,

el vi o sosteniment de l'afany o la ràbia.

El vi de l'esperança, el vi dels sacrificis,

l'esperança rompuda, plantar cara a la vida.

(LM, p. 94)

8.9 TRADUCCIONES

GLI AMANTI

Non c'erano a Valencia due amanti come noi
ferocemente ci amavamo dal mattino alla notte,
ricordo tutto, mentre stendevi la roba.
Son passati anni, molti anni, son passate molte cose.
All'improvviso mi prende ancora quel vento d'amore
e rotoliam per terra tra baci ed abbracci.
No, non concepiamo l'amore come un'usanza affabile,
come una pacifica abitudine dell'unione di corpi,
(e ci perdoni il casto signor López-Picó).
Si sveglia, all'improvviso, come un vecchio uragano,
e ci butta a terra entrambi, ci raggiunge e ci unisce.
Desideravo a volte un amore educato
e mentre il giradischi suona, distrattamente baciarti,
ora il collo e poi il lobo di un orecchio.
Il nostro amore è un amore brusco e selvaggio
e abbiamo il desiderio amaro della terra,
d'andare a rotoloni tra baci e graffi
d'andare a rotoloni tra baci ed abbracci.
Cosa volete che vi dica! Elementare, lo so.
Ignoriamo Petrarca e ignoriamo molte cose.
Le Stanze di Riba e le rime di Bécquer.

Poi sdraiati a terra, in qualunque maniera,
capiamo che siamo barbari, che questo non può essere,
che tutto questo non deve essere, che non siamo in età.

Che non abbiamo più l'età.. e tutto questo e quello.

Non c'erano a Valencia due amanti come noi,
perché amanti come noi, non ne son nati più.

(Traducción de Paolo Dessì)

UN AMORE, ALCUNE VIE

"TUTTO ritorna, accomunandosi, ed è solo una storia,
un amore, un destino: perdura senza nomi,
soltanto i nomi di alcune vie, l'amore, il solo amore.

Vie stimate, là, più in là di Quart,
le sponde del fiume, le panchine dell'Albereda,
quei baci frenetici sulla porta di casa,
una lenta tristezza che ti percorreva il corpo,
o un'allegria invincibile, una gioia effimera
che ora ritorna intatta ... Tutto ritorna, accomunandosi;
è ormai una sola storia, un amore, un destino.

Le vie di Sant Vicent, de la Mar, de la Pau,
quelle sere d'inverno, quelle sere d'estate.

Gli amori fanno l'amore, le storie la storia.

Ecco una vita qui. Le parole terribili,

le parole dolci che non dice più nessuno,

che non so chi disse, che ritornano, anonime,
e mi danno un senso. Tutto lo ricordo, lo penso.

Quelle mani in fiamme, a volte crudeli,
altre volte tenere; i momenti di stupore,
o quei momenti con il fulgore degli omicidi,
e del sangue innocente tra due lunghe cosce ...

Tutti gli amori, l'amore; l'amore, tutta la vita.

Io non so se sia chiaro, per me sì, lo è.

Guardo dal balcone, la via solitaria.

Dopo verranno le coppie, non appena cadrà il giorno.

Cammineranno lentamente, dicendosi cose tremorose.

Sempre torna la vita, se n'è mai andata?

Non sono abbastanza convinta; io credo che non se ne vada.

O credo che sempre torni. Mi piace, da casa,
dietro i vetri, contemplare la via."

La povertà saliva lentamente le scale.

Cupamente annaspava per tutti i pianerottoli.

evocava altri giorni; vagamente evocava
dei giorni dove ancora c'era la speranza
e la conformità e la sola dedizione di vivere.

Toccava le pareti, le toccava con tristezza,
una lunga tristezza, lunga come una notte,
e continuava a salire la miserabile scala.

Un giorno giungerebbe, forse, al terrazzo:
se Dio vuole, quel giorno, sarà un giorno felice.

"Come gli amori ritornano, e sono l'amore, e fanno
l'amore unico, la vita, se ne vanno nuovamente,
ci sfuggono dalle mani e vuotamente ci lasciano
con le mani stese sul grembiule
ora che avevi già appoggiato sul tavolo
il bicchiere dell'acqua chiara nel piatto a fiorellini,
ora che non volevi né parlare e nemmeno evocare:
contemplare soltanto la vecchia e alta immagine
in un silenzio denso e colmo di ricordi.
Ciò che un giorno fu ritorna, inaspettato,
riempiendoti il cuore di gioia, riempiendoti il cuore di premura,
riempiendoti nuovamente le scale di allegria,
salendo gli scalini, leggeri, due a due.
Se ne va via nuovamente, quando tu non te lo aspettavi,
quando tu, nell'umile cucina, preparavi alcune cose
per rendere il soggiorno gradevole: dei dolci, l'acqua chiara...
Ti si riempie il salotto ancora di penombre.
Guardi dalla finestra. Vedi le lente coppie,
quella sera non ceni e piangi nel letto,
non puoi chiudere gli occhi, guardi nella penombra.
Vedi lo specchio dell'armadio, lungo quanto un feretro.
Sta ai piedi del tuo letto, dritto, oneroso o solenne.
E fosti così felice, così tanto felice, quel giorno,
con la tua mano appresa ad un'altra mano, in giro!
Non tornano i ricordi dei frenetici momenti

che ti lasciavano i vestiti o le gambe talmente sporche.

Solo evochi questo: una mano nella mano,
una parola dolce, non gentile, soltanto dolce,
un lento camminare per vie sconosciute
di cui i loro nome evochi, da ogni balcone.

(Traducción de Elisa Tameni)